

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ О.М. БЕКЕТОВА

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до самостійної роботи,
проведення практичних занять
та виконання контрольних робіт

з дисципліни

«ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ»

*(для студентів 3 курсу денної та заочної форм навчання
галузі знань 0601 «Будівництво та архітектура»
напряму підготовки 6.060103 «Гідротехніка (водні ресурси)»)*

Харків – ХНУМГ – 2013

Методичні вказівки до самостійної роботи, проведення практичних занять та виконання контрольних робіт з дисципліни «Економічна теорія» (для студентів 3 курсу денної та заочної форм навчання галузі знань 0601 «Будівництво та архітектура» напряму підготовки 6.060103 «Гідротехніка (водні ресурси)») / Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова; уклад.: Г. В. Стадник, А. О. Москвіна. – Х.: ХНУМГ, 2013. – 106 с.

Укладачі: Г. В. Стадник,
А. О. Москвіна

Методичні вказівки побудовані за вимогами кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

Рецензент: к. е. н., доц. І. А. Островський

Затверджено на засіданні кафедри економічної теорії,
протокол № 3 від 16.10.2012 р.

Зміст

Передмова.....	4
Огляд лекційного курсу.....	5
Матеріали практичних занять.....	18
Завдання до організації самостійної роботи.....	32
Порядок обрання теми та правила виконання контрольної роботи студентами заочної форми навчання.....	81
Порядок, методи й критерії оцінювання знань, умінь і навичок студентів.....	86
Екзаменаційні (залікові) питання з дисципліни.....	92
Глосарій термінів.....	94
Список джерел.....	104

ПЕРЕДМОВА

Методика викладання дисципліни «Економічна теорія» вимагає системного підходу до вивчення студентами кожної теми дисципліни. Для цього необхідно визначити, які питання варто висвітлити в лекціях, а які доцільно винести для обговорення на семінарах та фіксованих виступів.

Предметом вивчення «Економічної теорії» є закономірності розвитку економічних систем, економічні закони та принципи їхнього функціонування, дії людей, спрямовані на ефективне господарювання за умов обмежених економічних і природних ресурсів, особливості ринкових перетворень економіки України, сучасні процеси глобалізації економічного життя суспільства.

Основною метою викладання курсу «Економічна теорія» є вивчення загальних основ і принципів економічного життя суспільства, розкриття закономірностей розвитку суспільного виробництва, визначення найважливіших рис соціально-економічних систем, показ зв'язку теоретичних знань і успішної дії економіки, навчання практичному застосуванню знань у реальності, формування у майбутніх менеджерів глибоких економічних знань, логіки сучасного економічного мислення й економічної культури, адекватних умов ринкових відносин у країні, навчання студентів базовим методам аналізу економічних процесів, вмінню приймати обґрунтовані рішення з приводу економічних проблем, пов'язаних з їхнього майбутньою професійною діяльністю.

Завданням викладання дисципліни є вивчення системи економічних законів, що дозволить одержати відповіді на питання сучасного ефективного господарювання країни і допоможе знайти оптимальний шлях розвитку економіки України. Основними завданнями дисципліни є:

- пізнання економічної теорії як науки, її предмета, методів та функцій;
- розкриття основного змісту сучасних шкіл економічної теорії;
- аналіз закономірностей розвитку ринкової економіки;
- характеристика особливостей розвитку постсоціалістичних економік;
- розкриття закономірностей суспільного відтворення, економічного зростання та циклічних коливань в економіці;
- сучасні процеси глобалізації світогосподарських зв'язків та шляхи вирішення загальноцивілізаційних проблем людства.

Логіка і структура дисципліни «Економічна теорія» та передбачені цією програмою методи її вивчення дають можливість студентам засвоїти необхідний обсяг науково-теоретичних знань, що обумовить можливість цілісного сприйняття процесу функціонування сучасної економіки на національному і загальносвітовому рівнях і набути норм грамотної економічної поведінки.

Міждисциплінарні зв'язки: вихідна, передуює вивченню дисциплін «Макроекономіка», «Мікроекономіка». Економічна теорія ґрунтується на знаннях гуманітарних дисциплін і математиці. Економічна теорія займається способами розв'язання різних задач і навчає діяти у реальності, а також є основою для подальшого успішного вивчення економічних фундаментальних дисциплін.

ОГЛЯД ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

Інформаційний обсяг (зміст) дисципліни

(кількість кредитів / годин)

Модуль. Економічна теорія

(3,0 / 108)

ЗМ 1. Економічний розвиток: рушійні сили та ступені

(0,8 / 30)

Базові навчальні елементи

- 1.1. Предмет економічної теорії та її методологічні основи
- 1.2. Економічні потреби та виробничі можливості суспільства
- 1.3. Основи економіки природокористування
- 1.4. Відносини власності та економічні системи суспільства
- 1.5. Форми організації суспільного виробництва

ЗМ 2. Мікроекономічні аспекти економічної теорії

(1,2 / 42)

Базові навчальні елементи

- 2.1. Теорія споживання
- 2.2. Теорія фірми та ринкова пропозиція
- 2.3. Теорія виробництва і витрат
- 2.4. Теорія ринкових структур
- 2.5. Ринок факторів виробництва і розподіл доходів
- 2.6. Домогосподарства в ринковій економіці
- 2.7. Мікроекономіка суспільного сектора

ЗМ 3. Макроекономічний підхід до дослідження економічних процесів (1,0 / 36)

Базові навчальні елементи

- 3.1. Макроекономічний рівень господарювання
- 3.2. Суспільне виробництво та відтворення. Економічне зростання
- 3.3. Фінансово-кредитна система
- 3.4. Зайнятість, безробіття й інфляція
- 3.5. Економічна політика держави в економіці
- 3.6. Закономірності розвитку світового господарства

Змістовий модуль 1

Економічний розвиток: рушійні сили та ступені

Тема 1.1. Предмет економічної теорії та її методологічні основи

1. Зародження та основні етапи розвитку економічної теорії
2. Предмет і структура економічної теорії
3. Економічні закони і категорії
4. Функції економічної теорії. Взаємозв'язок економічної теорії з іншими науками
5. Методи пізнання соціально-економічних процесів

Зародження економічних знань. Становлення і основні етапи розвитку економічної теорії як науки. Основні школи економічної теорії та їхні концепції ефективного розвитку економічної системи. Сучасні напрямки, школи і течії економічної теорії. Розвиток економічної думки в Україні.

Предмет економічної теорії: різні підходи до його визначення. Складові сучасної економічної теорії. Позитивна та нормативна економічна теорія. Місце економічної теорії в системі конкретно-економічних наук. Економічні категорії, закони і принципи. Система економічних законів. Пізнання, методологічні аспекти механізму дії та використання економічних законів. Взаємозв'язок економічної теорії, економічної політики та господарської практики. Функції економічної теорії.

Основні методи пізнання соціально-економічних процесів. Мікро- та макроекономічний рівні досліджень. Емпіричні та теоретичні методи. Методи аналізу та синтезу. Метод абстракції. Єдність абстрактного і конкретного. Сходження від абстрактного до конкретного. Математичні та статистичні методи, поєднання кількісного й якісного аналізу. Системність та єдність логічного та історичного аналізу. Методи індукції і дедукції. Методи економіко-математичного моделювання та графічних зображень.

Тема 1.2. Економічні потреби та виробничі можливості суспільства

1. Економічні потреби, їх сутність і класифікація
2. Закон зростання потреб
3. Економічні інтереси
4. Виробничі можливості суспільства
5. Взаємозв'язок потреб і споживання

Економічні потреби суспільства, їхня суть і структура. Виробництво як визначальний фактор потреб суспільства та їхнього розвитку.

Економічний закон зростання потреб. Формування потреб. Ієрархія потреб за Маслоу та ін. Суперечність між суспільними потребами й економічними ресурсами суспільства.

Поняття ресурсів та їхньої обмеженості. Вибір альтернатив ефективного використання обмежених ресурсів та виробничих можливостей. Крива виробничих можливостей. Фактори зрушення кривої виробничих можливостей.

Економічні інтереси, їхня сутність та суб'єкти. Економічні ролі людини. Економічний статус, мотиви економічної поведінки людини. Засоби впливу на економічні інтереси. Взаємозв'язок інтересів і потреб. Єдність і суперечності інтересів економічних суб'єктів та шляхи їхнього розв'язання. Економічна структура суспільства. Економічний механізм.

Споживання – кінцева мета виробництва. Взаємозв'язок потреб і споживання. Людина як виробник, суб'єкт виробничих відносин, кінцева мета суспільного виробництва.

Тема 1.3. Основи економіки природокористування

1. Сутність та цілі економіки природокористування
2. Закони обмеження природних ресурсів, зниження енергетичної ефективності природокористування та природно-ресурсного потенціалу
3. Принципи раціонального природокористування і охорони навколишнього середовища
4. Наукові основи й історичні етапи раціонального природокористування в Україні

Поняття природокористування. Раціональне і нераціональне природокористування. Основні питання, які розглядає економіка природокористування. Екологічні наслідки, види шкоди (економічна; соціальна; втрати через зниження престижності професій і згортання галузей виробництва), показники шкоди, заподіяної забрудненням чи негативними змінами природного середовища, екологічні витрати, екологічні порушення, відвернуті економічні збитки. Екологічні та економічні інтереси.

Закони обмеження природних ресурсів, зниження енергетичної ефективності природокористування й природно-ресурсного потенціалу.

Основні принципи економіки природокористування. Раціональне природокористування й ресурсозбереження, гармонізація взаємовідносин людського суспільства та довкілля, максимальне збереження природи. Взаємозв'язок суспільства й навколишнього середовища як складна соціально-еколого-економічна система.

Основи раціонального природокористування в Україні. Фактори виходу з екологічної кризи. Впровадження найсучасніших технологічних процесів у базових галузях виробництва (чорна та кольорова металургія, газо- та нафтовидобувна промисловість, транспортування сировини, обробка матеріалів, виробництво енергії). Зміна ставлення людини до природи через зменшення витрат сировини і енерговитрат, підвищення якості виробництва й зменшення його вартості. Використання людством наукових досягнень у економіці користування.

Тема 1.4. Відносини власності та економічні системи суспільства

1. Власність та її роль в економічному розвитку суспільства
2. Типи та форми власності. Зміна форм власності
3. Поняття економічної системи та моделі організації економічних систем суспільства
4. Особливості переходу від директивно-планової до ринкової економіки
5. Формування економічної системи України

Власність як економічна категорія. Місце та роль власності в економічній системі. Власність та право власності. Суб'єкти та об'єкти власності. Нові об'єкти власності. Типи, види і форми власності та форми господарювання. Пліуралізм форм власності в ринковій економіці. Зміна форм власності. Приватизація та роздержавлення.

Економічна система, її сутність та структурні елементи. Об'єктивні основи розвитку людської цивілізації. Формацийний та цивілізаційний підходи до процесів суспільного розвитку. Етапи розвитку та гуманістична спрямованість цивілізаційного процесу. Продуктивні сили як матеріальна основа економічної системи. Економічні відносини як суспільна форма і спосіб організації економічної системи. Господарський механізм. Людина в економічній системі. Типи й еволюція економічних систем. Моделі організації економічних систем суспільства.

Особливості переходу від директивно-планової до ринкової економіки. Формування економічної системи України.

Тема 1.5. Форми організації суспільного виробництва

1. Натуральне й товарне виробництво
2. Ринкове господарство як складова товарного виробництва
3. Товар та його властивості. Подвійний характер праці
4. Закон вартості, його функції та механізм дії
5. Сутність, види і функції цін
6. Виникнення та розвиток грошових відносин. Грошовий обіг

Загальні форми організації суспільного виробництва: натуральне і товарне, їхня суть та основні риси. Умови виникнення товарного виробництва. Проста і розвинена форми товарного виробництва, їхні спільні риси та відмінності. Товарне виробництво як основа ринкової економіки та його роль в економічному розвитку суспільства.

Ринкове господарство як компонент товарного виробництва. Сучасний ринок, його сутність, види і структура. Типи ринків. Соціально-економічні фактори і основні структурні елементи товарного ринку. Класифікація ринків. Ринки предметів споживання і послуг, засобів виробництва, науково-технічних розробок, інформації та ін. Фінансово-кредитний та валютний ринки. Ринок праці (робочої сили). Функції ринку: відтворювальна, регулююча, стимулююча

та контролююча тощо. Ринок як сигнальна кон'юнктурно-економічна система. Моделі (структури) ринку: досконала та недосконала конкуренція (монополістична конкуренція, монополія, олігополія та ін.). Інфраструктура ринку: товарні біржі, фондові біржі, біржі праці та ін. Основні суб'єкти ринкової економіки: домогосподарства, підприємства та держава. Цілі, функції та механізми впливу держави на ринкову економіку. Методи та інструменти державного регулювання недоліків ринку.

Економічні та неекономічні блага. Товар як фундаментальна категорія товарного виробництва. Товар та його властивості. Вартість, споживча вартість та цінність товару. Подвійний характер праці. Абстрактна, конкретна, приватна й суспільна праця. Проста й складна праця.

Альтернативні теорії формування вартості товарів та послуг. Закон вартості, його сутність та функції. Механізм дії закону вартості.

Ціна товару та чинники, що впливають на неї. Сутність, види і функції цін.

Концепції виникнення та сутність грошей. Специфіка вартості грошей. Функції грошей та їхня еволюція. Гроші та ціна. Грошовий обіг і його закони. Грошова маса, її структура та агреговані показники. Грошовий ринок. Пропозиція та попит на гроші. Рівновага грошової та товарної мас. Модель І. Фішера. Грошова система, її основні елементи та типи. Еволюція грошових систем. Види та природа сучасних грошей. Квазі-гроші. Створення грошової системи в Україні.

Змістовий модуль 2

Мікроекономічні аспекти економічної теорії

Тема 2.1. Теорія споживання

1. Принципи поведінки споживача на ринку
2. Раціональний споживчий вибір та формування ринкового попиту
3. Закон попиту, його еластичність та чинники, що впливають на попит
4. Гранична корисність продукту
5. Крива байдужості та бюджетна лінія

Основи теорії споживання. Теорія споживчого вибору. Логіка поведінки споживача. Принципи поведінки споживача на ринку. Кардиналістський, або кількісний, та ординалістський, або порядковий, підходи до пояснення поведінки споживача.

Найкращий споживчий набір. Відношення переваги. Споживча рівновага. Попит як елемент ринку. Економічна природа попиту. Основні властивості попиту споживачів залежно від цін товарів і доходу (бюджету) споживача.

Закон попиту. Чинники, які впливають на попит. Цінові та нецінові фактори впливу на попит. Крива попиту. Рух за кривою та зсув кривої попиту. Еластичність попиту за ціною. Дугова, точкова та перехресна еластичність попиту. Еластичність попиту за доходом. Функції попиту Маршалла, Хікса, Вальраса, функції Енгеля, функції перехресного попиту.

Корисність продукту. Загальна корисність. Теорія граничної корисності. Закон спадної граничної корисності. Функція корисності. Максимізація корисності.

Бюджетне обмеження. Сутність бюджетної лінії. Крива байдужості. Карта байдужості. Відповідність «ціна–бюджет», оптимальний споживчий кошик. Споживча перевага. Виграш споживача. Ефект доходу. Ефект заміщення. Закони Енгеля, Госсена. Модель Ланкастера. «Товари Гіффена».

Тема 2.2. Теорія фірми та ринкова пропозиція

1. Поняття «фірми», їхня класифікація
2. Фонди підприємств та проблеми їхнього оновлення. Кругообіг та оборот основних фондів підприємства
3. Управління на підприємстві в сучасних умовах
4. Сутність і чинники пропозиції, її закон та еластичність
5. Попит і пропозиція

Підприємство (фірма) як основна мікроекономічна ланка економіки. Підприємницька діяльність. Стан підприємств у перехідній та ринковій економіці. Типи приватизованих підприємств. Організаційні та правові форми підприємства та їхня класифікація. Господарські товариства. Посередники на ринку. Цілі та функції підприємств.

Сутність і структура капіталу (фондів) підприємств, його матеріально-речовий зміст та соціально-економічна форма. Теорії капіталу. Первісне нагромадження капіталу. Промисловий капітал та його кругообіг. Стадії кругообігу і функціональні форми промислового капіталу. Обороти капіталу, його сутність. Швидкість та час обороту капіталу, його складові частини. Основний і оборотний капітал. Фізичний та моральний знос, амортизація та відтворення основного капіталу. Амортизаційний фонд. Природа, генезис та сфери функціонування торговельного капіталу, його функціональна структура. Витрати обігу. Торговельний прибуток і його норма. Сутність і джерела позичкового капіталу. Позичковий процент. Норма позичкового процента і його динаміка. Кредитно-банківська система як сфера руху позичкового капіталу. Акціонерно-корпоративний капітал. Цінні папери акціонерних товариств. Формування акціонерного капіталу і акціонерних товариств в Україні.

Маркетинг та менеджмент на підприємстві. Основні моделі управління. Вплив макроекономічної політики на підприємства (фірми). Участь держави в управлінні підприємствами.

Пропозиція як елемент ринку. Економічна природа пропозиції. Закон пропозиції. Чинники пропозиції. Крива пропозиції та її зсув. Еластичність пропозиції та її модифікації.

Взаємодія попиту і пропозиції з ціною. Забезпечення ринкової рівноваги. Порушення ринкової рівноваги завдяки впливу різних факторів у економіці. Рух кривих попиту та пропозиції і встановлення рівноваги на новому (вищому чи нижчому) рівні.

Тема 2.3. Теорія виробництва і витрат

1. Виробництво і технологія
2. Витрати виробництва і ціна товару
3. Прибуток і його норма
4. Фактори, що впливають на розмір прибутку

Основи теорії виробництва економічних благ. Виробнича функція. Розмаїття видів виробництв. Фактори виробництва, виробнича система, умови виробництва. Максимізація прибутку. Технологічна та економічна ефективність. Соціальна ефективність виробництва.

Економічна природа витрат виробництва. Концепції витрат виробництва. Класифікація витрат виробництва за критерієм залежності або незалежності від обсягу виробництва. Сутність і види витрат виробництва: постійні, змінні, валові (загальні), середні, граничні, альтернативні, витрати на одиницю продукції, прямі та поточні витрати, витрати майбутніх періодів, капітальні витрати, невиробничі витрати, витрати на інновацію, зовнішні та внутрішні (явні та неявні) витрати, економічні та бухгалтерські витрати, релевантні та незворотні витрати виробництва та ін. Особливості динаміки витрат виробництва. Закон спадної віддачі. Структура і значення собівартості. Види собівартості. Структура вартості товарів. Вартість спожитих засобів виробництва, оплата праці, дохід і прибуток. Концепція альтернативної вартості (втрачених можливостей – «витрати–вигоди»). Ціноутворення на підприємстві.

Прибуток (дохід) на капітал і фактори, що його визначають. Сутність прибутку. Види доходу: валовий (сукупний), середній, граничний дохід. Види прибутку: валовий прибуток, нормальний, обліковий (бухгалтерський) і економічний прибуток, балансовий прибуток, прибуток засновницький і чистий (розрахунковий) прибуток. Маса і норма прибутку. Розподіл валового прибутку. Фактори, що впливають на розмір прибутку. Прибуток і рентабельність.

Тема 2.4. Теорія ринкових структур

1. Зміст, види і форми конкуренції
2. Ринок досконалої конкуренції
3. Ринки олігополії та монополістичної конкуренції
4. Природа виникнення, суть і види монополізму. Організаційні форми монополістичних структур
5. Антимонопольне регулювання економіки

Конкуренція – антипод монополізму. Сутність і генезис економічної конкуренції. Всеохоплюючий характер конкуренції. Економічний закон конкуренції. Функції конкуренції. Види і форми конкуренції.

Досконала, або вільна, і недосконала конкуренція. Умови існування досконалої конкуренції. Суть, основні риси та ознаки досконалої конкуренції. Ціни і випуск продукції за досконалої конкуренції. Значення досконалої конкуренції в мікроекономічному аналізі.

Типи ринків недосконалої конкуренції: чиста монополія, монополістична конкуренція, олігополія. Поняття монополістичної конкуренції. Цінова та нецінова конкуренція. Методи нецінової боротьби. Галузеві олігополістичні ринкові ситуації. Основні риси олігополістичної конкуренції. Неціновий характер і основні засоби олігополістичної конкуренції.

Сутність, витоки та види монополізму. Основні організаційні форми монополістичних структур. Економічна, адміністративна та природна монополія. Типи монопольних об'єднань. Монопольні ціни та монопольний прибуток. Монопольна влада. Недоліки та наслідки надмірної монополізації економіки. Антимонопольне регулювання економіки: антимонопольна політика і антимонопольне законодавство. Антимонопольна політика в Україні.

Тема 2.5. Ринок факторів виробництва і розподіл доходів

1. Ринок праці. Заробітна плата
2. Ринок капіталу. Процент
3. Ринок землі. Земельна рента
4. Система розподілу доходів

Природні ресурси: реальні; потенційні; поновлювані; непоновлювані. Роль ринків ресурсів у економічному кругообігу. Фактори виробництва, економічні ресурси: матеріальні, трудові та природні ресурси. Попит і пропозиція на ринку ресурсів. Похідний характер попиту на ресурси. Фактори впливу на ціну ресурсу (ціни на продукцію, на інші ресурси та ін.), ціноутворення на ринку ресурсів. Продуктивність ресурсу. Державне регулювання ринку ресурсів.

Ринок праці. Людський капітал. Інвестиції в людський капітал. Робоча сила та вплив науково-технічного прогресу на зміну структури робочої сили. Структура зайнятості населення. Договори про найм. Заробітна плата та її форми: погодинна і відрядна. Номінальна і реальна заробітна плата, інфляція, диференціація рівнів заробітної плати.

Капітал (оборотний, основний) як чинник виробництва. Інвестиції. Позичковий відсоток. Ставка (норма) відсотка. Поняття відсотка за марксистським та психологічним підходами та у рамках теорії чистої продуктивності капіталу та теорії граничної корисності.

Земля як чинник виробництва. Земельна рента. Ціна землі (ціноутворення на ринку землі). Диференціальна рента I та II. Орендна плата та орендні відносини.

Розподіл доходів у ринковій економіці. Рівень добробуту та рівень життя. Проблема соціальної нерівності та бідності. Державний соціальний захист і соціальна політика держави. Трансфертні платежі населенню.

Тема 2.6. Домогосподарства в ринковій економіці

1. Поняття та види домогосподарств
2. Домогосподарства як постачальники ресурсів виробництва
3. Домогосподарства як сфера споживання
4. Сімейний бюджет: доходи–видатки

Теоретичні основи економіки домогосподарства, сутність і поняття, основні фактори. Поняття «домогосподарство». Економічна роль домогосподарства. Місце сім'ї (домогосподарства) в ринковій економіці. Еволюція ролі домашніх господарств. Домогосподарство як елемент економічної системи та важлива складова функціонування економіки. Функції домогосподарств.

Домогосподарства як постачальники ресурсів виробництва. Джерела доходів домогосподарств. Домогосподарства в економічному кругообігу.

Домогосподарства як сфера споживання. Сімейний бюджет: доходи–видатки. Структура доходів сімейного бюджету. Використання сімейних доходів. Вплив розвитку сільських територій на доходи та витрати домогосподарств. Фактори добробуту населення.

Домогосподарства і держава. Домогосподарство в системі інститутів ринкової інфраструктури. Соціально-економічне становище домогосподарств в Україні, порівняльна характеристика. «Ренесанс» домогосподарства в Україні

Тема 2.7. Мікроекономіка суспільного сектора

1. Зовнішні ефекти і суспільні товари
2. Оптимізація суспільного вибору
3. Економічна оцінка соціальних проектів

Зовнішні ефекти (екстерналії) і виробництво суспільних товарів. Підприємства, організації й установи суспільного сектора, що задовольняють колективні потреби, діяльність яких зорієнтована на досягнення максимуму суспільного добробуту. Роль суспільного сектора для економіки. Виробництво суспільних благ державою, надання нею чистих та змішаних суспільних товарів та послуг, які приватний сектор не продукує або виробляє в недостатній кількості.

Оптимізація суспільного вибору. Основні принципи економічної поведінки підприємств, організацій та установ суспільного сектора: вибір раціональних рішень на основі зіставлення вигод і витрат, оцінки результатів із позицій граничного аналізу та ін.

Урядова установа, громадська організація, підприємство державного сектора як національні економічні суб'єкти на ринку. Соціальні проекти. Економічна оцінка соціальних проектів.

Змістовий модуль 3

Макроекономічний підхід до дослідження економічних процесів

Тема 3.1. Макроекономічний рівень господарювання

1. Поняття, основні принципи і цілі макроекономіки
2. Національне рахівництво. Методи вимірювання основних макроекономічних показників
3. Сукупний попит та його регулювання. Фіскальна політика
4. Сукупна пропозиція та її динаміка
5. Монетарна політика

Предмет, загальна характеристика, основні поняття і цілі макроекономіки. Національна економіка. Суб'єкти та об'єкти макроекономіки. Проблеми, що вирішуються на макrorівні. Агреговані показники. Методи макроекономіки – методи економіко-математичного моделювання. Функції макроекономіки.

Система національних рахунків. Система балансів народного господарства. Необхідність виникнення системи національного рахівництва, її зміст, цілі та принципи побудови. Основні макроекономічні показники в системі національних рахунків: валовий внутрішній продукт, валовий національний продукт, чистий внутрішній продукт, національний дохід, особистий дохід у використанні та ін., методика їхнього розрахунку та економічна сутність.

Сукупний попит, його фактори та регулювання. Фіскальна політика. Доходи і витрати держави. Дискреційна та недискреційна (автоматичні (вмонтовані) стабілізатори) політика держави. Державний бюджет. Державні податки.

Сукупна пропозиція, її фактори та динаміка. Макроекономічна рівновага в моделі «сукупний попит – сукупна пропозиція». Монетарна політика. Види монетарної політики. Інструменти монетарної політики: відсоткова політика; норма обов'язкових резервів; вплив на обмінний курс національної валюти.

Тема 3.2. Суспільне виробництво та відтворення. Економічне зростання

1. Фактори, процес і результати виробництва
2. Сукупний суспільний продукт і його структура
3. Ефективність виробництва, її види та показники
4. Сутність суспільного відтворення. Типи відтворення
5. Економічне зростання та його чинники
6. Економічний розвиток: рушійні сили та фактори

Виробництво як основа життя та розвитку суспільства. Зміст і структура суспільного виробництва. Процес праці та процес виробництва. Матеріальне і нематеріальне виробництво. Еволюція суспільного виробництва. Основні

фактори суспільного виробництва та їхній взаємозв'язок. Продуктивні сила і виробничі відносини. Засоби виробництва: предмети праці, засоби праці. Робоча сила та технологія виробництва. Виробничі та економічні відносини. Соціально-економічні, організаційно-економічні, техніко-економічні відносини. Поділ праці, спеціалізація, кооперація зв'язків у виробництві.

Національне виробництво на різних рівнях господарювання. Сукупний суспільний продукт, його структура (матеріальні витрати, чистий продукт, необхідний та додатковий продукт) і показники, що його вимірюють. Структурні пропорції національного виробництва. Диспропорційний розвиток та структурна перебудова національного виробництва.

Ефективність суспільного виробництва та її основні економічні (продуктивність праці, фондівіддача, матеріалоемність, фінансова стійкість та ін.) та соціальні показники. Виробнича функція.

Сутність і багатогранність процесу суспільного відтворення елементів економічної системи. Просте, звужене та розширене відтворення. Суспільний продукт та закономірності його розширеного відтворення. Поняття економічного зростання, його сутність. Співвідношення економічного зростання з економічним розвитком. Інтенсивний, екстенсивний та змішаний типи економічного зростання. Основні моделі економічного зростання: неокейнсіанська, неокласична, Домара-Харрода, модель Р. Солоу. Фактори та джерела економічного зростання. Науково-технічна революція та її роль в економічному зростанні. Споживання, заощадження та нагромадження. Інвестиції та їх роль в перетворенні структури народного господарства та в економічному зростанні.

Тема 3.3. Фінансово-кредитна система

1. Сутність, види та функції фінансів
2. Державний бюджет і його структура. Бюджетний дефіцит та державний борг
3. Сутність і структура податкової системи
4. Кредитна система. Суть, форми та функції кредиту
5. Структура банківської системи і види банківських операцій

Фінанси в системі економічних відносин. Суть фінансів та їхні функції. Суб'єкти та види фінансових відносин. Фінансова система. Фінанси підприємництва. Фінанси населення. Загальнодержавні фінанси.

Сутність і структура державного бюджету. Державний бюджет та позабюджетні фонди. Місцеві бюджети. Державні витрати та дефіцит бюджету. Джерела покриття бюджетного дефіциту. Державний борг. Податкова система. Сутність і структура податків. Види податків. Податкова система в Україні.

Суть і функції кредиту. Основні форми кредиту. Роль кредиту в сучасній ринковій економіці. Закономірності розвитку кредитної системи. Грошовий ринок: попит на гроші, пропозиція грошей. Види грошово-кредитної політики держави. Кредитно-грошова політика в Україні. Причини нестабільності грошово-кредитної системи та заходи щодо її стабілізації: політика дорогих та дешевих грошей, маніпулювання процентною ставкою, операції на відкритому

ринку та політика обов'язкових банківських резервів. Структура банківської системи та її еволюція. Банки, їхні види та функції. Основні банківські операції. Банківський прибуток.

Тема 3.4. Зайнятість, безробіття й інфляція

1. Зайнятість і безробіття, їхня характеристика
2. Інфляція: суть, види, причини
3. Взаємозв'язок інфляції і безробіття. Крива Філіпса
4. Система соціального захисту населення

Безробіття: суть, види (фрикційне, інституційне, структурне, технологічне та циклічне) та наслідки. Безробіття як економічна проблема. Причини та форми безробіття. Закон Оукена. Показники безробіття: рівень безробіття, норма безробіття, коефіцієнт зайнятості та безробіття. Природний рівень безробіття та зайнятості. Зайнятість, її суть і форми. Концепції зайнятості та їхня еволюція. Неповна зайнятість. Ринок праці. Попит і пропозиція робочої сили. Державне регулювання ринку робочої сили, державна система забезпечення зайнятості та роль держави у регулюванні безробіття.

Інфляція в системі макроекономічного відтворення. Сутність, причини, типи та форми прояву інфляції. Дефляція, дезінфляція. Рівень інфляції (темп зростання цін). Цінові індекси. Інфляція попиту й інфляція витрат. Гіперінфляція, стагфляція. Крива Лаффера. Соціально-економічні наслідки інфляції. Інфляційний і дефляційний розрив. Протинфляційні заходи держави – антиінфляційна державна політика. Показники цінової динаміки. Обернений зв'язок між інфляцією та безробіттям. Крива Філіпса. Повна зайнятість. Слабини та структурні проблеми на ринку праці.

Система соціального захисту (забезпечення) населення. Організаційно-правові засади здійснення соціального захисту населення. Система органів соціального захисту населення. Соціальне страхування. Соціальні виплати (трансфери). Реформування системи соціального захисту в Україні.

Тема 3.5. Економічна політика держави в економіці

1. Економічна теорія як основа економічної політики держави
2. Держава та її економічні функції в ринковій економіці
3. Форми, методи та інструменти державного регулювання економіки
4. Регулювання циклічних коливань економічних систем та антикризова політика держави

Теоретичні основи економічної політики держави. Державне втручання в економіку, державна економічна політика, державне управління економікою. Ролі держави в економіці. Основи державного регулювання економіки.

Необхідність цілеспрямованого втручання держави в економіку. Джерела формування, основні концепції та моделі економічної політики держави. Зміст і

напрямок економічної політики. Суб'єкти економічної політики держави. Еволюція економічної діяльності держави. Сутність економічних функцій держави. Заходи щодо захисту конкуренції, перерозподілу доходу та національного багатства, виправлення вад ринкової системи та стабілізації економіки. Поняття та класифікація правових форм реалізації економічної функції держави.

Інструменти реалізації економічної політики держави. Форми державного регулювання економіки. Класифікація методів економічної політики держави: адміністративні, економічні, правові, пропагандистські, інституціональні, прямі та непрямі методи. Використання методів реалізації економічної політики держави.

Циклічність економічного розвитку. Природа і специфіка економічної динаміки. Економічні цикли макросистеми. Економічні цикли розвитку організації. Основні характеристики циклів. Малі та середні цикли. Довгі хвилі Н. Д. Кондратьєва. Основні причини коливань в економіці. Цикли і кризи. Класифікація кризових явищ. Причини виникнення криз. Управління кризами. Державна політика згладжування циклів. Антикризова політика держави.

Тема 3.6. Закономірності розвитку світового господарства

1. Сутність, структура та основні риси світового господарства
2. Форми міжнародних економічних відносин
3. Зовнішньоекономічні зв'язки
4. Сучасні проблеми світової економіки та шляхи вирішення глобальних економічних проблем

Сутність, етапи становлення та основні риси світового господарства. Міжнародний поділ праці та інтернаціоналізація економіки. Транснаціональні корпорації і розвиток міжнародних виробничих зв'язків. Сучасна структура світового господарства.

Міжнародні економічні відносини та їхні форми. Світова торгівля: сутність, структура та сучасні тенденції розвитку. Всесвітній ринок товарів та послуг. Торговельна політика. Теорії торгівлі. Торговельний і платіжний баланс. Міжнародний рух капіталів та інвестицій. Міжнародні кредитні відносини і механізм їх регулювання. Зміст і структура світової валютної системи. Валютні курси. Валютні ринки. Сутність, причини, форми і тенденції міграції робочої сили. Світовий ринок праці. Міжнародна передача технологій. Міжнародна економічна інтеграція та її організаційні форми.

Основні напрямки співпраці між країнами та зовнішньоекономічна політика держави. Зовнішньоекономічні зв'язки. Експортно-імпортні операції. Кліринг. Зовнішньоторгові організації. Науково-технічне кооперування між фірмами у формі консалтингу (технічного консультування і експертизи проектів), лізингу. Перебудова зовнішньоекономічної діяльності України.

Поняття та сутність глобалізації. Позитивні та негативні наслідки процесу глобалізації. Спільне вирішення загально-цивілізаційних проблем людства. Проблеми інтеграції економіки України у світове господарство.

МАТЕРІАЛИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль 1.

Економічний розвиток: рушійні сили та ступені

Тема 1.1. Економічна теорія як наука

План семінарського заняття

1. Зародження економічних знань та основні історичні школи економічної теорії
2. Предмет і структура економічної теорії
3. Функції економічної теорії та методи пізнання соціально-економічних процесів

Питання для обговорення на семінарі

1. Що вивчає економічна теорія?
2. Розкрийте роль економічної теорії в системі економічних наук.
3. Яка функціональна роль економічної теорії у розвитку людського суспільства?
4. Назвіть та охарактеризуйте методи економічної теорії.
5. Охарактеризуйте сутність економічних законів та категорій.

Нові категорії та поняття

Економіка, економічні відносини, предмет економічної теорії, мікроекономіка, макроекономіка, позитивна економіка, нормативна економіка, економічна політика, меркантилізм, фізіократія, класична школа, маржиналізм, кейнсіанство, монетаризм, інституціоналізм, аналіз і синтез, наукова абстракція, індукція та дедукція, економічна модель, соціально-економічний експеримент, економічний закон.

Теми реферативних повідомлень

1. Трактатування предмета економічної теорії різними школами економістів
2. Практичне значення економічної теорії
3. Головні напрямки економічної теорії в сучасному світі
4. Структура економіки та її трансформація

Тема 1.2. Рушійні сили економічного розвитку

План семінарського заняття

1. Економічні потреби, їхня сутність і класифікація
2. Закон зростання потреб
3. Економічні інтереси
4. Виробничі можливості суспільства
5. Взаємозв'язок потреб і споживання

Питання для обговорення на семінарі

1. Розкрийте поняття економічних потреб як основи людської діяльності.
2. Дайте визначення закону зростання потреб. Що таке ієрархія потреб?

3. Охарактеризуйте виробничі можливості суспільства.
4. Як Ви розумієте економічні інтереси та їхню взаємодію?

Нові категорії та поняття

Економічні потреби, класифікація потреб (об'єктивні, суб'єктивні, абсолютні, дійсні, платоспроможні та інші потреби), структура економічних потреб, пріоритетність (ієрархія) потреб за А. Маслоу та ін., задоволення потреб, закон зростання потреб, економічні ресурси, обмеженість (рідкість), крива виробничих можливостей, проблема вибору, економічні інтереси, групові та індивідуальні інтереси, засоби впливу на інтереси (традиція, команда, договір), мотиви, економічний статус, економічний механізм.

Теми реферативних повідомлень

1. Економічні потреби як основа людської діяльності
2. Сутність економічних потреб і благ
3. Мотиви і стимули виробничої діяльності людини
4. Взаємодія економічних інтересів

Тема 1.3. Економіка природокористування

План семінарського заняття

1. Сутність та цілі економіки природокористування
2. Закони обмеженості природних ресурсів
3. Принципи раціонального природокористування
4. Раціональне природокористування в Україні

Питання для обговорення на семінарі

1. Обґрунтуйте необхідність раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища.
2. В чому полягає суть взаємовідносин суспільства і природи? Як оцінюються сучасні масштаби впливу людини на природу?
3. Чим викликана об'єктивна необхідність у формуванні екологічного світогляду?
4. Які екологічні наслідки науково-технічного прогресу?
5. Назвіть шляхи зближення економіки і екології.

Нові категорії та поняття

Природне середовище, обмеженість ресурсів, економіка природокористування, раціональне природокористування, екологія, екологічні проблеми, охорона навколишнього середовища, біологічна система (екосистема), економіко-екологічне мислення, екологізація виробництва.

Теми реферативних повідомлень

1. Зниження енергетичної ефективності природокористування
2. Зниження природно-ресурсного потенціалу

3. Охорона навколишнього середовища
4. Основи природокористування в Україні

Тема 1.4. Власність та економічні системи

План семінарського заняття

1. Власність та її контроль в економічному розвитку суспільства
2. Форми власності та їхня зміна
3. Поняття економічної системи та моделі в рамках систем
4. Особливості переходу від командної до ринкової економіки
5. Формування економічної системи України

Питання для обговорення на семінарі

1. Яка, на Вашу думку, роль власності в реформуванні економіки. Які проблеми реформування власності в Україні?
2. Охарактеризуйте основні типи, форми і види власності в економічній системі.
3. Поясніть суть економічної системи. Назвіть елементи економічної системи, її типи та моделі в рамках систем.
4. Опишіть вплив ступеня індустріально-економічного розвитку на еволюцію економічних систем і власність.

Нові категорії та поняття

Власність, власність на засоби виробництва, типи та види власності, плюралізм форм власності (трудова, нетрудова, суспільна, приватна, корпоративна, державна, муніципальна, колективна, кооперативна, інтелектуальна), структура відносин власності, суб'єкти та об'єкти власності, право власності, приватизація, соціально-економічна формація, цивілізація, економічна система, продуктивні сили, виробничі відносини, господарський механізм, типи економічних систем (традиційна, ринкова, командна, змішана економіка), еволюція економічних систем, моделі ринкової економіки.

Теми реферативних повідомлень

1. Власність та її основні форми
2. Місце власності в реформуванні економіки
3. Власність в Україні та необхідність її реформування
4. Елементи економічної системи
5. Моделі ринкової економіки
6. Становлення української ринкової системи

Тема 1.5. Товарна організація виробництва та її значення

План семінарського заняття

1. Форми господарювання: натуральне й товарне виробництво
2. Механізм функціонування ринку
3. Товар та його властивості

4. Закон вартості, його функції та механізм дії
5. Сутність, види і функції цін
6. Становлення і еволюція грошових відносин. Закон грошового обігу

Питання для обговорення на семінарі

1. Опишіть натуральну форму господарства та назвіть причини й умови, на базі яких здійснився перехід до товарної форми виробництва.
2. Розкрийте сутність економічних та неекономічних благ.
3. Охарактеризуйте товар і його властивості.
4. Перелічіть і опишіть теорії вартості, охарактеризуйте дію закону вартості.
5. Як Ви розумієте ціну товару, назвіть чинники, що впливають на неї.
6. Розкрийте сутність, перелічіть функції та назвіть форми існування грошей.
7. Розкрийте суть закону товарно-грошового обігу.
8. Охарактеризуйте грошову систему та її основні елементи.

Нові категорії та поняття

Натуральне господарство, товарне виробництво, блага (економічні, неекономічні), товар, властивості товару (вартість, споживча вартість, мінова вартість), теорія витрат виробництва, функціональна й еволюційна концепції, форми вартості (проста, випадкова, або одинична, проста, або розгорнута, загальна), бартерний обмін, закон вартості, закон економії часу, конкретна та абстрактна праця, ціна, функції грошей (міра вартості, засіб обігу, засіб платежу, засіб заощадження, світові гроші), паперові гроші, золотий паритет, емісія грошей, грошова маса, грошовий ринок, кредитні гроші, вексель, банкнота, теорії грошей (раціоналістична, державна, еволюційного походження), валютний курс, система золотого стандарту, закон грошового обігу, інфляція, нуліфікація, девальвація, дефляція.

Теми реферативних повідомлень

1. Основні елементи натурального та товарного господарства
2. Формування та розвиток ринку
3. Особливості становлення ринкових відносин в Україні
4. Товар і його властивості. Теорії, що визначають цінність товару
5. Механізм ціноутворення в ринковій економіці
6. Грошова система та структура грошової маси
7. Ринок грошей та грошова система України

Змістовий модуль 2

Мікроекономічний аспект економічної теорії

Тема 2.1. Теорія споживання

План семінарського заняття

1. Принципи поведінки споживача на ринку
2. Раціональний споживчий вибір та формування ринкового попиту

3. Закон попиту, його еластичність та чинники попиту
4. Гранична корисність продукту
5. Крива байдужості та бюджетна лінія

Питання для обговорення на семінарі

1. Теорія поведінки споживача.
2. Як Ви розумієте раціональний споживчий вибір?
3. Сутність попиту і фактори, що його визначають.
4. Що таке корисність? Які види корисності Ви знаєте?
5. Бюджетна лінія та крива байдужості.

Нові категорії та поняття

Раціональний споживчий вибір, модель споживчої поведінки, попит, закон попиту, крива попиту, крива попиту Маршалла та Хікса, цінові та нецінові фактори попиту, еластичність попиту, корисність, гранична та загальна корисності, бюджетна лінія, крива байдужості, карта байдужості, рівновага споживача, споживчі переваги, виграш споживача, ефект доходу, ефект заміщення, закони Енгеля та Госсена, модель Ланкастера, «товари Гіффена».

Теми реферативних повідомлень

1. Теорія споживчої поведінки
2. Формування індивідуального і ринкового попиту, його закон та еластичність
3. Поняття корисності та проблеми її вимірювання: кардиналістський, ординалістський підходи
4. Загальна та гранична корисність
5. Рівновага споживача

Тема 2.2. Теорія фірми та ринкова пропозиція

План семінарського заняття

1. Визначення і класифікація фірм
2. Фонди підприємства, їхній кругообіг і оборот. Проблема зношування та оновлення основних фондів підприємств
3. Управління на підприємстві
4. Сутність і чинники пропозиції, її закон та еластичність
5. Попит і пропозиція, їхня взаємодія та ринкова рівновага

Питання для обговорення на семінарі

1. Розкрийте сутність підприємницької діяльності та різноманітність її організаційних форм.
2. Теорія фірми. Ресурси фірми. Капітал фірми: сутність, структура, оборот і кругообіг.
3. Капітал сфери обігу. Нагромадження капіталу.
4. Управління фірмою. Менеджмент і маркетингова діяльність фірми
5. Пропозиція: зміст і фактори, що на неї впливають. Еластичність пропозиції
6. Взаємодія попиту і пропозиції. Ринкова рівновага

Нові категорії та поняття

Підприємство (фірма), форми підприємств (корпорація, товариство та ін.), партнерство, індивідуальне володіння, ізокванта, ізокошта, ефект масштабу, капітал, кругооборот і оборот капіталу, форми капіталу, види капіталу (фіктивний, постійний, змінний, основний, оборотний), знос фізичний і моральний, капітал сфери обігу (торговельний, позичковий, акціонерний), реструктуризація підприємств, менеджмент, маркетинг, консалтинг, контролінг, інжиніринг, пропозиція, взаємозв'язок попиту та пропозиції, ринкова рівновага, рівноважна ціна, втрата ринкової рівноваги, надлишок, дефіцит, цінові та нецінові фактори пропозиції, еластичність пропозиції.

Теми реферативних повідомлень

1. Фірма як елемент ринкової економіки
2. Фізичний та моральний знос основного капіталу фірми
3. Інфраструктура професійної підтримки підприємств
4. Маркетинг та менеджмент на сучасному підприємстві
5. Державне регулювання підприємницької діяльності
6. Взаємодія попиту і пропозиції: ринкова рівновага

Тема 2.3. Теорія виробництва і витрат

План семінарського заняття

1. Виробництво і технологія
2. Витрати виробництва і ціна товару
3. Прибуток і його норма
4. Фактори, що впливають на розмір прибутку

Питання для обговорення на семінарі

1. Виробництво та виробнича функція.
2. Витрати виробництва і прибуток як економічні категорії.
3. Ціноутворення на підприємстві.
4. Види прибутку.

Нові категорії та поняття

Сфера виробництва, сукупний та граничний продукт, необхідний час, прибутковий час, виробнича функція, витрати виробництва (основні, оборотні, постійні, змінні, зовнішні, внутрішні, сукупні, середні, граничні), ціноутворення, доходи підприємців (сукупні, середні, граничні), прибуток (нормальний, економічний, бухгалтерський), максимізація прибутку, норма прибутку.

Теми реферативних повідомлень

1. Зміст виробництва та концепція витрат виробництва
2. Витрати виробництва і прибуток
3. Максимізація прибутку
4. Капітал та кількісне визначення прибутку

Тема 2.4. Теорія ринкових структур

План семінарського заняття

1. Зміст, види і форми конкуренції
2. Ринок досконалої конкуренції
3. Ринки олігополії та монополістичної конкуренції
4. Сутність, види та форми монополізму. Механізм утворення монопольної ціни і монопольного прибутку
5. Антимонопольне законодавство України

Питання для обговорення на семінарі

1. Суть і економічний закон конкуренції. Види конкуренції.
2. Основні функції конкуренції.
3. Закономірність виникнення й економічна природа монополізму. Види монополій.
4. Основні організаційні форми монополістичних об'єднань.
5. Антимонопольне регулювання економіки.

Нові категорії та поняття

Конкуренція, функції конкуренції, форми конкуренції, види конкуренції, досконала та недосконала конкуренція, монополія, олігополія, монополістична конкуренція, види монополій, форми монополій (адміністративна, природна, економічна), типи монопольних об'єднань (трести, картелі, синдикати, корпорації), монопольна ціна, монопольний прибуток, дискримінація, війна цін, антимонопольне регулювання, антимонопольне законодавство.

Теми реферативних повідомлень

1. Конкуренція: суть і значення
2. Методи конкурентної боротьби та особливості конкуренції в Україні
3. «Невидима рука» ринку і досконала конкуренція
4. Нечесна конкуренція: її сутність та способи
5. Монополія як антипод конкуренції та проблеми монополізації національної економіки

Тема 2.5. Ринок факторів виробництва і розподіл доходів

План семінарського заняття

1. Ринок праці та заробітна плата
2. Ринок капіталу. Позичковий відсоток
3. Ринок землі. Земельна рента
4. Розподіл доходів населення

Питання для обговорення на семінарі

1. У чому головні особливості формування попиту на ресурс?
2. Назвіть основні форми доходів від використання факторів виробництва.
3. У чому полягає головний зміст заробітної плати? Назвіть основні її форми.

4. Яку роль відіграє капітал як фактор виробництва?
5. Яку роль відіграє земля як фактор виробництва?
6. У чому відмінність диференціальної ренти I від диференціальної ренти II?
7. Розкажіть про головні відмінності ренти та орендної плати.
8. У чому полягають причини нерівності в розподілі доходів? Як можна уникнути збільшення нерівності в розподілі доходів?

Нові категорії та поняття

Ринки факторів виробництва (праці, землі, капіталу), ринки послуг факторів виробництва, попит на фактори виробництва, граничний продукт праці, крива попиту на працю, відтворення робочої сили, заробітна плата, ставка заробітної плати, диференціація заробітної плати, пропозиція факторів виробництва, земельна рента, попит на оренду земельних ділянок, ціна землі, реальний капітал, доход на капітал (відсоток), ставка відсотка (номінальна і реальна), дисконтована вартість майбутнього потоку доходів, коефіцієнта дисконтування.

Теми реферативних повідомлень

1. Сутність, форми та системи заробітної плати
2. Капітал як фактор виробництва. Ставка відсотка
3. Рента як ціна ресурсу
4. Ринок нерухомості: сутність, інфраструктура та значення
5. Розподіл доходів в ринковій економіці. Проблема нерівності.

Тема 2.6. Домогосподарства

План семінарського заняття

1. Поняття домогосподарств
2. Домогосподарства як постачальники ресурсів виробництва
3. Домогосподарства як сфера споживання
4. Сімейний бюджет: доходи-видатки

Питання для обговорення на семінарі

1. Визначте сутність поняття "домогосподарство".
2. Назвіть фактори, які впливають на попит та пропозицію домогосподарств.
3. Розкрийте економічну сутність і склад фінансів домогосподарств. Яку роль відіграють фінанси домогосподарств у національній економіці?
4. Що входить до складу грошових і сукупних доходів домогосподарств? Що належать до грошових та сукупних витрат домогосподарств?
6. У чому полягає сутність прожиткового мінімуму? Як здійснюється регулювання сектору домогосподарств?
7. Яким чином утворюються фонди домогосподарств? За якими ознаками вони поділяються?
8. Яким чином заощадження домогосподарств перетворюються в інвестиції на фінансовому ринку?

Нові категорії та поняття

Домогосподарство, фінанси домогосподарств, доходи та витрати домогосподарств (грошові, сукупні), сукупні ресурси домогосподарств, прожитковий мінімум, мінімальна ставка заробітної плати, споживання, заощадження (організовані, неорганізовані грошові заощадження), інвестиції.

Теми реферативних повідомлень

1. Теоретичні основи економіки домогосподарства: сутність, поняття, основні фактори
2. Формування та використання сукупних фінансових ресурсів домогосподарств
3. Зв'язки, джерела, структура доходів та витрат домогосподарств
4. Аналіз доходів та витрат домогосподарств в Україні.
5. Заощадження домогосподарств в Україні та їх мотивація.
6. Стан соціально-економічного становища домогосподарств в Україні

Тема 2.7. Мікроекономіка суспільного сектору

План семінарського заняття

1. Екстерналії і суспільні товари
2. Оптимізація суспільного вибору
3. Економічна оцінка соціальних проектів

Питання для обговорення на семінарі

1. Дайте визначення, що таке суспільні блага. Яка їхня структура?
2. Розкрийте вплив зовнішніх ефектів на виробництво суспільних благ.
3. Які Ви знаєте особливості суспільних благ за умови ефективності їх виробництва?
4. Яка, на Вашу думку, оптимальна кількість виробництва за дії зовнішніх ефектів?
5. Назвіть позитивні й негативні зовнішні ефекти.
6. Яка роль держави в виробництві суспільних благ?

Нові категорії та поняття

Суспільний сектор, суспільні товари, суспільний вибір та суспільний вигреш, екстерналії (зовнішні ефекти – позитивні, негативні), блага (суспільні, приватні), види суспільних благ (світові, національні), економічна оцінка суспільних благ, соціальні проекти, суспільні витрати, порівняльний аналіз витрат, максимум суспільного добробуту, рейтинг суспільних благ.

Теми реферативних повідомлень

1. Сутність суспільних благ і їх види.
2. Державне регулювання позитивних та негативних зовнішніх ефектів та виробництво суспільних благ
3. Економічна оцінка суспільного вибору благ.
4. Сутність звичайних благ.
5. Національні суспільні блага.

Змістовий модуль 3.

Макроекономічний підхід до дослідження економічних процесів

Тема 3.1. Введення в макроекономіку

План семінарського заняття

1. Поняття макроекономіки
2. Національне рахівництво. Система макроекономічних показників та їхнє вимірювання
3. Сукупний попит та його регулювання. Фіскальна політика
4. Сукупна пропозиція та її динаміка. Монетарна політика

Питання для обговорення на семінарі

1. Поняття і цілі макроекономіки.
2. Система національного рахівництва: необхідність виникнення, зміст, цілі та принципи побудови.
3. Макроекономічні показники розвитку економіки і методи їхнього визначення.
4. Сукупний попит, його фактори та регулювання.
5. Сукупна пропозиція, її фактори та динаміка.
6. Макроекономічна рівновага в моделі «сукупний попит – сукупна пропозиція».

Нові категорії та поняття

Макроекономіка, система національних рахунків, показники макроекономічного рівня господарювання (валовий внутрішній продукт, валовий національний продукт, чистий внутрішній продукт, національний дохід, особистий дохід, особистий дохід у розпорядженні), дефлятор, індекс споживчих цін, номінальний та реальний ВВП, сукупний попит, сукупна пропозиція, макроекономічна рівновага.

Теми реферативних повідомлень

1. Макроекономічний рівень господарювання та макроекономічні пропорції
2. Національне рахівництво як інструмент регулювання макроекономічних процесів
3. Основні макроекономічні показники в системі національних рахунків та методика їхнього розрахунку
4. Макроекономічний аналіз: сукупний попит і сукупна пропозиція та їхня рівновага
5. Цілі і інструменти макроекономічної політики

Тема 3.2. Виробництво та відтворення. Економічне зростання

План семінарського заняття

1. Фактори, процес і результати виробництва
2. Сукупний суспільний продукт
3. Економічна та соціальна ефективність виробництва

4. Відтворення: його сутність і типи
5. Економічне зростання та його чинники
6. Економічний розвиток: рушійні сили та фактори

Питання для обговорення на семінарі

1. Розкрийте сутність виробництва та взаємозв'язок між працею і виробництвом.
2. Як відбувалась еволюція суспільного виробництва? Назвіть фактори виробництва й охарактеризуйте їх.
3. Дайте визначення сукупного суспільного продукту, розкрийте його структуру та назвіть показники вимірювання.
4. Розкрийте сутність ефективності виробництва, назвіть її види та показники. Що розуміється під соціальною ефективністю виробництва?
5. Структурні зрушення у пропорціях суспільного відтворення.
6. Економічне зростання: зміст, типи, чинники, концепції та моделі.

Нові категорії та поняття

Національне виробництво, розподіл, обмін, споживання, продуктивні сили суспільства (засоби виробництва, предмети і засоби праці, робоча сила), виробничі та економічні відносини (техніко-економічні, організаційно-економічні, соціально-економічні), сукупний суспільний продукт, кінцевий продукт, валовий національний продукт, валовий внутрішній продукт, необхідний та додатковий продукт, ефективність виробництва (економічна, соціальна), показники ефективності виробництва, відтворення, типи відтворення (просте, звужене та розширене), економічне зростання (показники, концепції, моделі), типи економічного зростання (екстенсивний, інтенсивний, змішаний), економічний розвиток.

Теми реферативних повідомлень

1. Розвиток суспільного виробництва: рушійні сили і етапи
2. Суспільне виробництво та його структура. Процес виробництва та його продукт
3. Ефективність суспільного виробництва та її показники в сучасних умовах
4. Національне виробництво і відтворення: зміст, види та пропорції
5. Економічне зростання та економічний розвиток: співвідношення та характеристика

Тема 3.3. Фінансово-кредитна система

План семінарського заняття

1. Фінансова система, її структура та функції
2. Державний бюджет і його структура.
3. Бюджетний дефіцит та державний борг
3. Сутність, функції та види податків. Податкова система
4. Кредитна система. Кредит в системі економічних відносин
5. Банківська система

Питання для обговорення на семінарі

1. Суть фінансів, їхня структура та функції. Фінансова система.
2. Бюджетна та податкова системи. Податково-бюджетна політика України.
3. Бюджетний дефіцит та державний борг: напрями вирішення проблеми.
4. Закономірності розвитку кредитної системи, її структура та кредитно-грошова політика в Україні.
5. Структура банківської системи та її еволюція.

Нові категорії та поняття

Фінанси, функції фінансів (розподільча, контролююча, стимулююча, фіскальна), фінансова система, принципи фінансової системи, централізовані фінанси, децентралізовані фінанси, державний бюджет, державні витрати, бюджетний дефіцит, державний борг, податки, види податків, податково-бюджетна політика, кредит, форми кредиту, функції, кредиту, банки, кредитно-банківська система, гроші, попит та пропозиція грошей, грошовий ринок, грошово-кредитна політика.

Теми реферативних повідомлень

1. Фінанси в системі економічних відносин
2. Проблеми та способи подолання дефіциту державного бюджету України
3. Сутність та проблеми обслуговування державного боргу України
4. Податкова система України та проблеми її вдосконалення
5. Цілі кредитно-грошової системи України
6. Особливості сучасної банківської системи в Україні

Тема 3.4. Зайнятість, безробіття й інфляція

План семінарського заняття

1. Зайнятість та безробіття, їх характеристика
2. Інфляція: суть, види, причини
3. Взаємозв'язок інфляції і безробіття. Крива Філіпса
4. Система соціального захисту населення

Питання для обговорення на семінарі

1. Безробіття, його зміст, причини, види, форми. Наслідки впливу безробіття на економіку.
2. Інфляція, її сутність, причини, види і соціально-економічні наслідки.
3. Антиінфляційна політика держави.
4. Охарактеризуйте зв'язок інфляції та безробіття.
5. Державне регулювання ринку робочої сили та державна система забезпечення зайнятості. Роль держави у регулюванні відтворення робочої сили.

Нові категорії та поняття

Зайнятість, рівень зайнятості, безробіття, види безробіття (циклічне, фрикційне, структурне), рівень безробіття, інфляція, види інфляції (інфляція попиту, пропозиції та ін.), темпи інфляції (помірна, галопуюча, гіперінфляція),

крива Філіпса, ефект Фішера, система соціального захисту населення, соціальна політика, антиінфляційна політика держави.

Теми реферативних повідомлень

1. Ринок праці та проблеми зайнятості в Україні
2. Безробіття як економічна проблема
3. Проблема безробіття в Україні та шляхи її вирішення
4. Інфляція як фактор макроекономічної нестабільності
5. Співвідношення безробіття та інфляції
6. Соціально-економічні наслідки інфляції та державна антиінфляційна політика
7. Соціальна політика держави

Тема 3.5. Економічна політика держави

План семінарського заняття

1. Сутність та необхідність регулювання економіки
2. Держава та її економічні функції в ринковій економіці
3. Форми, методи та інструменти державного регулювання
3. Регулювання циклічності економічного розвитку країни та антикризова політика держави

Питання для обговорення на семінарі

1. Що таке «провали» ринка? Розкрийте необхідність державного регулювання ринкової економіки.
2. Назвіть економічні функції держави.
3. Які Ви знаєте форми та методи державного регулювання економіки?
4. Назвіть основні інструменти державного регулювання.
5. Як Ви розумієте циклічний характер розвитку економіки. Як відбувається державна політика згладжування циклів.
6. Дайте визначення та класифікацію криз, наведіть причини їхнього виникнення. Розкажіть як відбувається управління кризами.

Нові категорії та поняття

Держава, економічна політика держави, економічні функції держави, державне регулювання економіки (форми, методи, інструменти), циклічні коливання, циклічність економічного розвитку, економічний цикл, теорії циклів, фази циклів (криза, депресія, поживавлення, підйом), регулювання циклів, кризові явища, антициклічна політика, антикризова політика держави.

Теми реферативних повідомлень

1. Особливості державного регулювання економіки в Україні
2. Планування та прогнозування економіки в сучасних умовах
3. Методи і важелі економічної політики
4. Циклічність розвитку економіки. Кризи
5. Антициклічна політика: основні характеристики

Тема 3.6. Світова економічна система

План семінарського заняття

1. Етапи становлення і основні риси світового господарства
2. Міжнародні економічні відносин та їх форми
3. Зовнішньоекономічні зв'язки
4. Сучасні проблеми світового господарства та міжнародних економічних відносин та способи їх вирішення

Питання для обговорення на семінарі

1. Сутність, етапи становлення, основні риси та структура світового господарства.
2. Міжнародний поділ праці та інтернаціоналізація економіки як основа формування світового господарства.
3. Світова торгівля: сутність та структура. Теорії торгівлі.
4. Міжнародна валютна система та міжнародні валютно-фінансові та кредитні відносини.
5. Міжнародна міграція капіталу та інвестиційна політика держави.
6. Міграція населення і світовий ринок праці.
7. Проблеми інтеграції економіки України у світове господарство.

Нові категорії та поняття

Світове господарство, міжнародна економіка, угруповання країн, форми міжнародних економічних відносин, міжнародний поділ праці, міжнародна спеціалізація, міжнародна кооперація, транснаціональні корпорації, транснаціональні банки, глобалізація, інтернаціоналізація, інтеграція, світовий ринок, свобода торгівлі, протекціонізм, теорії торгівлі, міграція робочої сили, платіжний баланс, торговий баланс, міжнародні організації, зовнішньоекономічна політика, загальноцивілізаційні проблеми людства.

Теми реферативних повідомлень

1. Світове господарство: суть, структура та основні риси
2. Сучасні тенденції світового господарства і їх характеристика
3. Зовнішньоекономічна політика держави
4. Глобалізація світогосподарських зв'язків та сучасні проблеми людства

ЗАВДАННЯ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Змістовий модуль 1.

Економічний розвиток: рушійні сили та ступені

Тема 1.1. Предмет економічної теорії та її методологічні основи

Контрольні питання і завдання

1. Яке місце займає економіка у функціонуванні сучасного суспільства?
2. Розгляньте еволюційний розвиток економічної теорії та наведіть основні його етапи. Які школи економічної теорії Ви знаєте? Назвіть їх у хронологічній послідовності.
3. Назвіть об'єкт, предмет і основні функції економічної теорії. Розкрийте зміст кожної із функцій економічної теорії.
4. Які загальнонаукові методи використовує економічна теорія?
5. Охарактеризуйте основні та спеціальні методи економічної теорії.
6. Розкрийте зв'язок економічної теорії з іншими науками.
7. Як відбувається вплив економічної теорії на економічну політику держави?

Тестові завдання

У межах якої економічної школи була обґрунтована необхідність державного регулювання економічної системи:

- а) неокласичної;
- б) кейнсіанської;
- в) протекціонізму;
- г) монетаризму.

Яку економічну школу характеризує твердження, що держава не повинна втручатися в економіку, а рівновага встановлюється природним чином?

- А) класичну;
- б) меркантилістів;
- в) історичну;
- г) протекціоністів.

Виберіть найбільш точне визначення економічної теорії:

- а) наука про управління економікою;
- б) наука про проблеми дефіциту і вибору;
- в) суспільна наука, що вивчає мікро- і макроекономіку;
- г) суспільна наука про проблеми найповнішого задоволення потреб в умовах обмеженості ресурсів.

Яке з визначень найповніше характеризує предмет загальної економічної теорії?

- А) це наука про динаміку матеріальних і духовних потреб людини;
- б) це наука про мотивацію поведінки людини;

- в) це наука про виробництво і критерії розподілу вироблюваних благ;
- г) це наука про найбільш загальні закони розвитку людського суспільства в умовах обмеженості ресурсів.

Яке з цих положень не стосується визначення предмета економічної теорії?

- А) ефективне використання ресурсів;
- б) необмежені виробничі ресурси;
- в) максимальне задоволення потреб;
- г) духовні потреби.

Економічний закон – це:

- а) узагальнені поняття, що теоретично відображають реальні економічні відносини;
- б) причиново-наслідковий зв'язок між явищами в економічному житті;
- в) виділення загальних закономірностей з окремих випадків і подій;
- г) пояснення, класифікація окремих подій, фактів за допомогою загальних понять.

Яка функція економічної теорії відповідає за формування масової економічної свідомості?

- А) теоретико-пізнавальна;
- б) прогностична;
- в) духовно-практична;
- г) методологічна.

Шлях пізнання від загального до окремого дає метод:

- а) синтезу;
- б) аналізу;
- в) дедукції;
- г) індукції.

Визначте, де позитивні судження:

- а) ціни на хліб повинні бути низькими;
- б) бідні не повинні сплачувати податки;
- в) необхідно усунути дефіцит державного бюджету;
- г) усунення дефіциту держбюджету призведе до зменшення процентних ставок.

Яка функція економічної теорії полягає у виявленні недоліків попередніх форм господарювання з метою уникнення помилок при розробці нових способів практичних перетворень в економіці?

- А) методологічна;
- б) теоретико-пізнавальна;
- в) матеріально-практична;
- г) критична.

Завдання

1. Розташуйте в історичній послідовності їх виникнення наступні економічні школи: кейнсіанство, неокласичний напрям, фізіократи, класична школа, маржиналізм, меркантилізм.
2. Назвіть, яка школа якої концепції дотримується стосовно предмета економічної теорії: а) діяльність, пов'язана із зовнішньою торгівлею та припливом грошей у країну; б) вивчення сфери виробництва, в якій створюється багатство; в) капіталістичний спосіб виробництва й відповідні йому відносини виробництва та обміну; г) пошук найбільш ефективних способів розподілу обмежених ресурсів і раціонального господарювання.
3. У політичній економії визначають два напрями: А - політична економія багатства і Б - політична економія праці. Вкажіть, кого з названих нижче мислителів можна віднести до групи А: А. Сміт, У. Петті, А. де Монкретьєн, Д. Рікардо, К. Маркс, Ф. Кене, Ф. Енгельс, В. Ленін.
4. Виділіть характерні ознаки економічних законів і законів природи: а) носять об'єктивний характер та не залежать від волі людей; б) мають значну тривалість існування; в) мають обмежений час існування; г) зникають у міру зміни природних і соціальних умов існування людського суспільства.
5. Назвіть елементи синтезу та аналізу в методі економічної теорії: а) розчленування досліджуваного явища на складові частини; б) перехід мислення від конкретного до абстрактного; в) з'єднання споріднених між собою елементів, відтворення з частин цілого; г) перехід від абстрактного до конкретного.

Тема 1.2. Економічні потреби та виробничі можливості суспільства

Контрольні питання і завдання

1. Розкрийте поняття економічних потреб як основи людської діяльності. Дайте визначення закону зростання потреб. Що таке ієрархія потреб?
2. Як Ви розумієте обмеженість ресурсів і безмежність потреб? Визначте основні напрямки впливу потреб на виробництво.
3. Дайте характеристику виробничим можливостям суспільства. Що таке крива виробничих можливостей, що вона показує?
4. Поясніть, що таке альтернативні витрати, коли вони з'являються?
5. Як Ви розумієте економічні інтереси та їх взаємодію?
6. Що лежить в основі економічного механізму?
7. З яких елементів складається економічна структура суспільства?

Тестові завдання

Потребами, які відповідають світовому рівню, є:

- а) дійсні;
- б) платоспроможні;

- в) світові;
- г) абсолютні.

Ієрархія потреб за Маслоу має декілька якісних рівнів, а саме:

- а) п'ять;
- б) шість;
- в) десять;
- г) три.

Крива виробничих можливостей показує:

- а) точні кількості двох товарів, які суспільство має намір виробляти;
- б) кращу з можливих комбінацій двох товарів;
- в) альтернативну комбінацію товарів за наявності певної кількості ресурсів;
- г) час, коли вступає в дію закон спадної продуктивності чинників виробництва.

Обмеженість ресурсів означає, що:

- а) у суспільстві вони є в такій кількості, якої недостатньо для виробництва необхідних товарів і послуг;
- б) з їхньою допомогою неможливе одночасне і повне задоволення всіх наявних потреб;
- в) ресурсів вистачає тільки на виробництво предметів споживання;
- г) всі відповіді правильні.

Якщо економіка рухається по опуклій кривій виробничих можливостей вправо і вниз, то це означає, що:

- а) альтернативні витрати знижуються;
- б) альтернативні витрати збільшуються;
- в) альтернативні витрати постійні;
- г) немає правильної відповіді.

Для студентів альтернативну цінність навчання в університеті відображає:

- а) розмір стипендії;
- б) максимальний заробіток, який можна отримати, кинувши навчання;
- в) витрати батьків на утримання студентів;
- г) всі відповіді правильні.

Припустимо, що всі ресурси в економічній системі використовуються таким чином, що нарощувати виробництво одного продукту можна, тільки скорочуючи виробництво іншого. Економіст назве таку ситуацію:

- а) ефективною;
- б) неефективною;
- в) адміністративно-командною системою;
- г) економічною кризою.

Економічні відносини проявляються через:

- а) певні ролі, які виконують економічні суб'єкти;
- б) лінію поведінки суб'єктів;
- в) економічні інтереси людей;
- г) мотиви людей.

Способи реалізації економічних інтересів утворюють:

- а) економічні відносини;
- б) економічний статус людини;
- в) економічний механізм певної системи;
- г) економічну структуру суспільства.

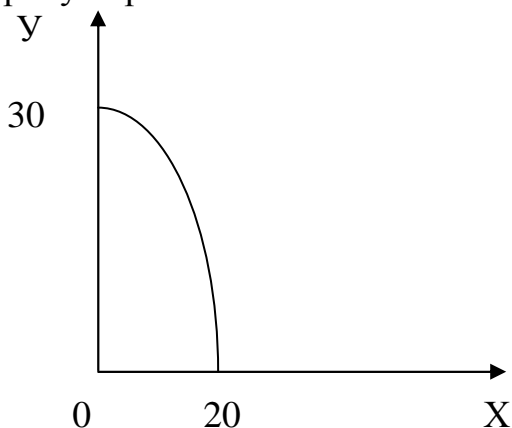
Чим зумовлена необхідність зміни технічної будови виробництва на сучасному етапі розвитку економіки?

- А) посиленням суспільного розподілу праці;
- б) зростанням вимог до кваліфікації та компетенції людини;
- в) досягнутим рівнем розвитку продуктивних сил у суспільстві;
- г) науково-технічною революцією.

Завдання

1. Накресліть таблицю, в якій по трьом стовбцям розмежуйте матеріальні, духовні та соціальні потреби: а) одяг; б) ремонт автомобіля; в) участь у міському суботнику; г) консультація юриста; д) житло; е) потреба фірми в автотранспорті; ж) благодійність; з) видалення апендикса; і) відвідування філармонійних концертів; к) відвідування лекції по архітектурі міста.

2. Дано криву виробничих можливостей (КВМ).

Що відбудеться з КВМ, якщо:

- а) у галузі, що виробляє товар У, НТП дозволить збільшити кількість продуктів до 50 од.
- б) у галузі, що виробляє товар Х, залучення додаткових ресурсів дозволить збільшити кількість Х до 30 од.
- в) ці процеси відбудуться в обох галузях?

3. У гіпотетичній країні виготовляються тільки два види товарів: шоколад і сіялки. Всі наявні ресурси використовуються повністю. Варіанти виробничих комбінацій наведені в таблиці.

Варіанти вибору	Шоколад (шт.)	Сіялки (шт.)	Альтернативні витрати
A	100	0	
B	90	10	
C	75	20	
D	55	30	
E	0	40	

А) накресліть криву виробничих можливостей. Яке виробництво переважає у точці С: поточне чи орієнтоване на майбутнє?

Б) відшукайте на графіку точку М (80 шоколаду і 30 сіялок) та точку N (30 шоколаду і 20 сіялок). Про що свідчать ці точки?

В) знайдіть альтернативні витрати. Що показує їхня динаміка?

4. Деякий час промисловість певної країни не діяла через кризу в економіці. Як це вплинуло на положення кривої виробничих можливостей цієї країни? Поясніть цю ситуацію. Які процеси відбуваються в економіці, які фактори недовикористовуються в першу чергу?

Тема 1.3. Основи економіки природокористування

Контрольні запитання і завдання

1. Розкрийте сутність природокористування і класифікуйте природні ресурси. Які відомості включає в себе кадастр природних ресурсів?
2. Як співвідносяться поняття «економіка природокористування» та «раціональне природокористування»?
3. Дайте визначення поняттю «екологічний моніторинг». Поясніть задля чого він потрібний.
4. Як здійснюється фінансування і матеріально-технічне забезпечення відновлення та охорони навколишнього природного середовища?
5. Що включає в себе плата за використання природних ресурсів та їх забруднення? З яких коштів утворюються екологічні фонди?
6. Які цілі й види екологічного стимулювання раціонального використання та охорони навколишнього природного середовища? Які групи заходів інженерної природоохорони Ви знаєте?
7. Що необхідно задля розвитку екологічної освіти і виховання та створення масової екологічної свідомості?

Тестові завдання

Раціональне природокористування – це:

- а) регулювання природоохоронних зв'язків на соціальній основі;
- б) наука, яка враховує взаємодію природи і техніки;
- в) ефективність використання, охорони і відтворення природних ресурсів;
- г) економічна ефективність споживання природних ресурсів.

Економіка природокористування – це:

- а) ведення господарства за певними законами;
- б) регулювання природоохоронних зв'язків;
- в) наука про ефективне використання природних ресурсів задля задоволення потреб суспільства;
- г) комплекс взаємовідносин між природними ресурсами.

Відтворення природних ресурсів – це:

- а) проведення профілактичних заходів;
- б) поновлення обсягів експлуатаційних ресурсів;
- в) відновлення втрачених властивостей і якостей;
- г) всі відповіді правильні

Глобальні екологічні проблеми викликані в першу чергу:

- а) зміною клімату;
- б) геологічними процесами;
- в) високими темпами прогресу;
- г) всі відповіді правильні

Регулярне спостереження і контроль над станом навколишнього середовища; визначення змін, викликаних антропогенним впливом, називається:

- а) екологічною експертизою;
- б) екологічними наслідками;
- в) екологічним контролем;
- г) екологічним моніторингом.

Природні ресурси можна розділити на:

- а) вичерпні, невичерпні;
- б) замінні, незамінні;
- в) реальні невідновлювані;
- г) потенційні відновлювальні.

У чому основна причина екологічної кризи:

- а) у зростанні народонаселення;
- б) у зростанні темпів матеріального виробництва;
- в) у розвитку науки;
- г) у появі нових технологій.

Створенню парникового ефекту сприяє наявність в атмосфері Землі:

- а) вуглекислого газу;
- б) сірчистого газу;
- в) фреону;
- г) аерозолів.

Еколого-економічне стимулювання раціонального використання та охорони навколишнього природного середовища включає в себе деякі заходи, а саме:

- а) оподаткування; цінову політику; фінансово-кредитний механізм природоохоронної діяльності; формування ринку екологічних робіт і послуг; проведення політики торгівлі правами на забруднення;
- б) державну підтримку підприємств, що виробляють природоохоронне обладнання та контрольно-вимірювальні прилади, а також фірм, що виконують і надають послуги екологічного призначення;
- в) створення системи екологічної сертифікації, в тому числі акредитації органів з сертифікації; ліцензування використання природних ресурсів;
- г) всі варіанти правильні.

Які природоохоронні заходи, з перерахованих нижче, знижують ступінь поширення забруднюючих речовин:

- а) запровадження маловідходних та безвідходних технологій;
- б) будівництво високих і надвисоких труб;
- в) влаштування санітарних охоронних зон навколо промислових підприємств;
- г) нейтралізація викидів, їх поховання

Завдання

1. Виберіть правильне судження або вкажіть, якщо немає правильного судження, або обидва судження правильні:

- А. Біологічна продуктивність агроценозу вище, ніж у будь якого природного біоценозу.
- Б. Кисень в атмосферу надходить в основному в результаті діяльності фітопланктону морів і океанів.

2. Встановіть відповідність у вигляді комбінації цифр і букв.

Перша частина:

- А. Випадання кислотних дощів пов'язане з...
- Б. Знищення озонового шару пов'язане з ...
- В. "Парниковий ефект" пов'язаний з ...

Продовження:

- 1. Вуглекислим газом.
- 2. Сірчистим газом.
- 3. Фреоном.

3. Зробіть екологічний моніторинг свого району та перелічіть заходи які Ви використовували при цьому. Що Ви можете порекомендувати щодо покращення екологічної ситуації у вашому районі?

4. Розкрийте яка залежність між економічним зростанням і поліпшенням екології? Як поєднати економічне зростання і поліпшення екологічної ситуації? Наведіть приклади.

Тема 1.4. Відносини власності та економічні системи суспільства

Контрольні запитання і завдання

1. Як Ви розумієте власність в економічному сенсі? Яку структуру мають відносини власності? У чому полягає сутність історичної еволюції відносин власності?
2. Охарактеризуйте основні типи, форми і види власності в економічній системі. Розкрийте зміст і економічні переваги корпоративної форми власності.
3. Покажіть роль і місце державної власності в соціально-орієнтованій ринковій економіці. Як на Вашу думку відбувається процес зміни форм власності в реальній економіці?
4. Назвіть етапи розвитку земної цивілізації. Як змінюються місце і роль людини у процесі становлення і розвитку постіндустріальної цивілізації?
5. Які Ви знаєте системи організації господарського життя? Назвіть головні відмінності ринкової економіки від адміністративно-командної. Що ви розумієте під "змішаною" економікою?
6. Перелічіть складові економічної системи. Що входить до складу продуктивних сил суспільства? Які виробничі відносини Ви знаєте? Чим відрізняються виробничі відносини від економічних? Що таке господарчий механізм?
7. Охарактеризуйте основні моделі ринкової економіки.

Тестові завдання

Власність в економічному сенсі – це:

- а) концентрація людської праці, яка представлена в речовій формі;
- б) приналежність речі людині;
- в) система відносин між людьми з приводу привласнення речей;
- г) економічні відносини між людьми (відносини з приводу привласнення і відчуження економічних благ), які відображені в речі.

Якщо яке-небудь майно взятє в оренду, то орендар:

- а) є потенційним власником;
- б) розпоряджається споживчою вартістю майна;
- в) є повним власником;
- г) розпоряджається цінністю цього майна (може продати його або подарувати).

Повернення до державної власності приватизованих об'єктів є:

- а) приватизацією;
- б) націоналізацією;
- в) денаціоналізацією;
- г) реприватизацією.

Існування державної власності обумовлене:

- а) наявністю капіталомістких і нерентабельних галузей;
- б) прагнення збільшити державні доходи;

- в) необхідністю вирішення загальнонаціональних і соціальних завдань, підтримка рівня життя населення;
- г) всі відповіді правильні.

Панування машин і механізмів у виробництві є ознакою:

- а) постіндустріальної цивілізації;
- б) аграрної цивілізації;
- в) індустріальної цивілізації;
- г) інформаційної цивілізації.

Що не відноситься до соціально-економічних виробничих відносин:

- а) феодалні;
- б) відносини на базі капіталістичного виробництва;
- в) організація виробництва;
- г) ринковий тип виробничих відносин.

Який з наведених прикладів характеризує економічну систему?

- А) система громадських організацій і партій;
- б) форма власності на засоби виробництва і рівень продуктивних сил суспільства;
- в) сукупність соціально-культурних інститутів;
- г) механізм координації господарських обов'язків.

Якщо ринок не виконує функцію регулятора економіки, а в поведінці економічних суб'єктів загальний інтерес домінує над особистим, то це:

- а) ринкова економіка (чистий капіталізм);
- б) змішана економіка;
- в) традиційна економіка;
- г) командна економіка.

Яка модель поєднує в собі план і ринок:

- а) німецька;
- б) південнокорейська;
- в) шведська;
- г) немає правильної відповіді.

Яке з визначень характеризує суть соціально-ринкового господарства?

- а) регулювання економічних відносин на мікрорівні економічними законами ринку, а на макрорівні – законами держави;
- б) мінімум державного втручання в економіку;
- в) досягнення високого рівня добробуту для переважної більшості членів суспільства в умовах економічних свобод і на основі конкурентного порядку;
- г) спрямованість виробництва на забезпеченість населення товарами першої необхідності.

Завдання

1. Накресліть таблицю, за допомогою якої розмежуйте суб'єкти та об'єкти власності: а) земля; б) держава; в) виробничі будівлі та споруди; г) акціонерне товариство; д) обладнання; е) людина; ж) катер; з) автомобіль; и) костюм; к) товариство з обмеженою відповідальністю.
2. Накресліть таблицю, за допомогою якої розмежуйте позитивні і негативні прояви приватної власності: а) майнова диференціація власників; б) жорстка залежність добробуту власника від результатів виробничої діяльності; в) сприяння розвитку підприємливості; г) посилення конкурентної боротьби.
3. Дайте відповідь на наступне питання: ринкова та командна-адміністративна економіки відносяться до моделі господарювання чи до типу економічних систем?
4. Виберіть із нижчеперелічених варіантів, що найбільш характерне для американської моделі економіки, що – для японської, а також – для шведської: а) соціально-економічна гармонізація інтересів у суспільстві; б) обмежена участь держави; в) орієнтація на досягнення особистого успіху; г) активне використання національних традицій в управлінні; д) з'єднання ринкового лібералізму і державного регулювання економіки; е) регульована ринкова економіка.

Тема 1.5. Форми організації суспільного виробництва

Контрольні запитання і завдання

1. Чим відрізняється товарне виробництво від натурального? Які умови і причини існування товарного виробництва? Чи можлива заміна товарної форми господарства на яку-небудь іншу?
2. Дайте визначення товару. Якими властивостями він володіє? Чим відрізняється економічне благо від неекономічного?
3. У чому полягає двоїста природа праці? Дайте визначення конкретної й абстрактної праці. Що таке проста і складна праця?
4. Як утворюється вартість товару? Які теорії вартості Ви знаєте? Як впливають на величину вартості товару продуктивність та інтенсивність праці? Що таке суспільно необхідний робочий час?
5. Як розвиток товарного виробництва й обміну призвів до виникнення грошей? Що таке гроші, розкрийте їхню сутність? Які функції грошей Ви знаєте? У яких формах можуть існувати гроші?
6. З яких елементів складається грошова маса? Як Ви розумієте грошову систему? Що таке ліквідність?
7. Розкрийте закон товарно-грошового обігу, які функції він виконує?

Тестові завдання

Натуральне господарство не спирається на:

- а) внутрішнє споживання продукції;
- б) безкоштовне привласнення;
- в) розвинену систему поділу праці;
- г) відірваність суб'єктів.

Товар – це:

- а) річ, що володіє споживчою вартістю або корисністю;
- б) річ, що є продуктом людської праці;
- в) річ, що обмінюється на іншу річ або гроші;
- г) благо, що не є продуктом праці, але корисне людині.

Витрати суспільно необхідної праці визначають величину:

- а) вартості;
- б) мінової вартості;
- в) споживної вартості;
- г) конкретної вартості.

Теорія, що обмежує значення грошей статистичним впливом на ціни, має назву:

- а) еволюційна;
- б) кількісна;
- в) номіналістична;
- г) раціоналістична.

Гроші – це:

- а) особливий товар, який має властивості вартості та споживної вартості;
- б) капітал;
- в) особливий товар, який виконує роль загального еквівалента;
- г) паперові знаки золота.

Що належить до сутності грошей:

- а) особливий товар;
- б) втілення багатства;
- в) загальний еквівалент;
- г) суспільне втілення вартості.

Відмінність між грошима і «квазі-грошима» полягає в тому, що:

- а) гроші, на відміну від «майже грошей», можна витратити безпосередньо;
- б) «майже гроші» включають депозити на банківських рахунках, тоді як гроші не включають їх;
- в) гроші обертаються швидше «майже грошей»;
- г) «майже гроші» – це нерозмінні паперові гроші, на відміну від грошей.

Функція грошей при розриві в часі актів купівлі й продажу має назву:

- а) засіб нагромадження;
- б) засіб обігу;
- в) засіб платежу;
- г) міра вартості.

На сьогодні функцію світових грошей виконують:

- а) золоті злитки;
- б) електронні гроші;
- в) резервні валюти;
- г) всі відповіді неправильні.

Які з перерахованих благ володіють абсолютною ліквідністю:

- а) золото;
- б) акції;
- в) нафта;
- г) гроші.

Завдання

1. Як зміниться мінова вартість товарів 18 олівців = 50 зошитів у наступних чотирьох варіантах, якщо $18 = \text{constant}$: а) вартість олівців зросте в 2 рази; б) вартість олівців знизиться в 2 рази, а вартість зошитів зросте в 2 рази; в) вартість зошитів знизиться в 2 рази; г) вартість олівців зросте в 2 рази, а вартість зошитів знизиться в 2 рази?

2. За 8 годин виробляється 16 виробів загальною вартістю 80 гривень. Яка вартість денної продукції та 1 виробу, якщо: а) продуктивність праці зросте в 2 рази; б) інтенсивність праці збільшиться в 1,5 разів?

3. Металева і паперова готівка складає 215 од. Внески на рахунках ощадних кас – 800 од. Чекові внески – 1615 од. Дрібні термінові внески – 2382 од. Крупні термінові внески – 620 од. Сформулюйте грошові агрегати M_1 ; M_2 ; M_3 .

4. Грошова маса (M) дорівнює 2 млрд. гр. од. Грошова одиниця робить у середньому 4 обороти (V). Умовний фізичний обсяг виробництва в країні (Q) 500 млн. одиниць. Визначите середню ціну (P), а також її зміну при зростанні M на 20 % і зниженні Q на 10 %. Що трапиться з економікою країни, якщо M буде перевищувати сума цін всіх товарів?

5. Сума цін на товари, що знаходяться в обігу, складає 300 тис. гр. од.; сума цін на товари, що продані в кредит, – 200 тис. гр. од.; сума цін на товари, термін сплати за якими настав, – 10 тис. гр. од., а платежі, що взаємопогашаються, – 15 тис. гр. од. Одна грошова одиниця здійснює в середньому 25 оборотів за рік. Знайдіть кількість грошей, необхідних для обігу. Що відбудеться в економіці, якщо в обіг буде випущено 15 тис. гр. од.?

Змістовий модуль 2

Мікроекономічні аспекти економічної теорії

Тема 2.1. Теорія споживання

Контрольні запитання і завдання

1. Які Ви знаєте форми і способи ринкової поведінки економічних суб'єктів? Які Ви знаєте принципи поведіння споживача на ринку?
2. Як відбувається раціональний споживчий вибір?
3. Простежте формування ринкового попиту та розкрийте у чому полягає суть закону попиту? Перелічить чинники, що впливають на попит. Чим зумовлюються напрям, нахил та зсув графічної кривої ринкового попиту?
4. Дайте визначення, що таке еластичність попиту, та розкрийте значення поняття цінової еластичності ринкового попиту. Які види цінової еластичності Ви знаєте? Як Ви розумієте нецінову еластичність?
5. У чому полягає корисність? Як Ви розумієте теорію граничної корисності? Визначте різницю граничної та загальної корисності продукту.
6. Що характеризує крива байдужості, що таке карта байдужості? При яких умовах досягається рівновага споживача, як цю ситуацію можна зобразити графічно?
7. Що таке бюджетна лінія, що вона показує? Що відбувається в точці перетину бюджетної лінії з кривою байдужості?

Тестові завдання

Гіпотеза про раціональну поведінку полягає в тому, що споживач:

- а) робить тільки те, за що йому сплачують;
- б) турбується не тільки про себе, але й про суспільство;
- в) прагне максимізувати корисність за обмеженого доходу;
- г) порівнює всі варіанти вибору й зупиняється на кращому.

Якщо порівняти моделі Ланкастера з традиційною моделлю споживчої поведінки можна встановити, що:

- а) перша є більш досконалою;
- б) перша є окремим випадком другої;
- в) перша є більш об'єктивною;
- г) перша ставить під сумнів другу.

Що таке попит?

- а) потреба споживача;
- б) уподобання споживача;
- в) бажання і уподобання покупця;
- г) потреба покупця, яка забезпечена платіжними засобами.

Закон попиту описує:

- а) непропорційну залежність між ціною і обсягом попиту;
- б) пряму залежність між ціною і обсягом попиту;

- в) зворотну залежність між ціною і обсягом попиту;
- г) пряму пропорційну залежність між ціною і обсягом попиту.

Зміна якого чинника не викликає зрушення кривої попиту?

- А) смаків і уподобань споживачів;
- б) розміру і розподілу національного доходу;
- в) ціни товару;
- г) чисельності або віку споживачів.

Якщо коефіцієнт перехресної еластичності попиту за ціною більше ніж нуль, то товари є:

- а) субститутами;
- б) комплементарними;
- в) товари низької якості;
- г) нормальними.

Криві попиту Маршалла та Хікса на деякий товар майже співпадають. Це означає, що:

- а) ефект доходу дуже малий;
- б) ефект заміни дуже малий;
- в) витрати на товар займають значну частку у витратах споживача;
- г) даний товар не є товаром Гіффена.

Корисність це:

- а) об'єктивна властивість товару;
- б) сукупність властивостей, корисних для здоров'я споживача;
- в) суб'єктивна цінність;
- г) усе те, що приносить корисність споживачеві.

Загальна корисність зростає тільки у разі, якщо гранична корисність:

- а) зменшується;
- б) збільшується;
- в) є величиною позитивною;
- г) збільшується низькими темпами

Сутність першого закону Госсена полягає в тому, що в процесі споживання корисність кожної наступної одиниці блага:

- а) спадає;
- б) прагне до оптимуму;
- в) зростає;
- г) не змінюється.

Положення та нахил кривої байдужості для певного споживача залежить від:

- а) його вподобань й розміру доходу;
- б) цін товарів, що він купує;

- в) переваг, розміру доходу та цін товарів, що він купує;
- г) переваг споживача.

Нахил бюджетної лінії відображає:

- а) кількість одного блага, яку споживач згоден поміняти на таку ж кількість іншого блага, щоб залишитися на тому ж рівні добробуту;
- б) межі можливого споживання двох благ при певних цінах на них;
- в) співвідношення цін двох благ;
- г) підвищення граничної норми заміщення одного блага іншим.

Завдання

1. Студент уважно стежить за своїми витратами. Коли ціни на продукти харчування зросли на 2 %, він скоротив покупку на 1 %. Яким з точки зору еластичності є попит на продукти харчування для студента, та як змінюються його витрати?
2. Визначити коефіцієнт еластичності за ціною, якщо при ціні 5 гр. од. попит становить 16 тис. од. продукції на рік, а за ціною 4 гр. од. – 18 тис. од. продукції на рік. Охарактеризуйте ступінь отриманої еластичності попиту. Яку цінову політику доцільно проводити виробнику?
3. Припустимо, що вам необхідно здійснити вибір між товарами X та Y, гранична корисність яких подана в таблиці. Скільки одиниць кожного товару ви маєте придбати, щоб максимізувати корисність, якщо ваш дохід 9 гр. од., а ціни товарів: $P_x = 2$ гр. од., $P_y = 1$ гр. од. Визначити величину загальної корисності.

Одиниць товару X	1	2	3	4	5	6
МИ x (ютілей)	10	8	6	4	3	2
Одиниць товару Y	1	2	3	4	5	6
МИ y (ютілей)	8	7	6	5	4	3

4. Дані таблиці характеризують криву байдужості споживача. Намалюйте цю криву, виходячи з того, що ціни товарів A та B, становлять відповідно 1,5 та 1 гр. од., а споживач має намір витратити 24 гр. од. Додайте до графіка відповідну бюджетну лінію. В якій комбінації споживач придбає товари A та B?

Одиниць товару A	16	12	8	4
Одиниць товару B	6	8	12	24

Тема 2.2. Теорія фірми та ринкова пропозиція

Контрольні запитання і завдання

1. Розкрийте поняття «підприємство», його сутність, основні види, форми та результати діяльності в економіці на сучасному етапі.
2. Що таке фонди підприємств та як відбувається їхнє оновлення? Як співвідносяться поняття «фонди» підприємств та «капіталу»?

3. Наведіть трактування поняття «капітал» різними економічними школами. У чому полягає різниця в поділі капіталу на постійний та змінний, основний та оборотний?
4. Назвіть фази кругообігу капіталу (фондів підприємств). У чому полягає функція капіталу в кожній з них? Як Ви розумієте оборот капіталу, чим він відрізняється від кругообігу?
5. Дайте визначення торговельного, позичкового та акціонерного капіталів і назвіть основні джерела їхнього формування.
6. Як відбувається управління на підприємстві? Яку роль в управлінні на підприємствах в сучасних умовах займає маркетинг та менеджмент?
7. Розкрийте сутність і чинники пропозиції, її закон та еластичність. Чим зумовлюються напрям, нахил та зсув кривої ринкової пропозиції? Як відбувається взаємодія попиту і пропозиції?
8. Назвіть види та призначення цін, що використовуються на ринку. Яка роль ціни рівноваги у формуванні економічних зв'язків виробника (продавця) і споживача (покупця)?

Тестові завдання

Капітал – це:

- а) гроші, здатні приносити додаткові гроші;
- б) накопичена праця, запаси (машин, інструментів, сировини, грошей і т. п.);
- в) певна сума матеріальних, грошових, інтелектуальних коштів, які дають можливість власникові займатися підприємницькою діяльністю з метою отримання прибутку;
- г) вартість, яка здатна приносити додану вартість.

Що таке оборотний капітал?

- а) та частина капіталу в товарній формі, яка переносить свою вартість на продукт впродовж одного кругообігу з терміном менше року;
- б) та частина капіталу в товарній формі, яка переносить свою вартість на продукт впродовж декількох кругооборотів з терміном більше року;
- в) немає правильної відповіді;
- г) всі відповіді правильні.

Як Ви розумієте фізичний знос капіталу?

- а) втрата капіталом своєї споживчої вартості унаслідок продуктивного використання або невикористання взагалі;
- б) втрата капіталом своєї споживчої вартості унаслідок появи продуктивнішого капіталу;
- в) втрата капіталом своєї споживчої вартості унаслідок появи дешевшого капіталу;
- г) немає правильної відповіді.

Що таке амортизація капіталу?

- а) перенесення на продукт або послугу вартості оборотного капіталу;

- б) перенесення на продукт або послугу вартості зносу основного капіталу та її накопичення для відтворення капіталу;
- в) перенесення на продукт або послугу вартості зносу змінного капіталу та її накопичення для відтворення капіталу;
- г) всі відповіді правильні.

Закон пропозиції, якщо ціни зростають, а інші умови не змінюються, виявляється:

- а) у зростанні пропозиції;
- б) у зниженні пропозиції;
- в) у зростанні обсягу пропозиції;
- г) у зниженні обсягу пропозиції.

Крива пропозиції фірми зсунулась таким чином, що пропозиція товару зменшилась, а виручка фірми збільшилась. Таке можливе, якщо:

- а) пропозиція нееластична за ціною;
- б) попит нееластичний за ціною;
- в) пропозиція еластична за ціною;
- г) попит еластичний за ціною.

Зсув кривої пропозиції товару є наслідком:

- а) скорочення попиту на нього;
- б) зростання доходів споживачів;
- в) зниження ціни товару;
- г) надання субсидії виробникам.

Що характеризує еластичну пропозицію за ціною?

- А) випереджаюче збільшення обсягів продажу і прибутку внаслідок зміни ціни;
- б) збільшення доходу внаслідок збільшення ціни;
- в) збільшення доходу внаслідок збільшення ціни і зменшення продажів;
- г) немає правильної відповіді.

Якщо ціна товару нижче точки перетину кривих попиту та пропозиції, то це викликає:

- а) перевиробництво
- б) дефіцит
- в) зростання безробіття
- г) усе вище назване невірне

Ринок товару знаходиться в стані рівноваги, якщо:

- а) обсяг попиту на товар дорівнює обсягу його пропозиції;
- б) на ринку не існує ні надлишку, ні дефіциту товару;
- в) за певною ціною плани покупців щодо покупок збігаються з планами продавців щодо продажу;
- г) всі відповіді правильні.

Завдання

1. Вартість основного капіталу складає 300 млн грн. Середня швидкість його обороту – 6 років. Оборотний капітал складає 50 млн грн і обертається 13 разів на рік. Визначити час обороту всього капіталу в цілому і кількість його оборотів за рік.
2. Підприємство на організацію виробництва авансувало: на покупку машин і механізмів – 1200 тис. грн; на виплату заробітної плати з розрахунку на 200 працюючих по 1200 грн на кожного; на сировину і матеріали – 360 тис. грн; на електроенергію – 100 тис. грн; на газопостачання – 200 тис. грн; на будівництво цеху – 500 тис. грн; на будівництво електропідстанції і теплової мережі – 400 тис. грн. Визначте, які витрати входять до основних, а які – до оборотних фондів?
3. Крива попиту задана аналітично $Q_D = 600 - 2p$, де Q_D – величина попиту; p – ціна. Функція пропозиції має вигляд: $Q_S = 300 + 4p$, де Q_S – величина пропозиції; p – ціна. Аналітично та графічно визначити рівноважну ціну та обсяг продажу. Припустимо, що гранична ціна даного товару 10 гр. од., проаналізуйте ситуацію, яка склалась на ринку даного товару.
4. Попит і пропозиція на ринку певного товару задані у вигляді функцій: $Q_D = 300 - p$; $Q_S = 8p - 60$. Визначити аналітично й графічно точку рівноваги на цьому ринку. Як зміниться ситуація на ринку, якщо буде встановлено фіксовані ціни: а) $p_1 = 35$ гр. од.; б) $p_2 = 45$ гр. од.? Проаналізуйте ситуацію графічно.

Тема 2.3. Теорія виробництва і витрат

Контрольні запитання і завдання

1. Охарактеризуйте теорію виробництва економічних благ. Назвіть які Ви знаєте фактори та умови виробництва. Розкрийте підприємницькі здібності як особливий фактор виробництва. Як Ви розумієте виробничу функцію?
2. Розшифруйте поняття «ефективність виробництва», назвіть основні її показники. Розмежуйте технологічну, економічну та соціальну ефективність виробництва. Чому важливо враховувати соціальну ефективність виробництва?
3. Дайте визначення витратам виробництва. Наведіть класифікацію витрат виробництва. Які види витрат виробництва Ви знаєте?
4. Як Ви розумієте собівартість продукції? Яка структура вартості товарів? Чи є різниця між вартістю товару і ціною виробництва? Як відбувається ціноутворення на підприємстві?
5. Охарактеризуйте динаміку витрат виробництва. Розкрийте закон спадної віддачі. Що таке альтернативні витрати?
6. Дайте визначення прибутку підприємства. Перерахуйте які види доходу та види прибутку Ви знаєте? Як відбувається розподіл валового прибутку?
7. Як визначається маса та норма прибутку і як утворюється середня норма прибутку? Назвіть фактори, що впливають на розмір прибутку.

Тестові завдання

Рівновага виробника визначається законом:

- а) рівності попиту та пропозиції;
- б) максимізації випуску;
- в) рівності співвідношення граничних продуктивностей факторів виробництва та їхніх ринкових цін;
- г) мінімізації витрат.

Що не входить до складу засобів виробництва:

- а) робоча сила;
- б) предмети праці;
- в) засоби праці;
- г) знаряддя праці.

Якою є економічна мета, якщо суспільство прагне мінімізувати витрати і максимізувати віддачу від обмежених виробничих ресурсів?

- А) досягнення повної зайнятості;
- б) підтримка економічного зростання;
- в) підвищення економічної безпеки;
- г) підвищення економічної ефективності.

Який показник характеризує ефективність використання робочої сили?

- А) фондомісткість;
- б) рентабельність;
- в) продуктивність праці;
- г) трудомісткість.

Будь яка точка, що знаходиться або на ізокванті, або на ізокості означає:

- а) кількість виробленого продукту;
- б) обсяг продукту в грошовому значенні;
- в) комбінацію фізичних обсягів ресурсів;
- г) суму змінних витрат.

Витрати, які не залежать від величини обсягу продукції, мають назву:

- а) постійні;
- б) загальні;
- в) економічні;
- г) бухгалтерські.

У довгостроковому періоді:

- а) усі витрати є змінними;
- б) усі витрати є постійними;
- в) постійні витрати зростають скоріше за змінні;
- г) усі витрати є неявні.

Які з наступних видів витрат не беруться до уваги, коли приймається рішення про оптимальний обсяг виробництва:

- а) середні змінні;
- б) бухгалтерські;
- в) середні постійні;
- г) граничні.

Валовий прибуток є:

- а) сумою виторгу і витрат;
- б) співвідношенням витрат до виторгу;
- в) сумою всіх витрат;
- г) результатом вирахування витрат з виторгу.

Економічний прибуток:

- а) більше за бухгалтерський;
- б) менший за бухгалтерський;
- в) дорівнює бухгалтерському;
- г) будь-що з наведеного залежно від ситуації.

Завдання

1. Вартість основних виробничих фондів – 100 тис. грн. Чисельність тих, що працюють, – 600 осіб. Обсяг чистої продукції – 1200 тис. грн. Визначте рівень продуктивності праці, фондівдачу і фондомісткість.

2. Вартість основних виробничих фондів підприємства – 400 тис. грн, а термін їхнього використання – 10 років, витрати на оплату праці – 50 тис. грн, витрати на сировину, матеріали, паливо – 100 тис. грн, прибуток – 55 тис. грн. Визначити: а) річну суму амортизації; б) норму амортизації; в) постійні витрати; г) змінні витрати; д) норму прибутку (двома способами).

4. За наведеними у таблиці даними обчисліть ринкову ціну, сукупні, змінні та загальні середні витрати. Визначте, що має робити фірма – збільшити чи зменшити випуск продукції, чи припинити виробництво?

Р (ціна)	Q (об'єм)	TR (загальний дохід)	TC (загальні витрати)	FC (постійні витрати)	VC (змінні витрати)	ATC (середні загальні витрати)	AVC (середні змінні витрати)	MC (граничні витрати)
	1000	5000		1500			5,5	5,0

3. Визначити до якої категорії витрат можна віднести перелічені витрати: амортизаційні витрати – 44 тис. грошових одиниць (гр. од.), витрати на сировину та матеріали – 330 тис. гр. од., витрати на заробітну платню робочих – 180 тис. гр. од., витрати на обладнання – 410 тис. гр. од., транспортні витрати – 28 тис. гр. од., заробітна платня управлінського персоналу – 150 тис. гр. од.,

орендна платня – 12 тис. гр. од., витрати на рекламу – 15 тис. гр. од. Визначити розмір витрат за категоріями.

5. Заповніть таблицю і визначте, який обсяг виробництва вибере фірма, яка бажає максимізувати прибуток за ціною 5 гр. од. При якій ціні підприємство має закритися.

Q	TC	FC	VC	MC	ATC	AFC	AVC	TR	MR	I
0	4									
1	8									
2	10									
3	14									
4	20									

Тема 2.4. Теорія ринкових структур

Контрольні запитання і завдання

1. Розкрийте сутність та назвіть умови виникнення конкуренції.
2. Назвіть види та форми конкуренції, методи конкурентної боротьби. Назвіть умови існування досконалої конкуренції.
3. Які ринкові структури відносяться до недосконалої конкуренції? Охарактеризуйте ці структури.
4. У чому полягає природа виникнення монополізму? Розкрийте сутність та види монополізму, охарактеризуйте організаційні форми монополістичних структур.
5. Поясніть механізм утворення монопольної ціни і монопольного прибутку.
6. Охарактеризуйте наслідки надмірної монополізації.
7. Дайте відповідь: у чому полягає антимонопольне регулювання економіки, які методи антимонопольної боротьби Ви знаєте, та як здійснюється антимонопольна політика держави?

Тестові завдання

Із переліку ознак типів ринкового середовища виберіть ту, що належить до вільної (досконалої) конкуренції:

- а) обмежений доступ до ринкової інформації;
- б) обмежений вхід продавців на ринок;
- в) вільний механізм ціноутворення;
- г) ціни регулює держава.

Із наведеного переліку виберіть ту, що не входить до видів монополії:

- а) природна;
- б) економічна;
- в) адміністративна;
- г) досконала.

Укажіть, яка з наведених ознак ринкової структури характеризує чисту монополію:

- а) унікальність виготовленої продукції;
- б) є невелике число конкуруючих між собою виробників;
- в) є тільки один покупець;
- г) відсутній контроль над ринковими цінами.

До нецінових методів конкурентної боротьби належить:

- а) зміна ціни;
- б) підвищення якості товару;
- в) використання чужого товарного знака (марки);
- г) надання додаткових послуг при реалізації товару.

До форм недосконалої конкуренції не належить:

- а) чиста монополія;
- б) монополістична конкуренція;
- в) чиста конкуренція;
- г) олігополія.

Ринкова структура з малою кількістю продавців і безліччю покупців є:

- а) поліполією;
- б) олігополією;
- в) монополією;
- г) дуополією.

До форм економічної монополії не належить:

- а) картель;
- б) синдикат;
- в) концерн;
- г) олігополія.

Із визначень ціни укажіть те, що належить до монопольної ціни:

- а) витрати виробництва + середній прибуток;
- б) витрати виробництва + витрати торгівлі;
- в) витрати виробництва + монополістичний прибуток;
- г) немає правильної відповіді.

Цінова дискримінація – це:

- а) продаж за різними цінами однієї і тієї ж продукції різним покупцям;
- б) дискримінація в оплаті праці робітників;
- в) підвищення ціни на товар більш високої якості;
- г) експлуатація за рахунок встановлення більш високих цін на споживчі товари.

Антимонопольне законодавство націлене, в першу чергу, на забезпечення:

- а) споживачів суспільними товарами і послугами;
- б) умов конкуренції;
- в) повної зайнятості;
- г) економічної свободи.

Завдання

1. Фірма функціонує при досконалій конкуренції, функція її витрат має вигляд: $TR = 500 + 4Q + 8Q^2$. Визначити точку рівноваги фірми і максимальний прибуток, якщо ціна товару становить 270 гр. одиниць. Чому лінія попиту співпадає в цьому випадку з лінією граничного доходу?

2. Заповнити таблицю, визначити оптимальний обсяг виробництва в умовах чистої монополії:

Q	P	TC	ATC	MC	TR	MR	I
1	4	4					
2	3	5					
3	2	9					
4	1	16					

3. Фірма монополізувала виробництво певного товару. Функція її загальних витрат має вигляд: $TC = 50 + Q^2$, тобто постійні витрати фірми 50 гр. од., а змінні – Q^2 (Q – обсяг виробництва). Попит на продукцію фірми-монополіста задано функціонально $p = 40 - Q$. Визначити, яку кількість товару буде виробляти фірма-монополіст, щоб максимізувати свій прибуток.

4. Функція загальних витрат фірми-монополіста має вигляд: $TC = 5Q + 0,25Q^2$. Визначити точку рівноваги фірми-монополіста, якщо лінію попиту задано функціонально $Q_D = 160 - p$.

Тема 2.5. Ринок факторів виробництва і розподіл доходів

Контрольні запитання і завдання

1. Що представляють собою ринки факторів виробництва? Чим вони відрізняються? Наведіть класифікацію ринків факторів виробництва?
2. Які обставини визначають процеси, що відбуваються на ринку праці? В чому полягають причини диференціації в оплаті праці працівників? Яким чином встановлюється рівноважний рівень ставки заробітної плати? Як позначається державне регулювання мінімальної ставки оплати праці на стані економіки?
3. Як визначається попит фірми на працю? Чому крива попиту на працю являє собою криву грошового вираження граничного продукту праці? Чим визначається крива індивідуальної пропозиції праці?
4. Від чого залежить процентна ставка по кредитах? Як функціонує ринок капіталу? Чим він відрізняється від ринку капітальних благ? Як визначається ціна капітальних благ? Ринок капіталу та ринок грошей – це одне й теж саме?

5. Від чого залежить величина земельної ренти? Що лежить в основі ціни земельних ділянок?
6. В яких випадках фірмі доцільно здійснювати інвестиції? Як визначити поточну цінність майбутнього потоку доходів?
7. Як працює система розподілу доходів?

Тестові завдання

За інших рівних умов фірма буде використовувати максимальний обсяг ресурсу, якщо

- а) і товарний, і ресурсний ринки є конкурентними;
- б) товарний ринок є конкурентним, а ресурсний – ринком недосконалої конкуренції;
- в) товарний ринок є ринком недосконалої конкуренції, а ресурсний – конкурентним;
- г) обидва ринки – неконкурентні.

Ринковий попит на ресурс це:

- а) попит з боку всіх фірм галузі;
- б) попит окремої фірми;
- в) попит усіх фірм всіх галузей, в яких використовується даний ресурс;
- г) не вірний жоден з попередніх відповідей.

Крива пропозиції праці для фірми:

- а) знаходиться на перетині з кривою попиту на працю;
- б) має позитивний та одночасно негативний нахил;
- в) відображує абсолютно нееластичну пропозицію;
- г) відображує абсолютно еластичну пропозицію;

Ринкова зарплата – це:

- а) сума грошей, одержуваних на руки кожним працівником;
- б) сума нарахованої зарплати;
- в) номінальна зарплата, скоригована на величину інфляції;
- г) сума зарплати за місцем основної і додаткової роботи.

При зростанні ставки зарплати індивідуальна пропозиція праці:

- а) завжди збільшується;
- б) завжди зменшується;
- в) завжди залишається незмінною;
- г) спочатку зростає, а потім і скорочується.

Земельна рента буде зростати за решти рівних умов, якщо:

- а) знижується ціна землі;
- б) зростає попит на землю;
- в) скорочується попит на землю;
- г) пропозиція землі зростає.

Економічна рента – це:

- а) фінансовий платіж за будь-який ресурс;
- б) нормальна ціна ресурсу на конкурентному ринку;
- в) плата за обмежений ресурс;
- г) ціна готової продукції.

Джерелами позичкових коштів можуть бути:

- а) заощадження населення;
- б) амортизаційний фонд, власні кошти і прибуток фірм;
- в) державні фінанси;
- г) усі попередні відповіді вірні.

Відсоток – це;

- а) ціна готової продукції;
- б) плата за користування позичковими коштами;
- в) монопольний прибуток;
- г). плата за матеріальний ресурс.

Інфляція вигідна:

- а) кредитору;
- б) позичальнику;
- в) і тому, й іншому;
- г) ні тому, ні іншому не вигідна.

Завдання

1. Власник капіталу (20 000 гр. од.) вирішує питання: зберігати далі чи витратити свої заощадження. Якщо вкласти гроші в банк, то через рік можна отримати 22 000 гр. од. Інфляція становить 14%. Чому будуть дорівнювати номінальна та реальна процентні ставки? Щоб ви порадили власникові капіталу, обґрунтуйте свою пораду. Яким чином вплине на вашу пораду збільшення номінальної ставки до 15% при незмінності решти умов.

2. У першому році рівень цін сталий і номінальна процентна ставка становила 6 % на рік. У другому році темп інфляції становив 3 %, а реальна процентна ставка не змінилась. Якою є номінальна ставка проценту в другому році?

Тема 2.6. Домогосподарства в ринковій економіці

Контрольні запитання і завдання

1. Розкрийте поняття «домогосподарство». Які види домогосподарств Ви знаєте? Які функції виконує домогосподарство в економіці?
2. Розгляньте домогосподарства як постачальників ресурсів виробництва. За якими критеріями класифікуються доходи домогосподарств?
3. Що з себе представляють домогосподарства як сфера споживання?

4. Охарактеризуйте сімейний бюджет. Дайте класифікацію доходів та видатків домогосподарств. Проаналізуйте динаміку та структуру доходів та видатків домогосподарств в Україні.
5. Яке місце займають фінанси домогосподарств у фінансовій системі країни? Яким чином пов'язані фінанси домогосподарств з іншими сферами та ланками фінансової системи? Охарактеризуйте сучасний стан і розвиток фінансів домогосподарств в Україні.
6. Що таке організовані та неорганізовані заощадження населення? Яке значення мають заощадження домогосподарств для здійснення активних операцій комерційних банків? У чому полягає закон Енгеля?

Тестові завдання

Домогосподарство – це:

- а) сукупність грошових і не грошових доходів та витрат населення;
- б) сукупність осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують і витрачають кошти;
- в) доходи населення від заробітної плати, продажу власного капіталу, землі, продукції підсобних господарств, відсотки на капітал, цінні папери тощо;
- г) витрати населення на купівлю продуктів харчування, непродовольчих товарів, оплати послуг.

Фінанси домогосподарств – це:

- а) соціально-економічні грошові відносини, пов'язані з формуванням і використанням централізованих та децентралізованих фондів фінансових ресурсів;
- б) соціально-економічні грошові відносини щодо формування та використання доходів і видатків державних та місцевих фінансів;
- в) соціально-економічні грошові відносини, пов'язані з формуванням і використанням фондів фінансових ресурсів населення з метою задоволення особистих потреб громадян;
- г) соціально-економічні грошові відносини з приводу формування та використання позабюджетних цільових фондів.

До сукупних доходів домогосподарств належать:

- а) грошові доходи домогосподарств у вигляді оплати праці, доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості;
- б) усі грошові та негрошові доходи домогосподарств, отримані незалежно від джерел їх надходження;
- в) суми грошових і натуральних надходжень, одержані членами домогосподарства;
- г) всі відповіді правильні.

До складу грошових доходів домогосподарств входять:

- а) грошові доходи домогосподарств у вигляді оплати праці, доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості, доходів від власності та ін.;

- б) усі грошові та негрошові доходи домогосподарств, отримані незалежно від джерел їх надходження;
- в) суми грошових та натуральних надходжень, одержані членами домогосподарства;
- г) всі відповіді правильні.

Сукупні витрати домогосподарств включають:

- а) витрати на купівлю продуктів харчування, непродовольчих товарів, на оплату послуг, тощо;
- б) усі грошові та натуральні витрати, здійснені членами домогосподарства;
- в) витрати на оплату послуг, пов'язані з веденням особистого підсобного господарства, витрати на купівлю нерухомості, придбання акцій, сертифікатів, валюти, приріст вкладів до банківських установ, аліменти, податки, збори, внески та ін.;
- г) правильні відповіді б) та в).

До грошових витрат домогосподарств належать:

- а) витрати на купівлю продуктів харчування та непродовольчих товарів;
- б) усі грошові та натуральні витрати, здійснені членами домогосподарства;
- в) витрати на оплату послуг і витрати, пов'язані з веденням особистого підсобного господарства;
- г) витрати на купівлю продуктів харчування, непродовольчих товарів, на оплату послуг, витрати на купівлю нерухомості, будівництво, придбання акцій, сертифікатів, валюти, приріст вкладів до банківських установ, аліменти, податки, збори, внески та ін.

Прожитковий мінімум — це:

- а) вартість грошових і натуральних соціальних допомог, субсидій, пенсій, стипендій, грошових допомог від родичів та інших осіб;
- б) вартість грошової допомоги та подарованих домогосподарством родичам та іншим особам продуктів харчування, отриманих з особистого підсобного господарства;
- в) вартісна величина достатнього для нормального функціонування організму людини набору продуктів харчування, а також мінімальної сукупності непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості;
- г) всі відповіді підходять.

Як розрізняють фінанси домогосподарств за соціальною значущістю:

- а) фінанси життєзабезпечення, фінанси професійного й соціального розвитку, фінанси поліпшення умов життя й середовища перебування, фінанси соціальних пріоритетів;
- б) фінанси однаків, фінанси родин, домогосподарств (часткових і повних), фінанси великих родин;

- в) оплата найманої праці, доходи від особистого підсобного господарства та промислів, доходи від надання послуг, соціальні трансферти;
- г) немає правильної відповіді?

Фінанси домогосподарств за складом груп, у яких формуються фінансові потоки, поділяються на:

- а) фінанси життєзабезпечення, фінанси професійного й соціального розвитку, фінанси поліпшення умов життя й середовища перебування, фінанси соціальних пріоритетів;
- б) фінанси одинаків, фінанси родин, домогосподарств (часткових і повних), фінанси великих родин;
- в) оплата найманої праці, доходи від особистого підсобного господарства та промислів, доходи від надання послуг, соціальні трансферти.
- г) правильні відповіді а) та в).

Які фонди домогосподарств вирізняють за цільовим призначенням і функціями:

- а) незафіксовані, фізично обмежені та зафіксовані;
- б) оплата найманої праці, доходи від особистого підсобного господарства та промислів, доходи від надання послуг, соціальні трансферти;
- в) фонди життєзабезпечення, фонди розвитку та навчання, фонди відновлення, фонди поліпшення середовища перебування; фонди формування й підтримки іміджу; резервні фонди;
- г) немає правильної відповіді?

Завдання

1. Накресліть таблицю, де в одному стовпці зафіксуйте джерела формування доходів домогосподарств, а в іншому стовпці – їх розподіл, тобто витрати домогосподарств. Наведіть приклад структури сімейного бюджету, та доповніть таблицю (рядками і стовпцями) відповідно з дефіцитом і профіцитом сімейного бюджету. Куди прямують невитрачені доходи домогосподарств? Що відбувається, якщо витрати перевищують доходи домогосподарств? Як відбувається покриття перевищення витрат сімейного бюджету? У зв'язку з чим відбувається зміна доходів та витрат домогосподарств?
2. Накресліть схему взаємодії елементів економічної системи, де буде схематично відображено входження домогосподарств у економічний кругообіг у ринковій системі. Яку роль виконують домашні господарства в ринковій економіці?
3. Створіть блок схему, де перерахуйте які чотири основні функції виконує домогосподарство у національній економіці. Розкрийте вплив кожної з них на економіку країни, та стисло зафіксуйте результати в даній схемі.

Тема 2.7. Мікроекономіка суспільного сектора

Контрольні запитання і завдання

1. Охарактеризуйте, що являє собою суспільний сектор, розкрийте його сутність, та яка його роль в економіці. У чому полягає його особливість та невключенність?
2. Поясніть, що таке зовнішні ефекти, та чим вони відрізняються від екстерналій. Що спільного й відмінного між теоріями зовнішніх ефектів А. Пігута й Р. Коуза? Яка теорія здається вам реалістичнішою?
3. Дайте характеристику суспільних благ та їхній структурі? Що таке звичайні блага? Хто займається виробництвом суспільних благ? За допомогою яких засобів країна забезпечується суспільними благами?
4. Виробництво яких благ притаманне ринковому сектору економіки? Як Ви розумієте підприємства суспільного сектора? Які основні принципи економічної поведінки підприємств суспільного сектора?
5. Як відбувається оптимізація суспільного вибору?
6. Назвіть, які заходи зорієнтовані на досягнення максимуму суспільного добробуту. Які функції виконують різноманітні економічні програми для підвищення ефективності суспільного сектора?
7. Що таке соціальні витрати? Що мається на увазі під соціальними проектами? Як відбувається їхня економічна оцінка? Коли соціальний проект вважається економічно доцільним?

Тестові завдання

Що з перерахованого не є суспільним благом?

- А) маяки;
- б) електроенергія;
- в) міліція;
- г) національна оборона.

Хто переважно виробляє суспільні блага?

- А) уряд;
- б) приватні фірми;
- в) громадські організації;
- г) всі вищеперелічені.

Характеристиками чистого суспільного блага є:

- а) неконкурентність і невинятковість;
- б) конкурентність і винятковість;
- в) конкурентність;
- г) винятковість;

Визначите тип такого значення як знання?

- А) чисте суспільне благо;
- б) суспільне благо, що виключається;

- в) перенавантажуване суспільне благо;
- г) чисте приватне благо.

«Зовнішні ефекти» – це:

- а) побічна дія виробництва або споживання якого-небудь блага на виробництво або споживання іншого блага;
- б) збільшення корисності споживача в результаті дії виробництва якого-небудь блага;
- в) дія виробництва одного блага на ринкову рівновагу в цілому;
- г) немає правильної відповіді.

Як співвідносяться ефективність і справедливість у розподілі благ:

- а) критерій справедливості завжди суперечить критерію ефективності;
- б) критерій справедливості співвідноситься з критерієм ефективності;
- в) ефективний розподіл благ може бути справедливим;
- г) ефективний розподіл благ, як і справедливість, неможливо виміряти.

Що можна віднести до позитивного зовнішнього ефекту:

- а) викиди при виробництві електрообладнання розчинників у ґрунт;
- б) посадка клумби біля подвір'я;
- в) прокат кінофільму, який спричиняє моду на тренажери й відповідно, підвищує ціни на них;
- г) правильні відповіді а) і в).

Під суспільними витратами розуміють використання ресурсів суспільного сектора з метою задоволення:

- а) ринкових потреб;
- б) потреб в суспільних благах;
- в) особистих і соціальних потреб;
- г) державних потреб.

Форми здійснення суспільних витрат:

- а) фінансування витрат комерційними і не комерційними організаціями;
- б) закупівля товарів або послуг;
- в) надання субсидій підприємствам з метою їх самостійного розвитку;
- г) грошові виплати по програмах соціальної допомоги і страхування.

Що називається «точкою перевантаження»?

- А) точка (кількість споживачів), починаючи з якої доповнення додаткового споживача приводить до зменшення корисності суспільного блага для решти споживачів;
- б) точка (кількість блага), починаючи з якої відбувається перевиробництво блага;
- в) точка, починаючи з якої суспільні блага перестають споживати;
- г) недостатньо інформації для відповіді.

Завдання

1. У табличній формі наведіть, які блага відносяться до чистих суспільних благ, які до змішаних, а які не є суспільним благом: медичне обслуговування; вища освіта; охорона державного кордону; діяльність держави у сфері законодавства; підтримка чистоти в центрі міста; вакцинація населення; пенсійне забезпечення; кабельне телебачення; захист від повеней в масштабах країни; освітлення вулиць; охорона правопорядку міста; автостоянки; іподроми; тенісні корти; спостереження за чистотою парків міста.
2. Альфред Маршал висловився таким чином щодо витрат на освіту: «Справжні економісти одностайно вважають, що такі витрати дають справжню економію і що відмова від них є з погляду інтересів країни і помилковим, і аморальним рішенням». Поясніть, на чому засновано це твердження?
3. В країні виробляється два суспільних товари А і В. Гранична соціальна вигода від товару А – 600 доларів у порівнянні з граничними соціальними витратами від його виробництва – 500 доларів, тоді як гранична соціальна вигода від товару В – 900 доларів, а його граничні соціальні витрати - 1000 доларів. У якому випадку буде збільшуватися соціальний добробут суспільства? У яких пропорціях повинні будуть вироблятися ці два товари? Які результати отримає суспільство? По мірі перерозподілу ресурсів з виробництва одного товару до іншого, що відбуватиметься з граничною соціальною вигодою від цих двох товарів? Куди буде прагнути відношення вигоди–витрати при незмінних соціальних витратах?

Змістовий модуль 3.

Макроекономічний підхід до дослідження економічних процесів

Тема 3.1. Макроекономічний рівень господарювання

Контрольні запитання і завдання

1. Охарактеризуйте основні моменти, які вивчає макроекономіка, та які проблеми вона вирішує. Наведіть елементи макроекономічного аналізу.
2. Дайте визначення таких понять: валовий внутрішній продукт, кінцевий продукт, проміжний продукт, національний дохід.
3. Дайте визначення системі національних рахунків. Назвіть основні макроекономічні показники в системі національних рахунків, розкрийте методику їхнього розрахунку та економічну сутність. Назвіть основні методи розрахунку валового внутрішнього продукту.
4. Як співвідносяться між собою такі економічні явища: особистий дохід, особисті заощадження, споживчі витрати населення?
5. Що таке сукупний попит? Назвіть цінові та нецінові фактори сукупного попиту. Як здійснюється регулювання сукупного попиту?
6. Що таке сукупна пропозиція? Назвіть фактори, які впливають на сукупну пропозицію. Охарактеризуйте динаміку сукупної пропозиції.

7. Що Ви розумієте під економічною рівновагою? Чи можливо досягти цілковитої рівноваги в реальній економіці? Що означає макроекономічна рівновага в моделі «сукупний попит – сукупна пропозиція»?

Тестові завдання

Предметом макроекономіки є:

- а) економічні закони;
- б) продуктивні сили;
- в) механізм функціонування економіки;
- г) економічні ресурси.

Об'єктом макроекономіки є:

- а) продуктивні сили;
- б) виробничі відносини;
- в) приватна економіка;
- г) економічна система.

В системі національних рахунків (СНР) внутрішню економіку відображає рахунок:

- а) поточних операцій;
- б) нефінансових операцій;
- в) капітальних операцій;
- г) немає правильної відповіді.

Яке визначення найповніше розкриває зміст категорії «валовий внутрішній продукт (ВВП)»?

- а) це вся створена в країні упродовж року продукція;
- б) це новостворена у сфері матеріального виробництва вартість, а також вартість послуг, наданих невиробничою сферою;
- в) це сукупність створених упродовж року засобів виробництва;
- г) це сукупність послуг, наданих невиробничою сферою.

Що з переліченого не враховується при визначенні валового внутрішнього продукту (ВВП) як суми доходів:

- а) непрямі податки;
- б) рентні доходи;
- в) амортизація;
- г) державні трансфертні платежі.

Який із чинників переміщуватиме криву сукупного попиту вліво:

- а) песимістичні оцінки людьми своїх майбутніх доходів;
- б) заходи стимулюючої монетарної політики;
- в) підвищення темпів економічного зростання в інших країнах – торговельних партнерах певної країни;
- г) зростання реальної вартості фінансових активів, нерухомого майна та збільшення світового виробництва нафти (певна країна є імпортером нафти).

Крива сукупного попиту відбиває співвідношення між:

- а) рівнем цін і виробленим ВВП у реальному вираженні;
- б) рівнем цін та сукупними видатками на купівлю товарів і послуг;
- в) рівнем цін, який визначають покупці, і рівнем цін, що задовольняє продавців;
- г) обсягами виробленого і спожитого ВВП.

Крива сукупної пропозиції виражає залежність між:

- а) рівнем цін і спожитим реальним ВВП;
- б) рівнем цін і виробленим реальним ВВП;
- в) спожитим і виробленим реальним ВВП;
- г) рівнем цін та сукупними видатками на купівлю товарів і послуг.

До нецінових чинників сукупної пропозиції відноситься:

- а) зміна цін на ресурси;
- б) ефект чистого експорту;
- в) ефект відсоткової ставки;
- г) зміна товарних цін.

До цінових чинників, які визначають нахил кривої короткострокової сукупної пропозиції, не належи(а)ть:

- а) залучення у виробництво додаткової робочої сили з нижчим рівнем кваліфікації;
- б) екологічні нормативи та санкції;
- в) розширення збуту на віддалених ринках;
- г) додаткові витрати на підприємницьку діяльність або збільшення обсягу виробництва на менш ефективних підприємствах.

Рівновага в економіці досягається за умов, коли:

- а) $I + I' = S$;
- б) $I = S$;
- в) $I' = S$;
- г) $I = 0$.

Якщо короткострокова рівновага порушилася внаслідок падіння сукупного попиту, то її відновлення здійснюється за рахунок:

- а) зниження лише цін;
- б) зниження лише зарплати
- в) зниження цін і зарплати;
- г) всі відповіді помилкові.

Завдання

1. Розгляньте наступні види діяльності: а) робота вихователя дитячого садку; б) виховання дітей у своїй сім'ї; в) виробництво пшениці в масштабах країни; г) вирощування овочів на присадибній ділянці для домашнього вжитку; д) виробництво і продаж наркотиків.

Дайте відповіді на наступні запитання: 1) як відображаються у показнику ВВП перераховані види діяльності? 2) зменшують або збільшують перераховані види діяльності чистий економічний добробут? 3) чи дійсно показник ВВП є точним вимірником добробуту країни?

2.

Дані	млрд. дол.
ВВП	5233
Амортизаційні відрахування	552
Непрямі податки	416
Прибутки корпорацій	298
Внески на соціальне страхування	479
Дивіденди	112
Державні трансферти приватним особам	600
Прибуткові податки з громадян	649

Використовуючи дані таблиці, підрахуйте особистий дохід у розпорядженні.

3. Визначити величини валового внутрішнього продукту (ВВП), чистого внутрішнього продукту (ЧВП), національного доходу (НД), особистого доходу (ОД) та особистого доходу у розпорядженні (ОДР), якщо імпорт – 50 од.; споживчі витрати – 250 од.; державні витрати – 100 од.; експорт – 40 од.; амортизація – 10 од.; чисті інвестиції – 60 од.; непрямі податки – 30 од.; особисті податки – 20 од.; валовий прибуток – 200 од.; податки на прибуток – 60 од.; чистий (нерозподілений) прибуток – 120 од.; трансфертні платежі – 50 од.

4.

Показники економіки	млрд. дол.
Чисті внутрішні приватні інвестиції	32
Індивідуальні податки	39
Трансфертні виплати	19
Непрямі податки на бізнес	8
Податки на доходи корпорацій	11
Витрати на особисте споживання	217
Вартість спожитого капіталу	7
Експорт	15
Дивіденди	15
Державні витрати на товари і послуги	51
Нерозподілений прибуток корпорацій	10
Внески на соціальне страхування	4
Імпорт	17

Використовуючи дані таблиці, підрахуйте: а) прибуток корпорацій; б) ВВП; в) ЧВП; г) особисті заощадження.

Тема 3.2. Суспільне виробництво та відтворення. Економічне зростання

Контрольні запитання і завдання

1. Що ви розумієте під виробництвом і суспільним продуктом? Охарактеризуйте суспільне виробництво, його сутність, структуру та пропорції. Як відбувається процес суспільного виробництва та його еволюція? У чому полягає двоїстість процесу виробництва?
2. Розкрийте сутність та структуру сукупного суспільного продукту. Назвіть показники його вимірювання. У чому відмінність показника валового суспільного продукту від чистого продукту або національного доходу?
3. Як впливає НТР на зміну місця і ролі людини в процесі виробництва?
4. Що таке відтворення елементів економічної системи? Розкрийте сутність процесу суспільного відтворення. Охарактеризуйте просте, звужене і розширене відтворення.
5. Розкрийте сутність та поняття економічного зростання та його співвідношення з економічним розвитком. Охарактеризуйте шляхи економічного зростання. Які показники використовуються при вимірі економічного зростання?
6. Назвіть типи, фактори, джерела та основні моделі економічного зростання. У чому полягають особливості сучасного типу економічного зростання?
7. Як екологічні проблеми впливають на економічне зростання? Які шляхи вирішення проблем екології?

Тестові завдання

У чому полягає двоїстість процесу виробництва?

- А) у взаємозалежності та взаємному впливі чинників виробництва на процес праці;
- б) у безпосередньому використанні чинників виробництва;
- в) у процесі виробництва створюються певні блага і формується їхня вартість;
- г) у характері поєднання чинників виробництва.

Процес відтворення – це:

- а) відновлення в незмінному стані системи виробничих відносин;
- б) якісне вдосконалення факторів виробництва;
- в) безперервне повторення процесу виробництва;
- г) всі відповіді правильні.

Для відтворення необхідні такі фактори виробництва:

- а) робоча сила;
- б) природні ресурси;
- в) засоби виробництва;
- г) все вищезазначене..

Частина суспільного продукту, яка використовується для накопичення і розширення виробництва, – це:

- а) матеріальні витрати;
- б) чистий продукт;

- в) необхідний продукт;
- г) додатковий продукт.

Види відтворення є:

- а) просте і розширене;
- б) інтенсивне і екстенсивне;
- в) все вище перераховане;
- г) немає правильної відповіді.

Серед переліку типів відтворення виберіть той, що відноситься до простого відтворення:

- а) обсяг виробництва зменшиться;
- б) обсяг виробництва не зміниться;
- в) обсяг виробництва збільшиться;
- г) обсяг виробництва має змінні тенденції.

У чому полягає екстенсивний тип розширеного відтворення:

- а) збільшення обсягу капітальних вкладень;
- б) збільшення матеріаломісткості продукції;
- в) збільшення обсягу виробництва за рахунок додаткових засобів виробництва і робочої сили;
- г) збільшення продуктивності праці.

Що слід розуміти під економічним зростанням:

- а) підвищення добробуту населення;
- б) підвищення ефективності суспільного виробництва;
- в) зростання валового національного продукту;
- г) всі відповіді правильні.

До екстенсивних факторів економічного зростання належать:

- а) розширення виробничих площ;
- б) оновлення обладнання;
- в) будівництво якісно нової технологічної лінії;
- г) додатковий прийом на роботу спеціалістів вищої освіти.

Із переліку факторів економічного зростання виберіть той, що не належить до інтенсивних:

- а) підвищення продуктивності праці;
- б) підвищення фондівіддачі;
- в) зменшення матеріаломісткості;
- г) залучення додаткових робітників.

Якісне зростання суспільного продукту відбувається при:

- а) простому відтворенні;
- б) екстенсивному зростанні;

- в) розширеному відтворенні;
- г) немає правильної відповіді.

У моделях економічного зростання:

- а) розкриваються причини коливань економічної активності;
- б) досліджуються чинники, що забезпечують сумісність динамічної рівноваги з повною зайнятістю;
- в) пояснюється, яким чином узгоджуються плани фірм, споживачів і держави;
- г) показуються причини відхилення від траєкторії стійкого рівноважного зростання економіки.

Завдання

1. Напишіть, до якого підрозділу суспільного виробництва належать відповідно:
  - а) виробництво легкових автомобілів;
  - б) виробництво вантажних автомобілів;
  - в) виробництво меблів;
  - г) виробництво борошна.
2. Якщо валовий внутрішній продукт (ВВП) гіпотетичної економіки становив 15000 грошових одиниць (гр. од.) у 2011 році, а у 2012 році – 15450 гр. од., то який його коефіцієнт зростання, темп зростання та темп приросту за цей період?
3. Яким буде темп зростання валового національного продукту (ВНП) на душу населення, якщо у базовому році ВНП становив 45 млрд. грн., а у звітному 46, 5 млрд. грн. Кількість населення відповідно – 50 тис. і 52 тис. осіб?
4. ВВП країни – 9000 гр. од., споживчі витрати – 1900 гр. од., державні витрати – 850 гр. од., чистий експорт – 100 гр. од., амортизація – 200 гр. од., імпорт – 80 гр. од. Знайти: а) ЧВП; б) валові і чисті інвестиції; в) експорт країни. Проаналізуйте стан економіки.

Тема 3.3. Фінансово-кредитна система

Контрольні запитання і завдання

1. Дайте визначення фінансам, розкрийте їх суть. Перерахуйте ланки фінансової системи і охарактеризуйте їх. Назвіть функції фінансів.
2. Дайте визначення державному бюджету і розкрийте структуру його прибуткової і витратної частини. Як ви розумієте бюджетний дефіцит?
3. Як ви розумієте державний борг? Назвіть джерела його покриття в Україні.
4. Які види податків ви знаєте? Охарактеризуйте структуру податкової системи.
5. Що Ви розумієте під податково-бюджетною політикою держави? Дайте рекомендації щодо поліпшення дії податкової та бюджетної політики. Поясніть чим відрізняються заходи дискреційної та недискреційної фіскальної політики держави?

6. Охарактеризуйте особливості функціонування грошового ринку. Які заходи здійснює держава на відкритому ринку?
7. Розкрийте суть та назвіть функції кредиту. Надайте структуру кредитної системи та зазначте її роль для економіки держави. Які основні напрями реалізації монетарної політики з боку держави?
8. Розкрийте структуру банківської системи та прослідкуйте її еволюцію. Охарактеризуйте банківську систему України та її складові.

Тестові завдання

За рахунок місцевих фінансів здійснюється:

- а) утримання державного апарату;
- б) підтримка озброєних сил;
- в) будівництво шкіл;
- г) соціальне забезпечення населення.

До джерел доходів державного бюджету не входять:

- а) податкові надходження;
- б) державні позики;
- в) кошти від приватизації;
- г) правильної відповіді немає.

Перевага доходів державного бюджету над витратами має назву:

- а) баланс;
- б) дефіцит;
- в) профіцит;
- г) державний борг.

Крива Лафера відображає зв'язок між:

- а) рівнем цін і обсягом виробництва;
- б) податковими ставками і доходами державного бюджету;
- в) інфляцією і безробіттям;
- г) ставкою відсотка і обсягом інвестицій.

Із переліку економічних методів виберіть той, що не застосовується для фінансування дефіциту державного бюджету:

- а) збільшення податків;
- б) внутрішні та зовнішні державні позики;
- в) реструктуризація зовнішнього боргу;
- г) додаткова емісія грошей.

Визначте, які з наведених податків і обов'язкових платежів відносять до непрямих:

- а) податок на додану вартість;
- б) податок із прибутку;
- в) податок з доходів фізичних осіб;
- г) податок з нерухомості.

Фіскальна політика, що проводиться державними органами управління, впливає:

- а) тільки на підприємства державного сектора економіки;
- б) тільки на домогосподарства;
- в) тільки на підприємства і домогосподарства;
- г) на всі макроекономічні суб'єкти.

Кредит – це:

- а) грошова позика з оплатою відсотка;
- б) грошова позика з умовою повернення і з оплатою відсотка;
- в) позика в грошовій або товарній формі з умовою повернення і оплатою відсотка;
- г) всі відповіді правильні.

До принципів кредитування не належать:

- а) платність;
- б) обов'язковість повернення;
- в) цільове призначення;
- г) строковість.

Грошово-кредитна політика, що проводиться державою:

- а) не залежить від податкової політики держави;
- б) не залежить від антициклічного регулювання економіки;
- в) залежить від впливу фіскальної політики і всіх інших державних регулюючих дій на економіку;
- г) всі відповіді неправильні.

Завдання

1. Чому, не дивлячись на найнижчий відсоток річних, який надають швейцарські банки (у пресі навіть обговорювався проект повної відміни виплати річних, який, проте, не пройшов), всі прагнуть розмістити свої кошти саме в цих банках?
2. У країні існує досить високий рівень інфляції. Необхідно швидко прийняти заходи та пригальмувати інфляційні процеси. Що робитиме в даній ситуації Національний банк? Яким напрямом кредитно-грошової політики буде віддаватися перевага?
3. Якщо витрати держави і податки зростуть одночасно на 20 млрд. дол., що станеться з випуском продукції?
4. Чому прихильники економіки пропозиції при проведенні стимулюючої податково-бюджетної політики більшою мірою орієнтуються на зниження податків, ніж прихильники економіки попиту (кейнсіанці)? Як, з точки зору цих двох економічних шкіл, зниження податків вплине на бюджетний дефіцит?

5. Які з наведених нижче податків відносяться до прямих, які – до непрямих:
а) індивідуальний прибутковий податок; б) акцизи; в) митні збори; г) податок з продажів; д) податок на прибуток корпорацій? Поясніть критерій поділу.

Тема 3.4. Зайнятість, безробіття й інфляція

Контрольні запитання і завдання

1. Розкрийте поняття зайнятості та її форми. У чому полягає роль держави у регулюванні зайнятості?
2. Розкрийте поняття та суть безробіття. У чому причини безробіття?
3. Назвіть види, показники, економічні наслідки безробіття. У чому полягає сутність закону Оукена. Як безробіття впливає на заробітну плату?
4. Дайте визначення інфляції як фактору макроекономічної нестабільності, її причин та назвіть види інфляції, показники цінової динаміки.
5. Охарактеризуйте економічні та соціальні наслідки інфляції. У чому полягає антиінфляційна політика держави?
6. Охарактеризуйте зв'язок інфляції та безробіття. Поясніть, що демонструє крива Філіпса.
7. Поясніть, яким чином уряд може маніпулювати своїми витратами і податковими надходженнями з метою понизити безробіття і рівень інфляції.

Тестові завдання

За яких умов виникає безробіття?

- А) за умови збігу пропозиції робочої сили з попитом на неї;
- б) за умови, що на ринку праці попит на робочу силу менший ніж її пропозиція;
- в) за умови, що економіка країни перебуває у кризовому стані;
- г) за умови зростання реального ВВП.

У країні існує повна зайнятість, якщо безробіття:

- а) відсутнє;
- б) не перевищує 1 %;
- в) не перевищує природний рівень;
- г) дорівнює циклічному безробіттю.

Які чинники безпосередньо стимулюють зайнятість робочої сили в країні?

- А) низька заробітна плата;
- б) розширення виробництва за рахунок екстенсивних факторів;
- в) раціональне використання робочої сили;
- г) подовження робочого дня на 1 годину.

Згідно із класичною теорією, підвищення мінімальної зарплати призводить до:

- а) зростання доходів населення;
- б) зростання безробіття;
- в) підвищення рівня зайнятості;
- г) немає правильної відповіді.

У чому полягає негативний вплив безробіття на соціально-економічний стан суспільства?

- А) безробіття – це резерв робочої сили, що використовується для розвитку виробництва;
- б) безробіття призводить до соціальної нестабільності в країні;
- в) наявність на ринку праці безробітних дисциплінує робітників, підвищує ефективність праці.
- г) безробіття стимулює НТП.

Які з названих чинників використовує сучасна держава у розвинених країнах для скорочення безробіття:

- а) забороняє звільняти робітників з приватних, акціонерних підприємств;
- б) збільшує призов молоді в армію;
- в) сприяє розвитку малого бізнесу;
- г) примусово прикріплює робітника до робочого місця?

Що таке інфляція?

- А) це підвищення цін;
- б) це підвищення цін на товари і послуги;
- в) це знецінення грошей унаслідок перевищення кількості грошових знаків, що перебувають в обігу над товарною масою;
- г) всі відповіді правильні?

Державної підтримки в умовах швидкої інфляції понад усе потребують:

- а) особи, у яких зростання номінальних доходів відстає від зростання цін;
- б) особи з фіксованими номінальними доходами;
- в) підприємці, що виробляють споживчі товари або розвивають малий і середній бізнес;
- г) всі відповіді правильні.

Які основні причини інфляції в Україні:

- а) глибока деформація основних пропорцій у народному господарстві;
- б) надмірна мілітаризація економіки;
- в) монополізація економіки;
- г) витрати на підтримку нерентабельних підприємств?

Який вид інфляції існував в Україні у першій половині 90-х років:

- а) інфляція попиту;
- б) інфляція пропозиції;
- в) інфляція попиту і пропозиції;
- г) помірна інфляція?

Яка головна причина високого рівня інфляції в Україні у 1992–1994 рр.?

- а) розрив господарських зв'язків між колишніми союзними республіками;
- б) відсутність власної національної валюти;

- в) нічим не забезпечена емісія грошей;
г) правильної відповіді немає.

Завдання

1. Кількість населення складає 100 млн. чоловік, 20 млн. чоловік – діти до 16 років, 4 млн. чоловік – люди, які знаходяться в довгостроковій ізоляції, 30 млн. чоловік вибули з складу робочої сили, 4 млн. 600 тис. чоловік – безробітні, 1 млн. чоловік – робочі, які працюють неповний робочий день. Розрахувати: а) величину робочої сили, б) рівень безробіття, в) рівень зайнятості.
2. Населення країни – 6 млн осіб, фрикційно безробітні – 0,6 млн осіб, структурно безробітні – 0,1 млн осіб, циклічно безробітні – 0,2 млн осіб, непрацездатні, та ті що вибули зі складу робочої сили, – 2 млн осіб. Визначте рівень безробіття, рівень зайнятості, природний рівень безробіття і рівень повної зайнятості. Чи означає поняття повної зайнятості абсолютну відсутність безробітних? Поясніть відповідь.
3. Середньорічна чисельність населення: 148300 тис. осіб. Всього зайнято в економіці: 67100 тис. осіб. Чисельність безробітних: 6410 тис. осіб. Знайти: чисельність економічно активного населення (ЕАН), коефіцієнт економічної активності населення, коефіцієнт зайнятості і коефіцієнт безробіття населення.
4. Розрахуйте індекс зростання заробітної плати, якщо номінальна заробітна плата зросла в 1,5 разу, а ціни – на 20 %.
5. Дефлятор 2011 року (I_1) – 1,1. Дефлятор 2012 року (I_2) – 1,21. Визначити середньорічний темп інфляції й кількість років, що знадобиться для подвоєння цін.
6. Який вплив на реальні доходи наступних осіб чинить непрогнозована 10%-ва річна інфляція на: 1) пенсіонера; 2) робочого нафтопереробного заводу, члена профспілки; 3) студента; 4) приватного лікаря-стоматолога.

Тема 3.5. Економічна політика держави в економіці

Контрольні запитання і завдання

1. Розкрийте основні погляди представників різних економічних шкіл на роль держави в забезпеченні стабілізації економіки. У чому полягає основна відмінність кейнсіанської економічної теорії від класиків і сучасного некласичного напрямку щодо втручання держави в економіку?
2. Якими причинами викликано втручання держави в ринковий механізм? Які моделі державного регулювання економіки Ви знаєте?
3. Як Ви відрізняєте поняття «державного управління» економікою і «державного регулювання» економіки? Як Ви розрізняєте державне регулювання економіки і державне регулювання діяльності підприємств державного сектора економіки? Як ви розумієте пряму підприємницьку діяльність держави? У чому вона полягає?

4. Які функції виконують сучасні держави? Охарактеризуйте головні економічні функції держави.
5. Яким чином уряд може перерозподіляти доходи? Назвіть основні інструменти державного регулювання економіки.
6. Охарактеризуйте методи державного регулювання економіки.
7. Перелічить та охарактеризуйте основні види державної політики. Що ви розумієте під заходами держави щодо захисту конкуренції? Що ви розумієте під циклічністю розвитку ринкової економіки та антициклічною політикою? Розкрийте поняття кризи і суть антикризового управління. З яких заходів складається соціальна політика держави?
8. Охарактеризуйте систему органів державного управління.

Тестові завдання

Завдання державного регулювання економіки:

- а) сприяння успішному виконанню середньострокових загальногосподарських державних програм;
- б) коректування ринкового механізму там і в тій мірі, де економічними засобами коректувати його неможливо;
- в) згладжування диспропорцій в галузевій і територіальній структурі економіки країни;
- г) всі відповіді правильні.

Держава може безпосередньо впливати на такі частини сукупних витрат, як:

- а) приватні інвестиції;
- б) витрати домогосподарств;
- в) об'єм товарів, що імпортуються, і послуг;
- г) величину державних закупівель товарів і послуг.

Що не є засобом здійснення державної політики?

- А) законодавство по охороні і захисту навколишнього середовища;
- б) фінансування розвитку малого бізнесу;
- в) державні субсидії на розвиток суспільно необхідних виробництв;
- г) антимонопольне законодавство.

У національній економіці спостерігається ситуація з повним використанням всіх виробничих ресурсів, проте, високою інфляцією. Які заходи державного регулювання можуть сприяти в цих умовах зниженню темпів інфляції:

- а) збільшення податкових ставок і покупка державних облігацій на відкритому ринку;
- б) зниження ставок податків і продаж державних облігацій на відкритому ринку;
- в) скорочення державних витрат і продаж державних облігацій на відкритому ринку;
- г) збільшення державних витрат і покупка державних облігацій на відкритому ринку.

До економічного метода державної регулювання відносять:

- а) субсидування;
- б) ліцензування;
- в) зміна податкових ставок;
- г) встановлення фіксованих цін.

Виділіть пункт, де адміністративні методи державного регулювання не є основними:

- а) антимонопольне регулювання;
- б) розробка національної системи стандартизації і сертифікації;
- в) створення державних заповідників;
- г) фінансова політика.

Державна політика, яка направлена на макроекономічну стабілізацію у фазі спаду, - це:

- а) зниження податкових ставок;
- б) заборона додаткового кредитування;
- в) скорочення державних витрат для зниження безробіття;
- г) зростання процентних ставок по позиках банків.

Державна політика щодо збільшення пропозиції досягається шляхом:

- а) скорочення споживчого імпорту;
- б) звуженням ринку товарів і послуг.
- в) підвищенням товарності народного господарства;
- г) націоналізацією приватних підприємств.

Основними економічними функціями держави в ринковій економіці є:

- а) політика зниження витрат виробництва;
- б) створення ринкової інфраструктури;
- в) розподіл суспільного продукту;
- г) політика макроекономічної стабілізації

Державне регулювання вирішує проблеми:

- а) досягнення повної зайнятості;
- б) прискорення економічного зростання;
- в) забезпечення економічної безпеки країни;
- г) всі вказані проблеми разом.

У якій з моделей державного регулювання економіки рівень державного втручання в економіку найбільш низький?

- а) американська;
- б) шведська;
- в) німецька;
- г) японська.

Завдання

1. Накреслити таблицю державного регулювання економіки, де перерахуйте у першому стовбці основні методи державного регулювання, у другому – інструменти, у третьому – моделі, і так далі – політики, економічні школи тощо.
2. Населення країни розділене на квантільні групи, а частка кожній з цих груп в загальних доходах складає відповідно: 5 %, 13 %, 15 %, 17 % і 50 %. Накреслити таблицю, та побудуйте криву концентрації (Лоренца) на основі приведених даних і прокоментуйте рисунок.
3. Є наступні потоки в закритій економіці: заробітна плата – 500 ден. од.; амортизація – 20 ден. од.; чисті приватні внутрішні інвестиції – 100 ден. од.; нерозподілений прибуток корпорацій – 30 ден. од.; податки на прибуток корпорацій – 70 ден. од.; дивіденди – 50 ден. од.; споживчі витрати – 400 ден. од.; трансферти – 100 ден. од.; прибуткові податки – 150 ден. од.; державні закупки – 100 ден. од. Заповніть таблицю потоків грошових коштів.

От/к	Домогосподарствам	Підприємцям	Державі	Сектору майна	Всього
Домогосподарств					
Підприємців					
Держави					
Сектора майна					
Всього					

4. Розрахуйте обсяг бюджетного дефіциту, який може допустити держава, здійснюючи дискреційну бюджетно-податкову політику, якщо гранична схильність до споживання – 75 %, ВВП в умовах повної зайнятості – 1800 млрд. грн., ВВП у поточному періоді – 800 млрд. грн.
5. Розрахуйте темп інфляції, зумовлений емісійним фінансуванням бюджетного дефіциту, якщо обсяг дефіциту становить 5 млрд. грн., що дорівнює 20 % ВВП, реальні грошові залишки – 25 млрд. грн., плановий граничний розмір дефіциту бюджету – 3 % ВВП.

Тема 3.6. Закономірності розвитку світового господарства

Контрольні запитання і завдання

1. Розкрийте сутність, етапи становлення, основні риси та структуру світового господарства. Які чинники лежать в основі об'єднання національних господарств у світове господарство? Назвіть основні сучасні тенденції.
2. Розкрийте сутність міжнародного поділу праці та інтернаціоналізації економіки як основи формування світового господарства.

3. Охарактеризуйте сутність та структуру світової торгівлі та світового ринку товарів та послуг. Як ви розумієте, що таке сальдо зовнішньоторговельного балансу? Розкрийте зміст і цілі політики протекціонізму і фрітредерства. Назвіть які Ви знаєте теорії торгівлі.
4. Із чим пов'язана міжнародна міграція капіталу і в яких формах вона протікає? Як здійснюється інвестиційна політика держави?
5. Охарактеризуйте сутність та структуру міжнародної валютної системи. Як здійснюються міжнародні валютно-фінансові та кредитні відносини? Що Ви розумієте під "плаваючим" валютним курсом? Розкрийте поняття «конвертована валюта»?
6. Що лежить в основі міграції трудових ресурсів? Які види міграції населення Ви знаєте? Назвіть основні світові ринки праці.
7. Що таке економічна інтеграція? Які проблеми інтеграції економіки України у світове господарство? Як здійснюється зовнішньоекономічна політика держави?
8. Як Ви розумієте, що таке глобалізація світогосподарських зв'язків? Перерахуйте загальноцивілізаційні проблеми людства й охарактеризуйте їх. Назвіть форми міжнародного співробітництва у вирішенні цих проблем. Як відбувається міжнародна передача технологій?

Тестові завдання

Причина виникнення і розвитку міжнародних економічних відносин – це:

- а) відмінності в наділенні країни чинниками виробництва;
- б) міжнародний розподіл праці;
- в) міжнародна конкуренція;
- г) науково-технічний прогрес.

Міжнародний розподіл праці – це

- а) відносини між різними суб'єктами господарювання усередині країни з приводу виробництва і продажу експортних товарів;
- б) система або спосіб організації спільного виробництва, при якому підприємства різних країн спеціалізуються на виробництві товарів і послуг і обмінюються ними;
- в) комплекс економічних відносин між країнами в системі світового господарства;
- г) всі відповіді правильні.

Прогресивна структура світової торгівлі виражається в:

- а) зниженні питомої ваги послуг;
- б) збільшенні частки сировини;
- в) зростанні частки трудомісткої продукції;
- г) зростанні питомої ваги високотехнологічної готової продукції.

Відношення експорту (імпорту) на душу населення певної країни характеризує:

- а) динаміку зовнішньої торгівлі;
- б) ступінь відкритості економіки;
- в) рівень конкурентоспроможності;
- г) рівень спеціалізації та кооперації.

До тарифних засобів захисту національного ринку належать:

- а) реєстрація учасників зовнішньоекономічної діяльності;
- б) акцизні збори;
- в) прогнозування обсягів імпорту;
- г) все вищеперелічене.

Основна міжнародна організація з регулювання міжнародної торгівлі – це:

- а) ООН;
- б) ОПЕК;
- в) СОТ;
- г) МВФ.

Основна мета вивозу капіталу з країни:

- а) уникнення інфляції в країні;
- б) кредитування вивозу товарів і послуг;
- в) отримання прибутку на вивезений капітал;
- г) розбіжність попиту і пропозиції на ринку капіталів певної країни.

Нові індустріальні країни змогли вирватися вперед за рахунок:

- а) розширення вивозу сировини;
- б) збільшення числа зайнятих;
- в) швидкого розвитку високотехнологічного виробництва;
- г) зниження ефективності капіталовкладень.

Позитивні наслідки глобалізаційних процесів виявляються:

- а) у нерівномірності розподілу переваг від глобалізації в розрізі окремих галузей національної економіки;
- б) у можливій децентралізації національної економіки;
- в) у можливості переходу контролю над економікою окремих країн від їхніх урядів в інші руки, зокрема до сильніших держав, ТНК або міжнародних організацій;
- г) у поглибленні спеціалізації та міжнародного розподілу праці.

Міжнародна економічна інтеграція – це:

- а) посилення взаємозв'язку і взаємозалежності економік окремих країн, вплив міжнародних економічних відносин на національні економіки, участь країн в світовому господарстві;
- б) зближення і взаємоприспосовування національних економік, введення їх в єдиний відтворювальний процес в інтернаціональних масштабах;
- в) посилення взаємозалежності та взаємовпливу різних сфер і процесів світової економіки, що виражається в поступовому перетворенні світового господарства на єдиний ринок товарів, послуг і чинників виробництва;
- г) втручання міжнародних організацій у внутрішні справи слаборозвинених країн.

Головним чинником, що зумовив «демографічний вибух» у світі, є:

- а) специфічна суперечлива взаємодія і переплетення прогресу і відсталості в країнах світу, що розвиваються;
- б) зниження дитячої смертності в світі;
- в) розширення масштабів продовольчого постачання населення в країнах, що розвиваються;
- г) панування традиційних моральних, релігійних та інших уявлень у сфері відтворення населення.

Завдання

1. Попит на робототехніку в Таїланді описується виразом $D = 800 - 40P$, а пропозиція $S = 40P - 400$. Визначте величину імпорту робототехніки до Таїланду при світовій ціні 10 тис. у. о.

2. Задані виробничі можливості країн:

Країна	Автомобілі (тис. шт.)	Трактори (тис. шт.)
Росія	80	120
Україна	160	120

Відомі структури споживання до встановлення торгівлі: в Росії – 40А:60Т, а в Україні – 80А:60Т. Визначте структури споживання після встановлення торгівлі у двох країнах. Побудуйте криві виробничих і торгових можливостей, визначте умови світової торгівлі.

3. Визначити фактичний рівень митного тарифу, якщо структура вартості готової продукції 75 % матеріалів і 25 % доданої вартості. Розміри мита на готову продукцію – 25 %, а на матеріали – 15 %.

4. При введенні тарифу в країні ціна зросла з 56 до 60 у. о., обсяг національного виробництва збільшився з 4000 до 4400 одиниць. Водночас обсяг споживання зменшився з 6400 до 5600 одиниць. Оцініть дію встановлення нових тарифних цін на виробників, державу і країну.

5. В умовах, коли девальвація національної валюти не компенсується підвищенням загального рівня цін в країні, можна спостерігати наступне:

- а) імпорт стає більш дорогим;
- б) імпорт стає менш дорогим;
- в) експорт стає менш дорогим для іноземців;
- г) експорт стає дорожчим для іноземців;
- д) очікується збільшення дефіциту платіжного балансу;
- е) очікується скорочення дефіциту платіжного балансу.

Порядок обрання теми та правила виконання контрольної роботи студентами заочної форми навчання

Порядок обрання студентом заочної форми навчання теми контрольної роботи з дисципліни «Економічна теорія»

Контрольна робота виконується у формі реферату із самостійною розробкою студентом однієї з наведених далі тем. Більшість з них є заліковими питаннями, за якими складається іспит.

Тему контрольної роботи студент обирає згідно з останніми двома цифрами власної залікової книжки.

Наприклад:

- № 22105 – тема № 5,
- № 22150 – тема № 50,
- № 22151 – тема № 1,
- № 22176 – тема № 26,
- № 22199 – тема № 49,
- № 22200 – тема № 50.

Теми контрольної роботи з дисципліни

1. Предмет і методи економічної теорії.
2. Предмет і функції економічної теорії.
3. Основні методи пізнання соціально-економічних процесів.
4. Основні функції економічної теорії та методи дослідження економічних процесів.
5. Процес суспільного виробництва.
6. Фактори виробництва і суспільна праця.
7. Матеріальні основи розвитку сучасної цивілізації.
8. Роль економічного прогресу в розвитку сучасної цивілізації.
9. Економічна система суспільства і власність.
10. Економічна система. Способи і типи суспільного виробництва.
11. Економічні потреби й інтереси.
12. Економічні потреби суспільства та їхній взаємозв'язок з виробництвом. Економічні інтереси.
13. Сучасний поділ праці.
14. Сучасні тенденції розвитку суспільного поділу праці.
15. Людина – основне джерело і критерій соціально-економічного прогресу.
16. Людина як елемент продуктивних сил, суб'єкт суспільних відносин і кінцева мета виробництва.
17. Багатство людського суспільства як результат і умова суспільно-економічного розвитку.
18. Економічна сутність суспільного багатства.
19. Характеристика товарного виробництва.
20. Основні риси товарного виробництва.
21. Товар і його властивості.
22. Суперечності товарного господарства.

23. Теорії вартості.
24. Витратні концепції створення вартості.
25. Розвиток форм вартості та виникнення грошей.
26. Гроші як економічна категорія.
27. Функції грошей як загального еквівалента.
28. Концепції грошей і сучасні зміни в грошовому обігу.
29. Еволюція товарно-грошових відносин у товарно-кредитні.
30. Основні рушійні сили та економічні закони товарного виробництва.
31. Закон вартості та його роль у розвитку товарного виробництва.
32. Сутність ринку, його функції та умови формування.
33. Ринкове господарство та його основні суб'єкти.
34. Структура ринкової економіки та її моделі.
35. Сучасний ринок, його структура і функції.
36. Конкуренція і монополія у ринковій системі.
37. Основи саморегулювання ринкової економіки.
38. Економічна роль держави у ринковій економіці.
39. Мікроекономічний рівень господарювання і форми його організації.
40. Співвідношення попиту та пропозиції. Ціноутворення.
41. Витрати виробництва і прибуток.
42. Капітал як матеріальна основа підприємницької діяльності.
43. Капітал і підприємництво.
44. Підприємництво і підприємство (фірма).
45. Підприємництво в умовах ринкового господарювання.
46. Теоретичні основи економіки домогосподарства.
47. Домогосподарство як один із суб'єктів ринкової економіки.
48. Функції домогосподарства в ринковій економіці.
49. Оптимальний план споживання домогосподарства в ринковій економіці.
50. Основні фактори, що впливають на попит і пропозицію домогосподарства в ринковій економіці.

Вимоги до оформлення контрольної роботи з дисципліни студентами заочної форми навчання

Виконання контрольної роботи необхідне для систематизації, закріплення і розширення теоретичних і практичних знань з дисципліни «Економічна теорія». Контрольна робота дозволяє студентам опанувати необхідні практичні навички при вирішенні конкретних практичних завдань, навички самостійної роботи й оволодіти методикою ведення наукових досліджень.

Метою виконання контрольної роботи є: закріплення, поглиблення і узагальнення знань, отриманих студентами під час набуття теоретичних і практичних навичок.

При виконанні контрольної роботи студент повинен продемонструвати вміння у сфері науково-дослідної діяльності, роботи з готовими матеріалами, уміння творчо й оригінально вирішити поставлені завдання.

Контрольну роботу студенти виконують самостійно протягом періоду вивчення дисципліни з проведенням консультацій викладачем дисципліни відповідно до графіка навчального процесу.

Контрольна робота включає наступні елементи наукового дослідження:

1. Практична значущість;
2. Комплексний і системний підходи до вирішення поставленого завдання;
3. Використання сучасних теоретичних методологій і наукових розробок та досліджень за певною темою;
4. Застосування творчого підходу й відбиття власного бачення вирішення поставленого завдання.

Практична значущість полягає в обґрунтуванні реальності і її результатів для потреб практики. Під реальністю розуміється робота, що за своїм змістом відповідає існуючим проблемам, результати якої можуть бути використані для їх вирішення.

Комплексний і системний підходи використовують для розкриття теми, вони полягають у тому, що предмет дослідження підлягає багатобічному вивченню: теоретичні положення, практичні рішення й наробітки, аналіз, шляхи й умови поліпшення. При цьому необхідно підтримувати взаємозв'язок, послідовність і логічність викладу матеріалу; використати сучасні теоретичні методології, наукові розробки і дослідження за певною темою.

Контрольна робота може бути надрукована на комп'ютері з поданням на кафедру електронного носія або бути написаною від руки. В останньому випадку писати треба розбірливо. Контрольна робота здається студентом особисто на кафедру до початку сесії лаборанту для реєстрації у спеціальному журналі та передачі її викладачу на перевірку.

Контрольна робота повинна містити наступні розділи:

1. Титульний аркуш містить:

- назву ВНЗ;
- назву кафедри;
- назву навчальної дисципліни;
- назву теми роботи;
- номер академічної групи, Ф. І. Б, керівник;
- рік написання.

2. Зміст роботи передбачає такі розділи: вступ, основна частина (2–5 питань), висновки, список використаних літературних джерел, якщо є – додатки. План (зміст) відображає назви розділів (параграфів і т. п.) роботи, які розкривають її зміст.

3. Вступ. Вступ розкриває сутність, стан наукового завдання і його значення. Тут же вказують мету й завдання дослідження, актуальність обраної теми, предмет та об'єкт дослідження.

4. Основна частина. Розкриває наукове дослідження й відповідає обраній темі, вступу й висновкам (2, 3, максимум 5 питань).

5. Висновки. У висновках указуються результати, отримані при проведенні дослідження, пропозиції або рекомендації щодо вирішення поставленого завдання відповідно до результатів дослідження.

6. Список джерел. Джерела розміщують за алфавітним порядком прізвищ авторів або заголовків. Оформлення відбувається в такому порядку:

- нормативно-правові акти (Конституція України, Закони, ГОСТ, ДСТУ і т. д.)
- використана література (у т. ч. періодична);
- література на іноземних мовах;
- Інтернет-джерела з обов'язковою вказівкою, яка інформація утримується на цьому сайті (порталі). Не допускається вказівка пошукових сайтів.

7. Додатки. У додатки можуть входити різноманітні таблиці, ілюстрації, схеми, діаграми й т. д. Оформлення виконується в такий спосіб: після списку джерел розміщують додатки. Нумерацію додатків виконують шляхом використання великих літер алфавіту (А, Б, В...), які розміщують праворуч угорі.

8. Вимоги до оформлення. Обсяг роботи – 20 друкованих сторінок, шрифт – Times New Roman, 14 кегль, полуторний інтервал, абзац – 1,5; поля: верхнє й нижнє – 20 мм, ліве – 35 мм, праве – 1 мм. Оформлюється згідно з «Методичними вказівками та вимогами до оформлення рефератів, курсових, дипломних, магістерських робіт», розроблених і затверджених кафедрою.

Рукописний варіант роботи. Загальний обсяг роботи становить не менше 24-х сторінок учнівського зошита (кольорову обкладинку треба зняти, титульний аркуш необхідно оформлювати на світлому папері).

Всі сторінки нумерують праворуч угорі. Винятком є титульний аркуш та зміст, тому нумерація починається із цифри «3». Нумеруються усі сторінки, починаючи з титульного аркуша, який вважають першою сторінкою (без нумерації). Тут угорі пишуть назву Міністерства освіти і науки України, нижче наводиться назва ВНЗ (ХНУМГ), найменування кафедри (кафедра економічної теорії), назва дисципліни, що вивчається, номер теми контрольної роботи та її назва, прізвище, ім'я та по батькові студента, назва факультету, форма навчання, курс, група, прізвище викладача, рік навчання.

Роботи, які не відповідають вимогам кафедри, виконані неохайно, потребують виправлень, повертаються студентам до заліку або екзамену, для усунення недоліків.

Виправлення треба виконувати на окремих аркушах, які вкладаються у відповідні розділи контрольної роботи. Виправлену контрольну роботу студент вдруге здає на кафедру для повторної перевірки викладачем.

Після одержання студентом поточної інформації з дисципліни на лекціях, практичних заняттях, а також шляхом самостійного вивчення більшості з рекомендованих далі літературних джерел, а також за умов позитивної оцінки контрольної роботи студент допускається до здавання заліку або екзамену.

Зразок оформлення титульного аркуша

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова

Кафедра економічної теорії

Контрольна робота
з дисципліни **«Економічна теорія»**

Тема № 12. Економічні потреби суспільства та їхній взаємозв'язок.
Економічні інтереси

Виконавець:
студент заочного факультету
3-го курсу групи ГВР 2013 – 1
Петренко Іван Миколайович
(залікова книжка № 22512)
Викладач:

Харків – 20__

Порядок, методи й критерії оцінювання знань, умінь і навичок студентів з дисципліни «Економічна теорія»

Оцінку знань студентів з дисципліни здійснюють відповідно до вимог кредитно-модульної системи організації навчального процесу, що є українським варіантом ECTS. Ця система базується на здійсненні поточного контролю на аудиторному занятті відповідно до його форми. Підсумковою оцінкою поточного контролю є оцінка за модуль.

Навчальним планом з дисципліни передбачено складання заліку студентами денної форми навчання та екзамену студентами заочної форми навчання. Для підсумкового оцінювання знань використовують 4-бальну національну шкалу і 100-бальну шкалу оцінювання ECTS.

Оцінювання знань, вмінь і навичок студентів враховує види занять, які згідно з програмою навчальної дисципліни передбачають лекційні, практичні заняття, а також самостійну роботу (написання контрольної роботи для студентів заочної форми навчання).

Для визначення рівня засвоєння студентами навчального матеріалу використовують такі форми та методи контролю й оцінювання знань:

- оцінювання знань студента під час практичних (семінарських) занять;
- проведення проміжного контролю (опитування або письмові завдання);
- проведення контролю знань за змістовими модулями, поточне тестування після вивчення кожного змістового модуля;
- написання контрольної роботи для студентів заочної форми навчання;
- проведення підсумкового контролю – складання заліку або екзамену.

Загальна оцінка за змістовий модуль складається з поточних оцінок, які студент отримує під час практичних занять, і оцінок за змістові модулі. Загальна (модульна) оцінка з дисципліни визначається із середнього арифметичного оцінок за змістові модулі, оцінок за виконання індивідуальних завдань (написання рефератів для студентів денної форми навчання та контрольної роботи для студентів заочної форми навчання) та оцінки за результатами підсумкового заліку або екзамену.

Оцінювання знань студента здійснюється за такими критеріями:

1. Розуміння, ступінь засвоєння теорії та методології проблеми, що розглядається.
2. Ступінь засвоєння матеріалу навчальної дисципліни.
3. Ознайомлення з рекомендованою літературою, а також із сучасною літературою з питань, що розглядаються.
4. Уміння поєднувати теорію з практикою при розгляді практичних ситуацій, розв'язанні задач, проведенні розрахунків при виконанні індивідуальних завдань та завдань, що винесені на розгляд в аудиторії.
5. Логіка, структура, стиль викладу матеріалу в письмових роботах і при виступах в аудиторії, вміння обґрунтувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації та робити висновки.

Поточне оцінювання знань студентів здійснюється під час проведення практичних занять. Об'єктами поточного контролю є:

- активність і результативність роботи студента протягом семестру над вивченням програмного матеріалу дисципліни, відвідування занять;
- виконання завдань на практичних заняттях;
- виконання завдань поточного контролю.

Робота студентів на практичних заняттях оцінюється за 4-бальною системою і згідно з Методикою переведення показників успішності знань студентів переводиться в систему оцінювання за шкалою ECTS (робота студентів заочної форми навчання на практичних заняттях оцінюється за 4-бальною системою).

Поточний модульний контроль рівня знань передбачає визначення рівня опанування студентом матеріалу лекційного модуля і вміння застосувати його для вирішення практичної ситуації і проводиться у вигляді письмового контролю (тестування). Поточний контроль проводиться у письмовій формі по закінченні кожного зі змістових модулів. Оцінювання знань проводиться за шкалою ECTS (тестові завдання).

Тестовий контроль знань, умінь і навичок студентів дозволяє ефективно й об'єктивно оцінювати успішність студентів. Критерії оцінювання тестових завдань залежать від їх типу.

Проведення підсумкового контролю. Умовою допуску до заліку є позитивні оцінки з поточного контролю знань за змістовими модулями. За умов кредитно-модульної системи організації навчального процесу до підсумкового контролю допускають студентів, які набрали в сумі за всіма змістовими модулями більше 50 % балів від загальної кількості з дисципліни.

Для підсумкового оцінювання знань використовують 4-бальну національну шкалу і 100-бальну шкалу оцінювання ECTS. Підсумок є сумою накопичених балів за трьома поточними змістовими модулями та заліку в письмовій формі (тестування), а також екзамену для студентів заочної форми навчання за екзаменаційними білетами, які містять два теоретичні питання, тести і завдання.

Оцінювання знань студента за 4-бальною шкалою:

1. Для одержання оцінки «5» (відмінно) студент повинен:
  - укластися у встановлений термін підготовки відповіді;
  - викладати теоретичний матеріал чітко, стисло, змістовно й обґрунтовано;
  - уміти оперативно розібратися в запропонованій ситуації, грамотно оцінити її й обґрунтувати ухвалене рішення;
  - відповідати на запитання членів екзаменаційної комісії без зауважень.
2. Для одержання оцінки «4» (добре) студент повинен:
  - укластися у встановлений термін підготовки відповіді;

- викладати теоретичний матеріал обґрунтовано й змістовно;
- не зволікати з вибором рішення при аналізі запропонованої ситуації;
- уміти обґрунтувати ухвалене рішення;
- добре відповідати на запитання екзаменаторів.

3. Для одержання оцінки «3» (задовільно) студент повинен:

- викладати теоретичний матеріал у доступній для розуміння формі;
- розібратися в запропонованій ситуації й розробити пропозиції щодо її

вирішення;

- добре відповідати на запитання членів екзаменаційної комісії;
- допускаються недостатньо впевнені й чіткі відповіді, але вони повинні

бути правильні.

4. Оцінку «2» (незадовільно) одержують студенти, відповіді яких можуть бути оцінені нижче вимог, сформульованих у попередньому пункті.

Оцінювання знань студента за національною шкалою:

Оцінку „відмінно” ставлять, коли студент дає абсолютно правильні відповіді на теоретичні питання з викладенням оригінальних висновків, отриманих на основі програмного, додаткового матеріалу та нормативних документів. При виконанні практичного завдання студент застосовує системні знання навчального матеріалу, передбачені навчальною програмою.

Оцінка „дуже добре”. Теоретичні запитання розкрито повністю на основі програмного і додаткового матеріалу. При виконанні практичного завдання студент застосовує узагальнені знання навчального матеріалу.

Оцінка „добре”. Теоретичні запитання розкрито повністю, програмний матеріал викладено відповідно до вимог. Практичне завдання виконано загалом правильно, але наявні окремі неточності.

Оцінка „задовільно”. Теоретичні запитання розкрито повністю, проте при викладенні програмного матеріалу допущені незначні помилки. При виконанні практичних завдань без достатнього розуміння студент застосовує навчальний матеріал, припускається помилок.

Оцінка „задовільно (достатньо)”. Теоретичні питання розкрито неповністю, з суттєвими помилками. При виконанні практичного завдання студент припускається значної кількості помилок, у нього виникають суттєві труднощі.

Оцінка „незадовільно”. Теоретичні питання нерозкриті. Студент не може виконати практичні завдання, виявляє здатність до викладення думки на елементарному рівні.

Оцінка „незадовільно”. Теоретичні питання нерозкриті. Студент не може виконати практичні завдання.

Порядок, методи й критерії оцінювання знань, умінь і навичок студентів заочної форми навчання як при поточному, так і при підсумковому контролі проводиться за 4-х бальною системою.

Шкала перерахунку оцінок результатів контролю знань студентів

Оцінка за національною шкалою		Визначення назви за шкалою ECTS	ECTS оцінка	Сума балів за всі види навчальної діяльності, %
для заліку	для екзамену			
ЗАРАХОВАНО	ВІДМІННО	Відмінно – відмінне виконання лише з незначними помилками	A	90-100
	ДОБРЕ	Дуже добре – вище середнього рівня з кількома помилками	B	82-89
		Добре – загалом правильна робота з певною кількістю грубих помилок	C	74-81
		Задовільно – непогано, але зі значною кількістю недоліків	D	64-73
	ЗАДОВІЛЬНО	Достатньо – виконання задовольняє мінімальні критерії	E	60-63
		Незадовільно* – потрібно попрацювати перед тим, як перескласти тест	FX	35-59
НЕЗАРАХОВАНО	НЕЗАДОВІЛЬНО	Незадовільно** – необхідна серйозна подальша робота з повторним вивченням змістового модуля	F	0-34

* З можливістю повторного складання

** З обов'язковим повторним вивченням курсу

Зразок тестового модульного завдання

Варіант № 1

Виберіть єдину правильну відповідь

Яка економічна школа першою підняла проблему рівноваги системи?

- А) історична;
- б) класична;
- в) неокласична;
- г) меркантилісти.

Виберіть найбільш точне визначення економічної теорії:

- а) наука про управління економікою;
- б) наука про проблеми дефіциту і вибору;
- в) суспільна наука, що вивчає мікро- і макроекономіку;
- г) суспільна наука про проблеми якнайповнішого задоволення потреб в умовах обмеженості ресурсів.

Лінія виробничих можливостей показує:

- а) точні кількості двох видів товарів, які суспільство має намір виробляти;
- б) кращу з можливих комбінацій двох видів товарів;
- в) альтернативну комбінацію товарів за наявності певної кількості ресурсів;
- г) час, коли вступає в дію закон спадної продуктивності чинників виробництва.

Має сенс підвищувати ціну на товари при еластичності попиту:

- а) 0,3;
- б) 1;
- в) 2,1;
- г) 0,2.

Дайте відповідь: чи правильні наступні твердження?

1. Економіка не є точною наукою, але вона може використовувати статистичні методи аналізу для дослідження багатьох конкретних проблем.
2. Політика, орієнтована на зростання ефективності та рівність, не вимагає великих фінансових витрат.
3. Найліквідніші активи – це земля і нерухомість.

Стисло відповіси на питання

1. Як ви думаєте, чому виникла необхідність появи економіки як самостійної науки?
2. Опишіть стисло, що вивчає економічна теорія.
3. Назвіть показники, які вимірюють сукупний суспільний продукт.

Розв'яжіть завдання

За 8 годин робітник виготовляє 8 виробів. Як зміниться вартість одного виробу і всіх виробів, якщо продуктивність праці зросте вдвічі? Як зміниться величина вартість одного виробу і всіх виробів, якщо інтенсивність праці зросте в 1,5 рази?

Зразок екзаменаційного білету

Харківський Національний Університет Міського Господарства імені О.М. Бекетова

Освітньо-кваліфікаційний рівень **бакалавр**

Галузі знань **0601 «Будівництво та архітектура»**

Напрямок підготовки **6.060103 – «Гідротехніка (водні ресурси)»**

Спеціальність

Семестр **V 2013/2014 навчального року**

Навчальна дисципліна **Економічна теорія**

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 1

1. Становлення та основні етапи розвитку економічної теорії.

2. Витрати виробництва й прибуток.

3. Тести.

1. Залежність величини попиту на даний товар від ціни на інший товар вимірюється показником:

- а) еластичності за доходом;
- б) перехресної еластичності;
- в) еластичності за ціною;
- г) супутньої еластичності.

2. Використання частини доходу для розвитку виробництва є:

- а) споживанням;
- б) нагромадженням;
- в) відтворенням;
- г) заощадженням.

3. Якщо попит падає, крива попиту зсувається:

- а) ліворуч донизу;
- б) за годинниковою стрілкою;
- в) догори праворуч;
- г) проти годинникової стрілки.

4. Форма земельної ренти, якої не існує:

- а) абсолютна;
- б) монопольна;
- в) відносна;
- г) диференційна.

5. Які суб'єкти ринку виступають власниками економічних ресурсів та пропонують на ринку ресурсів фактори виробництва:

- а) підприємці;
- б) домогосподарства;
- в) фірми;
- г) держава?

4. Завдання.

1. Постійні витрати фірми складають 60 гр. од., змінні наведено у таблиці. Визначити загальні, середні (постійні, змінні, загальні) та граничні витрати. Проаналізуйте графіки постійних, змінних та граничних витрат.

Обсяг виробництва (одиниць)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Змінні витрати (грн.)	45	85	120	150	185	225	270	325	390	465

2. Крива попиту задана аналітично $QD = 600 - 2p$, де QD – величина попиту; p – ціна. Функція пропозиції має вигляд: $QS = 300 + 4p$, де QS – величина пропозиції; p – ціна. Аналітично та графічно визначити рівноважну ціну та обсяг продажу. Припустимо, що гранична ціна даного товару 10 гр. од., проаналізуйте ситуацію, яка склалась на ринку даного товару.

Затверджено на засіданні кафедри економічної теорії протокол № 1 від „__” серпня 2013 року

Завідувач кафедри _____

Екзаменатор _____

**Залікові питання для студентів денної форми навчання та
екзаменаційні питання для студентів заочної форми навчання**

1. Виникнення економічної теорії.
2. Предмет, структура і функції економічної теорії.
3. Принципи і методи пізнання економічного життя суспільства.
4. Виробництво як процес суспільної праці. Фактори виробництва.
5. НТР та ефективність суспільної праці.
6. Формулювання основ постіндустріальної цивілізації.
7. Зміст економічної системи та її структурні елементи.
8. Відносини власності та новітні тенденції в їхнього розвитку.
9. Економічні потреби та інтереси.
10. Суспільний поділ праці – джерело соціально-економічного розвитку.
11. Людина як джерело і критерій соціально-економічного прогресу.
12. Сутність багатства людського суспільства.
13. Характеристика товарного виробництва.
14. Товар та його властивості.
15. Теорії вартості.
16. Розвиток форм вартості та виникнення грошей.
17. Функції грошей як загального еквівалента.
18. Ринкове господарство та його основні суб'єкти.
19. Сучасний ринок, його структура і функції.
20. Конкуренція і монополія в ринковій системі.
21. Мікроекономічний рівень господарювання.
22. Економічна природа попиту та пропозиції.
23. Фактори, що визначають попит і пропозицію.
24. Еластичність попиту та пропозиції.
25. Сутність ціноутворення.
26. Фактори та методи ринкового ціноутворення.
27. Витрати виробництва і прибуток.
28. Капітал і підприємництво.
29. Підприємство в умовах ринкового господарства.
30. Макроекономічний рівень господарювання і система національних рахунків.
31. Економічна рівновага і циклічність суспільного виробництва.
32. Макроекономічна нестабільність. Безробіття, інфляція та їхні показники.
33. Особливості відтворення в аграрній сфері економіки.
34. Земельна рента.
35. Сутність і структура фінансової системи у суспільному відтворенні.
36. Бюджетна система.
37. Кредитно-грошова та валютна системи.
38. Державна політика доходів.
39. Сутність і механізм розподілу доходів.
40. Заробітна плата і доходи від індивідуальної трудової діяльності.
41. Сімейні доходи і структура їхнього використання.
42. Об'єктивна необхідність і реальні можливості переходу України до ринкової економіки.

43. Формування економічних передумов переходу до соціально орієнтованого ринкового господарства.
44. Соціально-економічна політика Української держави в період ринкової трансформації суспільства.
45. Формування і закономірності розвитку міжнародної економіки.
46. Суть і форми міжнародних відносин.
47. Міжнародна економічна інтеграція.
48. Економічні аспекти глобальних проблем.
49. Економічна теорія підґрунтя економічної політики.
50. Економічна роль держави.
51. Політика державного регулювання економіки.
52. Податково-бюджетна політика держави.
53. Становлення економічної теорії як науки.
54. Трактатування розвитку економічних теорій в сучасних моделях.
55. Класифікація теорії і напрямків світової економічної думки.

Глосарій термінів

Активи – вартість власного майна, а також коштів і запасів, які призначені для сплати боргів.

Акціонерне товариство – форма організації підприємства, капітал якого утворюється шляхом об'єднання коштів багатьох фізичних і юридичних осіб через випуск і продаж ними цінних паперів (акцій або облігацій)

- закритого типу – акції розподіляються тільки серед засновників;

- відкритого типу – акції вільно продаються і купуються на ринку цінних паперів (фондових біржах);

- з обмеженою відповідальністю – товариство, створене шляхом об'єднання коштів його учасників, кожен з яких несе відповідальність у справах товариства в межах своєї частки в загальному капіталі, а все товариство несе відповідальність за свої зобов'язання тільки в розмірах свого майна.

Акція – пайовий цінний папір, що свідчить про внесення її власником певної грошової суми (паю) до капіталу АТ і дає йому право на отримання частки прибутку АТ у вигляді дивіденду, а також (за певним винятком) право голосу на загальних зборах акціонерів:

- іменна – акція, рух якої фіксується в документах АТ, а ім'я утримувача вказується на бланку самої акції;

- звичайна (проста) – акція, що не гарантує ні регулярної виплати дивіденду, ні його розмірів, але володар якої має право голосу на загальних зборах акціонерів (за принципом "одна акція – один голос");

- привілейована – акція, що гарантує її володареві право на обов'язкові виплати фіксованих дивідендів, але не дає йому права голосу на загальних зборах акціонерів.

Амортизація – поступове, у міру фізичного і морального зносу, перенесення вартості засобів праці на вироблений продукт.

Баланс – кількісне вираження відносин між сторонами якої-небудь діяльності, які повинні врівноважувати один одного (наприклад, доходи і витрати), основний документ бухгалтерського обліку, що характеризує в грошовому вираженні стан ресурсів, джерела їхнього формування і напряму використання, а також фінансові результати діяльності на початок і кінець звітного періоду.

Банк – кредитно-фінансова установа, найважливішими функціями якої є акумуляція тимчасово вільних коштів і надання їх в позику:

- державний – здійснює централізоване управління грошово-кредитною системою країни і проводить єдину кредитну політику держави, координацію діяльності банків;

- інвестиційний – фінансує і кредитує підприємства і галузі з метою залучення капіталу в промисловість, транспорт, сільське господарство і т. п.;

- інноваційний – здійснює кредитування (як правило, ризикове) для впровадження науково-технічних розробок;

- іпотечний – надає довгострокові позики під заставу нерухомості;

- комерційний – здійснює широке коло операцій, переважно з короткострокового кредитування. Головним чином кредитує промислові, торгові й інші підприємства й організації переважно за рахунок засобів,

залучених у вигляді внесків;

- ощадний – залучає вільні кошти населення, зберігає заощадження, здійснює безготівкові розрахунки, надає кредити населенню і т. п.;

- емісійний – центральний банк, який володіє монопольним правом випуску грошей і банкнот.

Безробіття – соціально-економічне явище, при якому частина економічно активного населення не може застосовувати свою робочу силу:

- вимушене часткове – охоплює тих, що працюють неповний робочий день або неповний робочий тиждень;

- сезонне – виникає в результаті залежності певних видів праці від пори року (сільське господарство, водний транспорт, будівництво тощо);

- структурне – пов'язане з браком виробничих потужностей, неможливістю знайти роботу унаслідок статево-вікових особливостей, національності, недостатньої кваліфікації людини;

- фрикційне – пов'язане з добровільною зміною місця роботи і недосконалістю технологічної організації функціонування ринку праці.

Біржа – регулярно функціонуючий і організаційно оформлений оптовий ринок, на якому здійснюється торгівля товарами, цінними паперами або валютою (від латинського bursa – «гаманець»):

- валютна – ринок цінних паперів, іноземної валюти;

- товарна – регулярно функціонуючий ринок масових, однорідних, переважно сільськогосподарських і сировинних товарів, де торгівля ведеться за зразками або встановленими стандартами;

- праці – установа, що регулярно здійснює посередницькі операції на ринку праці;

- фондова – організований ринок цінних паперів;

- ф'ючерсна – сучасний різновид товарної біржі, на якій здійснюються ф'ючерсні операції, тобто операції з купівлі-продажу партій товарів (або цінних паперів) на термін з постачанням і оплатою їх в майбутньому за цінами, зафіксованими на момент укладення угоди; більшість таких операцій мають суто спекулятивний характер.

Блага – річ або послуга, здатні задовольнити потребу людини: матеріальні та нематеріальні.

Валюта – грошова одиниця країни та її тип (золота, срібна, паперова); кошти на рахунках, паперові гроші, монети, векселі, чеки, використовувані в міжнародних розрахунках.

Валютний курс – ціна грошової одиниці однієї країни, виражена в грошових одиницях іншої країни.

Відтворення – постійне відновлення процесу виробництва:

- просте – відновлення процесу виробництва в незмінному масштабі;

- розширене (звужене) – відновлення процесу виробництва в масштабах, що збільшуються (зменшуються).

Вільні економічні зони – спеціальні території з пільговими валютно-фінансовим і податковим режимами, в яких заохочується спільна з іноземними капіталами діяльність.

Виробничі відносини – сукупність матеріальних економічних відносин між людьми в процесі суспільного виробництва. Виражають відносини власності.

Витрати виробництва – виражені у фізичних одиницях або в грошах витрати виробничих чинників, отриманих послуг і соціальних витрат (робоча сила, засоби виробництва, матеріали, ремонт, транспортування, продаж, соціальне страхування і тому подібне), які використовуються при виробництві продукції і послуг:

- валові – загальна сума витрат виробництва, що включає постійні та змінні витрати;
- змінні – витрати, які змінюються зі зміною обсягу виробництва;
- постійні – витрати, які не змінюються при зміні обсягу виробництва, не залежать від кількості випущеної продукції;
- граничні – додаткові витрати на виробництво кожної нової одиниці продукції.

Власність (акціонерна, державна, індивідуальна, інтелектуальна, колективна, суспільна, приватна та ін.) – відносини між людьми з приводу привласнення матеріальних благ, володіння, використання і розпорядження ними:

- економічний зміст власності – відносини, які складаються в суспільстві між суб'єктами власності, з приводу певних об'єктів: їхнього виробництва, розподілу, обміну і споживання;
- юридична форма – з появою (виникненням) держави приналежність об'єктів власності тим або іншим суб'єктам отримує юридичне, правове оформлення.

Властивості товару:

- мінова вартість – здатність товару обмінюватися на інший товар у певному кількісному співвідношенні;
- споживча вартість – здатність товару задовольняти ту або іншу людську або суспільну потребу;
- вартість – суспільна праця, яка упередметнена в товарі.

Гранична корисність – корисність останньої одиниці кожного блага, тобто одиниці, яка задовольняє найменш настійну потребу.

Граничний дохід – приріст виручки, що отримується продавцем при продажі додаткової одиниці продукції.

Гроші – особливий товар, що виконує роль загального еквівалента. Засіб вимірювання вартості товарів і здійснення їх обміну.

- банківські – розрахунково-платіжні інструменти, що емітуються банками і замінюють паперові грошові знаки, такі як чеки, векселі, банкноти, кредитні картки, а також записи на рахунках банків;
- безготівкові – кошти на банківських рахунках. Безготівкові платежі і розрахунки, здійснювані за допомогою розрахунково-платіжних документів, таких як чек, платіжна вимога, платіжна вимога-доручення, акредитив, шляхом записів на рахунках;
- паперові – знаки вартості, які заміщують в обігу дійсні гроші: золото і срібло. Випускаються державою для покриття своїх витрат;

– кредитні – розрахунково-платіжні інструменти, що виникають у процесі кредитних відносин (векселі, комерційні та банківські чеки й ін.);

– світові – валюта, яка використовується як купівельний і платіжний засіб між різними країнами;

– готівкові – монети, паперові грошові знаки;

– реальні – гроші, що отримали матеріальне втілення в грошових знаках.

Девальвація (ревальвація) – офіційне зменшення (збільшення) золотого вмісту (вартості) грошової одиниці або пониження курсу національної валюти відносно до золота, срібла, якої-небудь іноземної валюти.

Дефіцит – перевищення витрат над доходами.

Дивіденд – дохід, що виплачується по акціях, частина чистого прибутку акціонерного товариства.

Додана вартість – надлишок вартості, що створюється працею найманого робітника понад вартості його робочої сили; різниця між вартістю товару і витратами на його виробництво.

Додатковий продукт – частина сукупного суспільного продукту, що створюється безпосередньо виробниками у сфері матеріального виробництва понад необхідний продукт.

Економічна система – сукупність економічних відносин і інститутів (правил, норм, законів), які виконують функцію розміщення і використання економічних ресурсів з метою виробництва, обміну, розподілу і споживання благ для задоволення різноманітних потреб людей.

Економічні закони – об'єктивні, стійкі зв'язки і взаємозалежності економічних явищ в процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних благ.

Економічне зростання – збільшення обсягів створених за певний період товарів і послуг:

– інтенсивне – економічне зростання, яке здійснюється за рахунок застосування досконаліших чинників виробництва і технологій;

– екстенсивне – економічне зростання за рахунок залучення додаткових чинників виробництва.

Еластичність пропозиції (попиту) – ступінь зміни пропозиції (попиту) під впливом того або іншого чинника (наприклад, ціни).

Закон пропозиції – пряма залежність між ринковими цінами і тією кількістю товару, яка при певних цінах буде проведена і представлена до продажу.

Закон попиту – залежність (зворотна) між ціною і кількістю товару.

Закон спадної віддачі – приєднання до фіксованої кількості одного ресурсу (наприклад, устаткування) додаткових одиниць іншого змінного ресурсу (наприклад, праці), починаючи з певного моменту, що призводить до зменшення кількості продукту, який отримується в результаті залучення кожної додаткової одиниці цього ресурсу, підвищуючи собівартість одиниці продукції.

Заробітна плата («ціна» робочої сили) – перетворена форма вартості товару «робоча сила». Форма розподілу фонду особистого споживання між працівниками:

- номінальна – заробітна плата в грошовому вираженні. Характеризує рівень заробітної плати незалежно від цін на товари і послуги;

- почасова – форма оплати праці за певний період робочого часу (година, день, тиждень, місяць);

- реальна – показує, яку кількість предметів споживання і послуг можна придбати на отриману грошову заробітну плату. Визначається номінальною заробітною платою, рівнем цін на товари і послуги, величиною стягуваних податків, штрафів і т. п.

- відрядна – форма оплати праці, яка залежить від кількості та якості виготовленої продукції і розцінок на неї.

Засоби виробництва – сукупність засобів і предметів праці, які використовуються людьми в процесі виробництва матеріальних благ.

Засоби праці – все те, за допомогою чого люди впливають на предмет праці (машини й устаткування, виробничі будівлі та споруди, інструменти, засоби переміщення вантажів, засоби зв'язку). Загальним засобом праці є земля.

Інвестиції – потік нового капіталу, який додається протягом року до запасу капіталу, вкладення капіталу в галузі економіки для збільшення накопиченого капіталу.

Інфляція – зростання загального рівня цін на товари і послуги, при якому купівельна спроможність грошової одиниці падає.

Капітал – вартість, що самозростає в процесі руху, приносить додаткову вартість; необхідний чинник виробництва, що має як грошову, так і матеріально-речову форму, представлену необхідними засобами виробництва:

- акціонерний – капітал акціонерного суспільства, утворений за допомогою об'єднання грошових коштів фізичних і юридичних осіб через продаж ними цінних паперів (акцій або облігацій), а також за рахунок капіталізації отримуваного прибутку;

- змінний – частина капіталу, яка витрачається на покупку робочої сили і збільшується в процесі виробництва на величину додаткової вартості;

- оборотний – частина продуктивного капіталу (що витрачається на сировину, матеріали, робочу силу), вартість якого переноситься на новостворюваний продукт повністю і повертається до капіталіста в грошовій формі в кінці кожного кругообігу;

- основний – частина продуктивного капіталу (витрати на машини й устаткування, будівлі, споруди), вартість якого переноситься на новостворюваний продукт частинами і повертається до капіталіста в грошовій формі поступово, у міру зносу протягом кругообігу, в процесі амортизації;

- постійний – частина капіталу, втілена в засобах виробництва, переноситься на вартість готової продукції без зміни величини;

- позичковий – грошовий капітал, що надається його власником в позику іншим особам на умовах повернення і платності (під відсоток);

– статутний – капітал, розмір якого зафіксований в статуті акціонерного товариства або підприємства і який формується з внесків засновників, виручки, отриманої від продажу акцій і відрахувань з прибутку підприємств;

– торговельний – частина капіталу, яка функціонує у сфері обігу, використовується для реалізації товарів, переміщення їх від виробника до споживача;

– фінансовий – монополістичний промисловий капітал, що злився з монополістичним банківським капіталом;

– фондовий – капітал, представлений цінними паперами, що дають право їх власникам на певний дохід.

Квота – кількісне або вартісне обмеження.

Конкуренція – змагальність, боротьба (у формі суперництва) економічних суб'єктів за реалізацію власного економічного інтересу:

– досконала – абстрактна теоретична модель, що описує функціонування ідеальної децентралізованої економічної системи, в якій відсутня можливість впливати на загальний рівень ринкової ціни з боку будь-якого виробника, продавця або покупця;

– недосконала – конкуренція, при якій окремі виробники мають можливість впливати на рівень ринкової ціни;

– нецінова – використання нецінових методів ведення конкурентної боротьби: поліпшення якості й дизайну продукту, поліпшення умов продажу продукту, реклама, надання послуг з експлуатації проданої продукції;

– цінова – зниження цін.

Кооперація – форма організації праці, при якій значне число осіб спільно беруть участь в одному й тому самому або різних, але пов'язаних між собою процесах праці; сукупність добровільно об'єднаних економічних структур з метою досягнення загальних економічних результатів.

Кредитна система – сукупність кредитно-розрахункових відносин, форм і методів кредитування або сукупність кредитно-фінансових інститутів.

Крива байдужості – крива, що відображає поєднання кількості двох різних благ, що змінюються, в умовах, коли їх загальна корисність для споживача залишається незмінною.

Кругообіг капіталу – рух капіталу через сфери виробництва з послідовною зміною функціональних форм (грошової, виробничої, товарної).

Макроекономіка – розділ економічної теорії, що вивчає функціонування всього суспільного виробництва.

Меркантилізм – перша школа буржуазної політичної економії. Економічна політика періоду раннього капіталізму, заснована на активному втручанні держави в господарське життя.

Мікроекономіка – частина економічної теорії, що вивчає процес індивідуального відтворення у фірмах, галузях, домашніх господарствах, а також окремі ринки товарів і ресурсів.

Монетаризм – школа економічної думки, що акцентує увагу на змінах в кількості грошей, що знаходяться в обігу, як функції, що визначає рівень цін, доходів і зайнятості.

Монополія – великі компанії (фірми, корпорації) і їхні об'єднання (картелі, трести, концерни, консорціуми, конгломерати). Монополія зосереджує в своїх руках значну частину виробництва того або іншого товару, що дозволяє їй встановити пануюче становище на ринку, диктувати умови споживачеві, встановлювати монопольну ціну – основу монопольного прибутку, наявність у галузі єдиного підприємства або об'єднання.

Монополістична конкуренція – вид ринкової структури, де багато продавців конкурують, щоб продати диференційований продукт; характеризується широким діапазоном цін.

Натуральне господарство – спосіб господарювання, коли все проводиться тільки для задоволення власних потреб.

Науково-технічний прогрес – взаємообумовлений розвиток науки і техніки, основа соціального прогресу.

Національний дохід – знову створена за рік вартість або відповідна їй частина сукупного суспільного продукту в натуральній формі, що отримується за вирахуванням всіх матеріальних витрат на його виробництво.

Необхідний робочий час – час, протягом якого створюється еквівалент вартості робочої сили.

Необхідний продукт – частина знову створеної вартості, що виробляється працівниками матеріального виробництва, необхідна для нормального (при певних соціально-економічних умовах) відтворення робочої сили.

Неокейнсіанство – напрям економічної думки, що розділяє теоретичні ідеї Кейнса про необхідність державного регулювання економіки, динамічні моделі економічного зростання (Р. Харрод), теорію економічного циклу (Е. Хансен) й інші ідеї стосовно умов економічного розвитку другої половини ХХ ст.

Неокласицизм – напрям зарубіжної економічної думки, який об'єднує декілька економічних теорій (маржиналізм, теорію загальної економічної рівноваги, неоконсерватизм та ін.) спільністю методологічних і теоретичних позицій. Затверджує пріоритет обігу, теорію граничної корисності, граничної продуктивності чинників виробництва. Вважає ринкову економіку такою, що самостійно здатна забезпечити стан загальної економічної рівноваги і можливості відтворення без державного втручання.

Неолібералізм – німецький різновид неокласичного напрямку, що віддає перевагу вільній ринковій економіці, але визнаючи роль держави у виборі найбільш ефективної форми господарювання. Включає концепцію «соціального ринкового господарства», що здатна забезпечити добробут для всіх.

Оборот капіталу – кругообіг капіталу, що безперервно поновлюється. Час, протягом якого авансований промисловий капітал проходить всі стадії кругообігу і повертається до його власника повністю, складає час обороту.

Олігополія – панування невеликого числа найбільших фірм, компаній у виробництві та на ринку, що дозволяє їм впливати на встановлення ринкової ціни.

Платоспроможний попит – потреба, підкріплена грошовими доходами покупців, тобто попит достатній, щоб стимулювати виробників до того, щоб доставити товар на ринок.

Платіжний баланс – систематизований облік всіх операцій між резидентами певної країни (домогосподарства, фірми, уряд) і зовнішнім світом.

Податки – обов'язкові платежі, що стягуються державою (центральною і місцевими органами влади) з фізичних і юридичних осіб до державних і місцевих бюджетів:

- прямі – ними обкладаються доходи і майно (податок на прибуток і т. п.).
- непрямі – на товари і послуги, що встановлюються у вигляді надбавки до ціни або тарифу (акциз, податок з обороту і т. п.).

Подвійний характер праці – суспільна властивість людської праці. Праця, за допомогою якої створюється товар, є за своїм характером, з одного боку, конкретною (створює споживчу вартість), а з другого, – абстрактною (створює вартість).

Позики – договори, через які одна сторона (кредитор) передає другій (позичальникові) у користування гроші або майно. Позичальник зобов'язується протягом певного терміну повернути таку ж суму грошей або рівноцінну кількість майна. Позикові відносини виникають між державами, державою і громадянами, між громадянами та ін.

Праця – свідомий вплив людини на природу:

- абстрактна – витрати праці взагалі, незалежно від її доцільної форми, що створюють вартість товару;
- конкретна – праця товаровиробника, що витрачається в особливій, доцільній формі та створює споживчу вартість.

Предмети праці – предмети, що піддаються обробці, на яких направлена праця людини. Дані природою (вугілля, руда, нафта і т.п.) або ж є продуктами праці (метал, бавовна, деревина і т. п.).

Прибуток – різниця між доходами і витратами.

Природна монополія – види галузей народного господарства, в яких існування великих фірм (підприємств) є економічно вигідним.

Продуктивність праці – ефективність праці в процесі виробництва. Вимірюється або кількістю часу, витраченого на виробництво одиниці продукції, або кількістю продукції, що виробляється за одиницю робочого часу.

Продуктивні сили – засоби виробництва і люди, які їх використовують.

Пропозиція – сукупність товарів і послуг, що знаходяться на ринку або можуть бути туди доставленими.

Процентна ставка (норма) – показник прибутковості позичкового капіталу або «ціна» його використання; визначається як відношення величини позичкового відсотка до величини позичкового капіталу (%).

Робоча сила – здібність людини до праці, сукупність фізичних і духовних сил, використовуваних нею в процесі праці, товар особливого роду.

Рівновага – стан урівноваження протилежно направлених сил (наприклад, рівність попиту і пропозиції на ринку).

Рента – дохід, який отримується у формі відсотка за капітал, що надається в позику. У землеробстві – частина доходу землероба, що сплачується власникові землі за право користуватися землею:

- абсолютна – рента, що отримується на всіх ділянках землі незалежно від їхньої родючості та місця розташування. Головною умовою її формування і привласнення є монополія приватної власності на землю і, як правило, крупна приватна власність на землю і специфічні форми прояву закону цін в сільському господарстві;

- диференціальна – додатковий чистий прибуток, що виникає внаслідок відмінностей в родючості ґрунтів або їхнього місця розташування відносно ринків збуту;

- земельна – рента, що виникає в будь-якому виробництві, пов'язаному з використанням землі, природних ресурсів;

- монопольна – рента, що отримується з обмежених ділянок землі, придатних для виробництва рідкісних, особливо цінних культур.

Ринок – сукупність економічних відносин, що виникають з приводу купівлі-продажу товарів (послуг). Існують наступні види ринків: валютний, грошовий, депозитів, землі, капіталів, кредитів, галузевий, вільний, праці, цінних паперів (фондовий ринок: первинний, вторинний) та ін.

Ринковий механізм господарювання – координація діяльності виробників за допомогою ринкової ціни. Орієнтуючись на ринкову ціну, виробники ухвалюють рішення, яку продукцію виробляти і в якому обсязі.

Собівартість – виражені в грошовій формі безпосередні витрати окремого підприємства на виробництво і реалізацію продукції.

Споживання – використання суспільного продукту в процесі задоволення потреб. Завершальна фаза процесу відтворення.

Суспільний розподіл праці – спеціалізація виробників на виробництві окремих продуктів або їхніх складників з подальшим обміном його результатами, відособлення різних видів праці.

Суспільний продукт – результат суспільного виробництва:

- валовий (національний (ВНП) або внутрішній (ВВП)) – сума доданої вартості, отриманої всіма виробниками товарів і послуг певної країни за вирахуванням різниці між надходженнями доходів від власності на чинники виробництва з-за кордону і доходами, отриманими зарубіжними інвесторами в певній країні;

- кінцевий – частина валового суспільного продукту, який за вирахуванням проміжного продукту залишається на кінець року у вигляді готової продукції;

- номінальний – ринкова вартість всієї кінцевої продукції та послуг, що вироблена в економіці за рік та обчислена в поточних ринкових цінах;

- проміжний – частина валового суспільного продукту, яку було вироблено за певний період часу і спожито в процесі виробництва в цьому ж періоді;

- реальний – валовий національний продукт, скоректований з урахуванням інфляції або дефляції;

– сукупний – вся сума матеріальних благ в народному господарстві, вироблених за певний період часу.

Теорія граничної корисності – визначає цінність товарів на основі суб'єктивних оцінок їхньої корисності покупця і продавця.

Теорія трудової вартості – теорія, згідно з якою вартість товару визначається суспільнонеобхідними витратами праці. Упредметнена в товарах праця утворює вартість товару.

Торгівля – реалізація товарів (оптова, роздрібна).

Фізіократія – учення французької класичної політекономії. Переносить предмет дослідження політекономії зі сфери звернення в сферу виробництва у сільському господарстві. Поклало початок науковому аналізу відтворення і розподілу суспільного продукту.

Фонд накопичення – частина національного доходу, яка використовується для розширення виробництва (накопичення капіталу).

Фонд споживання – частина національного доходу, яка використовується для задоволення індивідуальних і суспільних потреб в предметах споживання і послугах.

Фрітредерство – напрям в економічній теорії, основні принципи якого – вимога свободи торгівлі та невтручання держави в приватнопідприємницьку діяльність.

Ціна – грошове вираження вартості:

– виробництва – включає витрати виробництва і середній прибуток на авансований капітал;

– монопольна – ціна товарів, що забезпечує монополіям отримання надприбутку. Включає витрати виробництва і монопольно високий прибуток;

– оптова – ціна, за якою товари реалізуються в оптовій торгівлі. Відшкодовує витрати виробників і оптовиків і забезпечує ним отримання промислового і торгового прибутку;

– роздрібна – ціна, за якою товари реалізуються через роздрібну торгівлю населенню. Відшкодовує витрати виробників, оптовиків і роздрібних торговців, а також забезпечує їм отримання прибутку;

– ринкова рівноважна – ціна, яка встановлюється при відповідності обсягу і структури попиту обсягу і структурі пропозиції.

Чистий прибуток – сума перевищення загального доходу над доходом, що покриває всі витрати виробництва.

Чистий дохід суспільства – частина національного доходу, яка є узагальненою формою вираження вартості додаткового продукту.

Чистий продукт – загальна кількість всіх продуктів (товарів) і послуг, вироблених в суспільстві за певний період часу понад ту кількість продуктів і послуг, які було застосовано для їхнього виробництва.

Список джерел	ЗМ, де застосовується
1. Рекомендована основна навчальна література	
1. Базилевич В. Д. Економічна теорія. Політекономія : підручник / За ред. В. Д. Базилевича. – 8-ме вид., перероб. і допов. – К. : Знання, 2012. – 702 с.	1–3
2. Макаренко П. М. Економічна теорія – політекономічний контекст : навч. посібник / Макаренко П. М., Мельник Л. Ю., Макаренко А. П., Мельник Л. Л. – 2-ге вид., доопрац. і допов. – Полтава : РВВ ПДАА, 2010. – 211 с.	1–3
3. Мельник П. В. Економічна теорія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Мельник П. В., Максименко І. А., Мацелюх Н. П. – Чернівці : Прут, 2010. – 352 с.	1–3
4. Мочерний С. В. Економічна теорія : навч. посібник / С. В. Мочерний. – 4-е вид., стереотип. – К. : ВЦ «Академія», 2009. – 640 с.	1–3
5. Якобчук В. П. Економічна теорія: навч. посіб. для вищ. навч. закл. / В. П. Якобчук. – Житомир : Рута, 2012. – 314 с.	1–3
2. Додаткові джерела	
1. Конституція (Основний Закон) України. – К., 2005. – 36 с.	1–3
2. Архієреєв С. І. Курс економічної теорії : навч. посібник для студ. вищих нав. закл. / Архієреєв С. І., Решетняк Н. Б. // Національний технічний ун-т "Харківський політехнічний ін-т" – Х. : НТУ "ХПІ", 2008. – 332 с.	1–3
3. Гойчук О. І. Економічна теорія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. екон. спец. / Гойчук О. І. – Ніжин : Лисенко М. М., 2011. – 475 с	1–3
4. Дзюбик С. Д. Основи економічної теорії : навч. посібник / Дзюбик С. Д., Ривак О. С. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2008. – 491с.	1–3
5. Економічна теорія. Макроекономіка : підручник / За ред. В. М. Тарасевича. – К. : Знання, 2012. – 206 с.	3
6. Економічна теорія. Міжнародна економіка : підручник / За ред. В. М. Тарасевича. – К. : Знання, 2012. – 143 с.	3
7. Зазимко А. З. Політична економія : структурно-логічний навч. посібник / Зазимко А. З. – К.: КНЕУ; 2006. – 358 с.	1–3
8. Історія економічних вчень: хрестоматія : навч. посібник / За ред. В. Д. Базилевича. – К. : Знання, 2011. – 1198 с.	1
9. Кліменко О. М. Макроекономіка : навч. посіб. для самост. вивч. дисципліни / Кліменко О. М., Крюкова О. М., Бріль М. С. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2012. – 135 с.	3
10. Мікроекономіка : підручник / За ред. В.Д. Базилевича. – К. : Знання, 2008. – 679 с.	2
11. Мочерний С. В. Політична економія: навч. посібник / Мочерний С. В., Мочерна Я. С. – 2-ге вид., виправ. і доп. – К. : Знання, 2007. – 684с.	1–3
12. Мочерний С. В. Основи економічної теорії: навч. посібник / Мочерний С. В., Устенко О. А. – 3-е вид., доп. – К. : Видавничий центр "Академія", 2009. – 502 с.	1–3

13. Нуреев Р. М. Курс микроэкономики : учебник для вузов по экономическим специальностям / Р. М. Нуреев . – 2-е изд., изм. – М. : НОРМА, 2007 . – 576 с.	2
14. Основи економічної теорії : підручник /За заг. ред. проф. Л. С. Шевченко. – Х. : Право, 2008. – 448с.	1–3
15. Петруня Ю. Е. Основы экономической теории: учеб. пособие / Петруня Ю. Е., Задоя А. А. – 4-е изд., перераб. и доп. – К. : Знання, 2008. – 420 с.	1–3
16. Салихов Б. В. Экономическая теория : учебник для студ. вузов, обуч. по направлению "Экономика" и экон. спец. / Салихов Б. В. ; Российский гос. социальный ун-т. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Дашков и К, 2008. – 722 с.	1–3
17. Экономическая теория: учебник для бакалавров / Под ред. Лобачевой К. Н. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : «Юрайт», 2012. – 516 с.	1–3
3. Методичне забезпечення	
1. Батістова О. І. Методичні вказівки до організації самостійної роботи, проведення практичних занять та виконання контрольної роботи з дисципліни «Економічна теорія» (для студентів 3 курсу денної та заочної форм навчання за напрямом підготовки 6.040106 «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування») / О. І. Батістова, Н. В. Можайкіна, А. О. Москвіна; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2011. – 113 с.	1–3
2. Можайкіна Н. В. Конспект лекцій з курсу «Економічна теорія» (для студентів 3 курсу всіх форм навчання напряму підготовки 6.040106 «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування») / Можайкіна Н. В., Москвіна А. О., Цимбалюк О. А.; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х. : ХНАМГ, 2011. – 164 с.	1–3
3. Москвіна А. О. Конспект лекцій з дисципліни «Основи економічних теорій» (для студентів 3 курсу денної та заочної форм навчання напряму підготовки 6.060103 «Гідротехніка (Водні ресурси)» / Москвіна А. О. ; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х. : ХНАМГ, 2011. – 209 с.	1–3
4. Ресурси ІНТЕРНЕТ	
1. Державний комітет статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua	1–3
2. Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua	1–3
3. Міністерство економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua	1–3
4. Міністерство фінансів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua	1–3
5. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua	1–3
6. Світовий банк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.worldbank.org.ru	1–3
7. Цифровий репозиторій ХНУМГ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eprints.ksame.kharkov.ua	1–3

Навчальне видання

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до самостійної роботи,
проведення практичних занять
та виконання контрольних робіт
з дисципліни

«ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ»

*(для студентів 3 курсу денної та заочної форм навчання
галузі знань 0601 «Будівництво та архітектура»
напрямку підготовки 6.060103 «Гідротехніка (водні ресурси)»)*

Укладачі: **СТАДНИК** Григорій Васильович,
МОСКВІНА Анастасія Олегівна

Відповідальний за випуск: *В. П. Решитило*

Редактор: *О. В. Тарасюк*

Комп'ютерне верстання *І. В. Волосожарова*

План 2012, поз. 361М

Підп. до друку 31.10.2012

Формат 60x84/16

Друк на ризографі

Ум. друк. арк. 6,0

Зам. №

Тираж 50 пр.

Видавець і виготовлювач:

Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Революції, 12, Харків, 61002

Електронна адреса: rectorat@kname.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

ДК № 4064 від 12.05.2011 р.